

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ (SOSYAL PSİKOLOJİ)
ANABİLİM DALI

**SİYASAL KATILIM İLE SİYASAL YETERLİK, TOPLUMSAL CİNSİYET,
SİSTEMİ MEŞRULAŞTIRMA VE DİNİ YÖNELİM DEĞİŞKENLERİNİN
İLİŞKİSİ**

Güllü ATABEY

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Derya HASTA

Yüksek Lisans Tezi

Ankara-2017

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ (SOSYAL PSİKOLOJİ)
ANABİLİM DALI

SİYASAL KATILIM İLE SİYASAL YETERLİK, TOPLUMSAL CİNSİYET,
SİSTEMİ MEŞRULAŞTIRMA VE DİNİ YÖNELİM DEĞİŞKENLERİNİN İLİŞKİSİ

Yüksek Lisans Tezi
Tez Danışmanı
Doç. Dr. Derya HASTA

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

1. Yrd. Doç. Dr. Özgür GÜLDÜ
2. Yrd. Doç. Dr. Hatice ŞİNGİR KARAÇANTA
3. Doç. Dr. Derya HASTA

İmzası

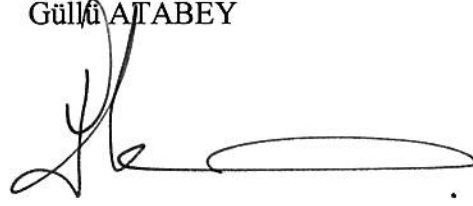
Tez Sınavı Tarihi

07.07.2017

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları anladığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim (.07../.07../2017).

Gülfi ATABEY

Teşekkür

Bu çalışma sürecinde bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana rehberlik eden değerli danışmanım Doç. Dr. Derya HASTA'ya, teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, jüri üyeliğini kabul eden ve değerli önerileriyle bu çalışmaya katkıda bulunan Yrd. Doç. Dr. Özgür GÜLDÜ'ye ve Yrd. Doç. Dr. Hatice ŞİNGİR KARAÇANTA'ya teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Çalışmanın veri toplama sürecinde ölçekleri dolduran tüm katılımcılara ve emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Destek ve yardımlarını esirgemeyen Kadim GÜLTEKİN ve Fatma YAŞIN TEKİZOĞLU'na teşekkür ederim.

Çalışmalarım boyunca maddi ve manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan sevgili eşim Berk'e ve aileme teşekkür ederim.

Başladığım bu işi bitirebilmemin mutluluğunu ve gururunu benimle paylaşan ve beni her zaman anlayan sevgili dostlarım Jonida'ya ve Özge'ye teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

GİRİS.....	1
1.1. Siyasal Katılım.....	2
1.1.1. Siyasal Katılımla İlişkili Siyasal Etmenler.....	9
1.1.2. Siyasal Katılımla İlişkili Bireysel Özellikler.....	10
1.1.3. Siyasal Katılımla İlişkili Sosyo-ekonomik Değişkenler.....	12
1.2. Toplumsal Cinsiyet.....	20
1.2.1. Siyasal Katılım ve Toplumsal Cinsiyet.....	26
1.3. Siyasal Yeterlik.....	29
1.3.1. Siyasal Katılım ve Siyasal Yeterlik.....	33
1.4. Sistemi Meşrulaştırma.....	36
1.4.1. Siyasal Katılım ve Sistemi Meşrulaştırma.....	43
1.5. Dini Yönelim.....	47
1.5.1. Dini Yönelim ve Siyasal Katılım.....	49
1.6. Araştırmanın Soruları.....	55

BÖLÜM 2

YÖNTEM.....	56
2.1. Örneklem.....	56
2.2. Veri Toplama Araçları.....	57
2.2.1. Demografik Bilgi Formu.....	58
2.2.2. Politik Katılım Ölçeği.....	58
2.2.3. Politik Yeterlik Ölçeği.....	59
2.2.4. Bem Cinsiyet Rolü Envanteri.....	60
2.2.5. Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği.....	62
2.2.6. Müslümanlar İçin Dini Yönelim Ölçeği.....	62
2.3. İşlem.....	63

BÖLÜM III

3. BULGULAR.....	64
3.1. Betimleyici İstatistikler.....	65
3.2. Korelasyon Analizine Ait Bulgular.....	67
3.3. Regresyon Analizine İlişkin Bulgular.....	72
3.4. Cinsiyete İlişkin Karşılaştırma Bulguları.....	75

BÖLÜM IV

4.TARTIŞMA.....	76
4.1. Korelasyon Analizine İlişkin Bulguların Tartışılması.....	76
4.2. Regresyon Analizine İlişkin Bulguların Tartışılması.....	82
4.3. Araştırmanın Temel Değişkenleri Açısından Gözlenen Cinsiyet Farklılıklarının Tartışılması	90
4.4. Sınırlılıklar ve Öneriler.....	91
ÖZET.....	94
ABSTRACT.....	95
KAYNAKÇA.....	97
EKLER.....	124

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 3.1. Araştırmada Yer Alan Değişkenlere Ait Betimleyici İstatistikler....	66
Tablo 3.2. Demografik Değişkenler ve Araştırmada Yer Alan Temel Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar.....	68
Tablo 3.3. Araştırmada Yer Alan Temel Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar.....	70
Tablo 3.4. Siyasal Katılımı Yordayan Değişkenler.....	73

EKLER

EK 1. BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU	124
EK 2. DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU.....	125
EK 3. POLİTİK KATILIM ÖLÇEĞİ.....	127
EK 4. POLİTİK YETERLİK ÖLÇEĞİ.....	129
EK 5. SİSTEMİ MEŞRULAŞTIRMA ÖLÇEĞİ.....	130
EK 6. BEM CİNSİYET ROLÜ ENVANTERİ.....	131
EK 7. MÜSLÜMANLAR İÇİN DİNİ YÖNELİM ÖLÇEĞİ.....	132

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Demokratik sistemlerin en belirgin özelliği, topluma üye kişilerin seçim yapabilmelerine, siyasal iktidar ve işleyiş üzerinde etkili olabilmelerine olanak sağlıyor olmasıdır. Basit bir meraktan yoğun bir eyleme kadar uzanan, geniş bir tutum ve etkinlik alanını kapsayan siyasal katılım, “toplum üyesi kişilerin (vatandaşların) siyasal sistem karşısındaki durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını” kapsamaktadır (Kapani, 1998, s. 130-131). Başka bir deyişle, demokratik sistemlerde topluma üye kişilerin siyasal iktidar ve siyasal işleyiş üzerindeki etkinlikleri siyasal katılım yolu ile mümkün olmaktadır. Bu yönüyle siyasal katılımın gerekliliği açıktır ve siyasal katılım üzerinde etkili olan etmenleri bilmek büyük önem taşımaktadır. Kuşkusuz önceki çalışmalarda siyasal katılımın sosyal medya kullanımı (Ersöz, 2005; McLead, Scheufele, ve Moy, 1999), sosyo-ekonomik eşitsizlik (Blakely, Kennedy ve Kawachi, 2001; Uslaner ve Brown, 2005), siyasal güven (Değirmenci ve Kaya, 2015; Uslaner ve Brown, 2005), sosyal sermaye ve sosyal bağlar (Lake ve Huckfeldt, 1998), siyasal pazarlama (Üste, Yüksel ve Çalışkan, 2007) ve hatta genetik etmenler (Fowler, Baker ve Dawes, 2008) gibi pek çok değişkenle ilişkisi araştırılmıştır. Ancak, siyasal katılımın sistemi meşrulaştırma, dini yönelim, toplumsal cinsiyet ve siyasal yeterlik ile ilişkilerini bir arada inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Toplumsal cinsiyet, dini yönelim, sistemi meşrulaştırma ve siyasal yeterlik bireylerin kendilerini ve toplumsal yaşamı algılayışları ile bu algıları şekillendiren psikolojik ve sosyal süreçleri etkileyen önemli olgulardır. Buradan hareketle çalışmada, siyasal katılımın yoğunluğunu ve yönünü etkileyebilecek olgular olarak değerlendirilen bu değişkenler ile siyasal katılım arasındaki ilişkileri

belirlemek amaçlanmaktadır. Bu ilişkilerin araştırılması ile toplumdaki eşitsizliği besleyen psikolojik süreçlere ışık tutularak demokratikleşme yolunda kayda alınması gereken sosyal dinamikler keşfedilmek istenmektedir.

1.1. SİYASAL KATILIM

Siyasal katılım üzerine uzlaşıya varılmış tek bir tanım bulunmamaktadır. Kışlalı (1987, s., 355) siyasal katılımı “ Yurttaşların, devletin çeşitli düzeylerdeki karar ve uygulamalarını etkileme eylemleri” olarak tanımlamaktadır. Benzer şekilde Huntington ve Nelson (1976, s.,4) siyasal katılımı “Hükümetin karar almasını etkilemek üzere sivil vatandaşlar tarafından tasarlanan etkinlikler” olarak tanımlamaktadır. Kalaycıoğlu (1983, s.10) ise siyasal katılımın tanımını “Kişinin otonom olarak yaptığı tercihler ve verdiği kararlar sonucunda siyasal karar mevkilerine gelecek olanları veya bu mevkileri ellerinde bulunduranları etkilemek üzere yaptıkları eylem ve etkinlikler” olarak yapmaktadır. Bu tanımlarda dikkat çekici olan husus, tanımların eylem tabanlı yapılmış olmalarıdır. Kapani (1998, s.131) siyasal katılımı “ Toplum üyesi kişilerin siyasal sistem karşısında durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını belirleyen bir kavram” olarak tanımlamakta ve bu kavramın yalnızca oy kullanma davranışına indirgenemeyeceğini, kavram kapsamının bir meraktan başlayıp yoğun eylemlere kadar uzanan tüm tutum ve etkinlikleri içerecek denli geniş olduğunu ifade etmektedir. Çukurçayır (2000) ise tanım kapsamını etki edilmek istenen alan bazında genişletmektedir. Ona göre siyasal katılım, yurttaşların siyasal sisteme yönelik karar alma süreçleri üzerinde etkili olma çabaları yanında sosyo-ekonomik alandaki kalkınma süreçleri ve bu

süreçler neticesinde meydana gelen ürünlerin paylaşımı üzerinde de etkili olma çabalarını kapsamaktadır.

İçeriklerinde farklılıklar olsa da “karar alma süreçleri üzerinde etkili olma çabasının” siyasal katılım tanımlarının ortak noktası olduğu anlaşılmaktadır. Tanımlarda dikkati çeken bir diğer nokta ise bazı tanımlar yalnızca seçimleri ve oy verme davranışını içerirken diğer bazı tanımların oy verme davranışıyla birlikte kişilerin tutum ve eğilimlerini de kapsamasıdır. Eylemlerin önemi göz ardı edilmemekle birlikte, tutum ve eğilimlerin de eylemin güdüleyicileri olarak dikkate alınması siyasal katılımın anlaşılması açısından önem taşımaktadır (Çukurçayır, 2000). Nitekim eylemlerle birlikte tutum, yönelim ve ilgi gibi bireysel nitelikler siyasal katılımın araştırıldığı çalışmaların hemen hepsinde birer etmen olarak değerlendirmeye alınmaktadır (Huntington ve Nelson, 1976; Kalaycıoğlu, 1983; Milbrath, 1965; Verba, Nie, Kim, 1980).

Toplumdaki bireyler siyasal olaylarla ilgilenme ve siyasal katılım etkinliklerinde bulunma konusunda birbirlerinden farklılaşmaktadır. Gelir, eğitim, cinsiyet ve yaş gibi demografik etmenler (Caprara, Vecchione, Capanna ve Mebane, 2009; Kapani, 1998; Kışlalı, 1987; Pacheco ve Owen, 2015), etkisi altında kalınan siyasal kültür, içinde yaşanılan coğrafi bölge ve sahip olunan tarihsel süreç (Ünal-Erzen ve Eroğlu-Yalın, 2011; Pateman, 1971) gibi sosyo-ekonomik, psikolojik, kültürel ve çevresel birçok olguya bağlı olarak bireylerin siyasal alanla ilişki düzeyleri ve ilişkilerinin nitelikleri farklılık göstermektedir. Bu farklılaşmalardan hareketle, siyasal katılımın, eylem türleri ve yoğunluk düzeyleri açılarından farklı sınıflandırmalara tabi tutulduğu görülmektedir. Milbrath (1965), siyasal katılım etkinliklerini üç grupta kategorize etmektedir. Seyirci etkinlikleri (spectator

activities), geçiş etkinlikleri (transitional activities) ve oyuncu etkinlikleri (gladiatorial activities). Bu üç siyasal katılım kategorisi yoğunluk bakımından şu şekilde bir hiyerarşik yapılanma ortaya koymaktadır: Oy verme, siyasal tartışmalar yapma, başkalarını belirli bir yönde oy verme konusunda ikna etmeye yönelik konuşmalar yapma ve siyasal bir etiket ya da rozet takma gibi seyirci etkinlikleri hiyerarşinin en alt basamağını oluşturmaktadır. Geçiş etkinlikleri ise adından da anlaşılacağı üzere hiyerarşide orta kademedede bulunmaktadır. Kamu görevlileriyle ya da siyasal liderlerle temas kurmak, bir parti ya da adaya maddi yardımda bulunmak ve siyasal toplantılara katılmak gibi etkinlikler bu kategoride yer almaktadır. Hiyerarşinin en üst basamağında yer alan oyuncu etkinlikleri ise siyasal kampanyalara katkıda bulunma, siyasal bir partinin etkin bir üyesi olma, yönetim ya da strateji konulu toplantılara katılma, resmi görevlere aday olma gibi etkin ve yoğun siyasal davranışları ifade etmektedir.

Amerikalı siyaset bilimci Dahl (1963), siyasal katılımın boyutlarını *ilgi*, *önemseme*, *bilgi* ve *eylem* başlıkları altında sınıflandırmıştır. *İlgi*, siyasal olaylara yönelik merak düzeyini; *önemseme*, siyasal olayların önemsenme düzeyini; *bilgi*, siyasal olaylara yönelik sahip olunan bilgi düzeyini; *eylem* ise, siyasal kararları etkileme yönünde çaba sarf edilmesini ifade etmektedir. Dahl (1963), siyasal katılımı siyasal süreçlere ilgi temelinde ele aldığında ise *siyasal tabaka*, *siyasal olmayan tabaka*, *iktidar/güç peşinde koşanlar* ve *iktidar/güç sahipleri* olarak dört kategori ortaya koymaktadır. Değışik rejimlere göre geçerlik düzeyi değışebilecek olan bu kategoriler ilgilenilen toplumun özelliklerinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. *İktidar peşinde koşanlar* ve *iktidar sahipleri* genel olarak tüm toplumlarda küçük bir azınlığı temsil ederken toplumun daha geniş kitlelerini niteleyen *siyasal tabaka* ve

siyasal olmayan tabaka kategorileri siyasal katılım olgusunun çözümlemesinde büyük önem taşımaktadır. Baykal (1970), *siyasal olayları izleme, siyasal olaylar hakkında tavır takınma* ve *siyasal olayların içine karışma* şeklinde daha genel ve basit bir sınıflandırma yapmaktadır. Bu sınıflandırmada *izleme* aşaması siyasal hayattan haberdar olmayı sağlayan (kitle iletişim araçları kanalıyla siyasal olayları takip etmek ya da dinleyici olarak mitinge katılmak gibi) etkinlikleri ifade etmektedir. *Tavır takınma* aşamasında *izlemeden* daha yoğun bir katılım söz konusudur. Burada birey siyasal olayları izlediği gibi söz konusu olaylara yönelik olumlu ya da olumsuz (bireyin, belirli bir siyasal olaya yönelik fikirlerini kitle iletişim araçları yoluyla ya da kişisel temaslarda ifade etmesi gibi) tavırlar da sergilemektedir. Son ve en yoğun katılım aşaması olarak *siyasal olayların içine karışma* aşaması ise bireylerin meydana gelecek siyasal olaylar üzerinde etkili olma, diğer bir ifadeyle doğrudan siyasal olayların öznesi olma yönündeki gayretlerini ifade etmektedir.

Siyasal davranışların yasal veya yasa dışı sayılması, etkin ya da edilgen olarak tanımlanması ve belirli gruplara ayrılması siyasal sistemlere göre farklılık gösterebilmektedir. Bu bağlamda siyasal katılım boyutları için daha farklı gruplandırmalar da yapmak olasıdır. Örneğin Huntington ve Nelson (1976), siyasal katılımın düzey ve şekillerine yönelik sınıflandırmayı *seçim etkinlikleri, lobicilik, örgütsel etkinlikler, iletişim kurma* ve *şiddet* başlıkları altında yapmaktadır. *Seçim etkinlikleri* oy verme, seçim çalışmaları ya da propaganda yapma gibi etkinlikleri içermektedir. Bu etkinliklerin amacı seçim sonuçları üzerinde etkili olmaktır. *Lobicilik*, yasal ya da idari herhangi bir düzenleme konusunda karar verme süreçlerini ve karar verici yetkilileri etkileme amaçlı etkinlikleri ifade etmektedir.

Örgütsel etkinlikler ise hükümetin karar verme süreçleri üzerinde etkili olma amacı taşıyan bir örgüte üye olmayı içermektedir. Burada siyasal katılımın gerçekleşmiş olması bakımından bireyin örgüte üye olması yeterlidir, örgüt içinde etkin ya da edilgen bir üye olması göz önüne alınmamaktadır. *İletişim kurma etkinlikleri*, siyasal temsilcilerle temas kurmayı ifade etmektedir. Söz konusu temasın amacı bireysel menfaatler ya da küçük bir grubun menfaatleridir. Son olarak, *şiddet etkinlikleri*, insanlara ya da fiziki çevreye şiddet uygulanarak hükümetin karar verme süreçleri üzerinde etkili olma gayretini ifade etmektedir. Ayaklanma, isyan ve devrim gibi etkinliklerle örneklenebilecek olan bu eylemler diğer kategorilerden farklılık arz etmekte olup hemen her ülkede yasa dışı olarak kabul edilmektedir.

Tanımları gibi siyasal katılım sınıflamalarının da bazı ortak özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Hemen her bir sınıflama, kişilerin siyasal olaylara yönelik psikolojik ve eylemsel motivasyonlarını referans alırken, aynı zamanda ortaya konan davranışların siyasal etki düzeylerini de göz önüne alarak kategori çerçevelerini belirlemektedir. Sınıflandırmaların bir diğer ortak özelliği ise, içerdikleri kategorilerin birbirleriyle hiyerarşik bir ilişki içinde olmasıdır. Örneğin, seyirci etkinlikleri gerçekleştirilmeden geçiş etkinlikleri ortaya koyulamamakta ya da siyasal olaylara karşı ilgisi olmayan birisi siyasal bir eylem içine girmemektedir. Buna göre, hiyerarşinin üst basamağında bulunan bir etkinliği gerçekleştiren bireyin alt basamaktaki etkinlikleri de gerçekleştirdiği öngörülebilir. Alt basamaklardaki her hangi bir etkinliği gerçekleştiren bir bireyin ise üst basamaklardaki etkinlikleri gerçekleştirme olasılığı bu etkinliklerle hiç bağı olmayan bireylerinkinden çok daha yüksektir. Kapani'nin (1998), siyasal katılım eylemleri arasındaki hiyerarşik yapıyı şu şekilde özetlediği görülmektedir: Siyasal olayları izlemek, siyasal olaylara yönelik

tutum ve tavırları ifade etmek ve siyasal olayların öznesi olmak. Bu hiyerarşi, bireylerin siyasal olaylara yönelik ortaya koydukları tutum ve tavırların yoğunluğunu temel almaktadır. Dolayısıyla siyasal olaylara herhangi bir müdahil olma girişiminin bulunmadığı izleme etkinlikleri hiyerarşinin en alt basamağını oluşturmaktadır. İzleme etkinlikleri kitle iletişim araçları ile siyasal olayları izleme ya da dinleyici olarak mitinglere katılma gibi etkinliklerdir. Siyasal olaylara yönelik fikirlerin ve tutumların ifade edildiği ve paylaşıldığı eylemler hiyerarşinin orta basamağında yer almaktadır. Gazetelerde yazı yazmak, radyo veya televizyonda konuşma yapmak, mitinglere konuşmacı olarak katılmak, siyasi liderlerle onları etkileme amaçlı görüşmeler yapmak orta kademede yer alan eylemlere örnektir. Siyasal olayların öznesi olmayı ifade eden eylemler hiyerarşinin en üst basamağını oluşturmaktadır. Söz konusu eylemler siyasal olaylara yönelik tutum ve tavırların ifade edilme derecesinin iyice arttığı, siyasal olay yaratma yönünde ilerleyen eylemlerdir. Bu etkinlikler bir siyasal partinin etkin üyesi olmak, partide yöneticilik yapmak, seçim kampanyalarında fiilen çalışmak, seçim sonucu elde edilen bir konumda kamu görevinde bulunmak ya da bu görevlere aday olmak gibi eylemlerle örneklendirilmektedir.

Siyasal katılıma yönelik yukarıda bahsedilen eylem ve sınıflamalar, yasal ya da Kapani'nin (1998, s.132) deyimiyle *normal* siyasal katılım yollarıdır ve mevcut çalışmada dikkate alınacak olan yollar bunlar olacaktır. Siyasal bir sonuç elde etme amacı taşıyor olmaları dolayısıyla kaynaklarda (Huntington ve Nelson, 1976; Kalaycıoğlu, 1983) siyasal katılım türleri olarak kabul edilebilen şiddet eylemleri, silahlı ayaklanmalar, darbe girişimleri gibi etkinlikler araştırmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Ayrıca, siyasal katılımın yoğunluk derecesine göre yapılan ve yukarıda

sözü edilen sınıflamalara ek olarak, hemen hemen tüm siyasal sistemlerde önemle gözetilmesi gereken bir diğer ayrımın, siyasal olaylarla ilgilenen kesimler ve siyasal olaylara tamamen duyarsız kalan kesimler arasında yapılan ayırım olduğu unutulmamalıdır. Siyasete karşı tamamen duyarsız olan kesimler farklı toplumlarda farklı oranlarda bulunabilmektedir. Bu bağlamda, siyasal katılımın yoğunluğu ve içerdiği etkinliklere ilişkin sınıflandırmaların daha çok siyasete karşı ilgili kesimler için geçerli olduğu (Baykal, 1970) göz önünde bulundurulmalıdır.

Bireylerin siyasal sürece karşı tamamen ilgisiz olmaları, siyasal olaylara önem vermemeleri, bu olaylar konusunda bilgisiz kalmaları ve bu olayları etkilemeye yönelik bir etkinlikte bulunmamaları sonucunu doğurmaktadır. Böylece siyasal sürece hiçbir şekilde katılmayan bir kesim söz konusu olmaktadır. Bu kesim, katılma düzeylerine dair yapılan sınıflandırmalar nasıl olursa olsun göz önüne alınması gereken önemli bir kesimdir (Kışlalı, 1987). Siyasal süreçle ilgili olan ya da bu sürece ilgisiz kalan kesimlerin toplum içindeki oranları, söz konusu toplumun sosyal ve siyasal yapısının anlaşılmasına yönelik çeşitli çıkarımlara olanak tanıyabilmektedir. Örneğin, siyasal ilgisizlik söz konusu toplumda cehalet ya da umutsuzluk olduğunun bir göstergesi olabileceği gibi, o toplumdaki yaşam düzeyinin toplumsal ve ekonomik sorunları ortadan kaldıracak kadar yüksek olduğunun göstergesi de olabilir (Dahl, 1963; Kışlalı, 1987).

Siyasal katılımın amacı ve işlevleri de çeşitlilik göstermektedir. Mevcut siyasal sistemin türüne göre farklı amaçlar ve işlevler söz konusu olabilmektedir. Demokratik sistemlerde toplumsal bir uzlaş ve denge gözetilirken; otoriter ya da totaliter rejimlerde otoritenin onaylanmasına ve toplumun belirli bir yönde manipölasyonuna aracılık etmektedir. Siyasal katılımın daha çok demokratik sistemler

için bahsedilebilecek diğer işlevleri ise; siyasal karar alma mevkilerine gelecek kişilerin belirlenmesi, alınacak kararlara etki edilebilmesi, toplumdaki isteklerin ve şikâyetlerin karar alıcılara iletilmesinin sağlanması, toplumdaki her bir bireyin siyasal mekanizmaların işleyişi üzerinde etkili olması fırsatını yaratarak bireylerdeki yurttaşlık ve uzlaşma hissinin beslenmesinin sağlanması şeklinde özetlenebilir (Kapani, 1998; Kışlalı, 1987).

Siyasal katılım, içinde çok sayıda değişkeni barındıran heterojen bir yapıya sahiptir. Bu heterojen yapı, siyasal katılımı belirleyen unsurların anlaşılması için birey ve birey davranışları gibi nispeten küçük ölçekli değişkenlerden ülke, siyasal sistem, kültür ve örgütsel yapı gibi geniş ölçekli değişkenlere varana kadar çok sayıda değişkenin göz önüne alınmasını gerektirmektedir (Baykal, 1970; Huntington ve Nelson, 1976; Milbrath, 1965; Verba ve ark., 1980).

1.1.1 Siyasal Katılımla İlişkili Siyasal Etmenler

Siyasal katılımı belirleyen siyasal unsurlar; siyasal kültür, parti sistemleri ve seçimlerin nitelikleri olarak sıralanmaktadır. *Siyasi kültür*, bir toplumda var olan siyasi inançlar, duygusal yönelimler ve siyasal olguları değerlendirme ölçütlerinin toplamından meydana gelen değerler bütünüdür. Siyasal kültür, siyasal katılımı yönlendirici bir etki yaratabileceği gibi katılımı güçleştirici ya da teşvik edici şekilde de etki ortaya çıkarabilir. Ortaya çıkaracağı bu etkilere paralel olarak, katılımı zorlaştırıcı bir siyasal kültür katılım düzeyini düşürmekte, katılımı teşvik edici bir siyasal kültür ise katılım düzeyini artırmaktadır (Baykal, 1970; Çukurçayır, 2000; Ünal-Erzen ve Eroğlu-Yalın, 2011; Pateman, 1971).

Partilerin rekabetçi bir yapıda olup olmaması, parti programlarının ya da çalışmalarının toplumdaki kesimlere hitap etme düzeyi gibi özellikler *parti sistemlerinin* siyasal katılıma etkisini tayin etmektedir. Örneğin rekabetçi partilerin daha fazla oy aldıkları ve katılımı teşvik ettikleri belirtilmektedir (Milbrath, 1965). Seçimlerin toplumdaki bireylerce ne kadar önemli görüldüğü, seçim propagandalarının bireyler üzerinde yarattığı etki düzeyi ve gerçekleştirilecek bir seçimin bir ülkedeki tüm bölgelere aynı anlamı ifade etmeyebileceği gibi olgular *seçim sistemlerinin* siyasal katılımı etkileyebilecek boyutları olarak ifade edilmektedir (Milbrath, 1965).

1.1.2. Siyasal Katılımla İlişkili Bireysel Özellikler

Siyasal katılım ile ilişkili olan bireysel niteliklerin başında siyasal etkinlik duygusu gelmektedir. *Siyasal etkinlik duygusu*, bireylerin siyasal işleyişin şekillenmesinde rol oynayabilecekleri yönündeki algılarını ifade etmektedir. Siyasal etkinlik duygusunun siyasal katılımı ilişkisi pozitif yöndedir. Yüksek düzeydeki siyasal etkinlik duygusu siyasal katılımı artırırken, siyasal katılım da siyasal etkinlik duygusunu artırmaktadır. Siyasal ilgi ve bilgi düzeyi de siyasal etkinlik duygusunu güçlendiren bireysel nitelikler olarak siyasal katılım üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir (Baykal, 1970; Camaj, 2014; Eser ve Ertugay, 2013; Ikeda, Kobayashi ve Hoshimoto, 2008; Kalaycıoğlu, 1983).

Siyasal katılımı etkileyen bireysel etmenlerden bir diğeri *sosyal girişkenlik* olarak görülmektedir. Yüksek sosyal girişkenlik düzeyinin siyasal katılım etkinliklerinin gerçekleştirilmesinde kolaylık sağladığı öne sürülmektedir (Baykal, 1970; Milbrath, 1965). Benzer şekilde, deneyime açıklık (openness to experience) ve

dışadönüklük (extraversion) özelliklerinin de siyasal katılımı artırıcı yönde etki ettiği düşünülmektedir. Siyasal katılım bir açıdan sosyal bir etkinlik olarak değerlendirilebileceğinden dışadönük bireylerin siyasal katılıma meyilli oldukları öne sürülmektedir. Deneyime açıklık özelliği ise yeni bilgilere ve öğrenmeye açıklığı beraberinde getirmektedir. Böylece bilginin kazanımına bağlı olarak bireylerin siyasal katılımları da artmaktadır. Diğer bir ifadeyle, değişime ve gelişime yatkınlık siyasal katılıma yatkınlığı desteklemektedir (Foschi ve Lauriola, 2014; Pacheco ve Owen, 2015; Vecchione ve Caprara, 2009; Verhulst, 2012). Siyasal katılımı etkileyen bireysel etmenleri bireyin seçimlere ilgi duyması, siyasal etkinliklerle psikolojik olarak ilişkili olması, çocukluğunda siyasal konuların tartışıldığı ortamlarda büyümüş olması veya bir parti ya da adayla kimikleşme bağı kurması gibi unsurlarla çoğaltmak mümkündür (Milbrath, 1965). Siyasal katılımın vatandaşlık görevi olarak algılanması da siyasal katılımı destekleyici bir bireysel etmen olup diğer bireysel etmenler gibi sosyo-ekonomik düzeyin ve eğitim düzeyinin yüksekliğinden olumlu olarak etkilenmektedir (Baykal, 1970; Milbrath, 1965; Straughn ve Andriot, 2011).

Siyasal katılımı olumsuz etkileyen kişilik özelliklerinden de bahsedilmektedir. Bu özellikler genel olarak dışlanmışlık (anomie), yabancılaşma (alienation) ve sinizm (cynicism)'dir. Siyasal sistemin bireyi aşacak denli değişmesi sonucu sistemin birey için anlamsızlaşması dışlanmışlığı ortaya çıkarmakta ve dolayısıyla bireyi siyasal katılımdan uzaklaştırmaktadır. Benzer şekilde, sistemde ya da toplumda meydana gelen değişmelerin bireyde tecrit edilmişlik ve güçsüzlük gibi duygular ortaya çıkarması durumunda yabancılaşma meydana gelmekte ve birey inanç ve ümit yokluğuna düşmektedir. Bu durumda da birey siyasal alana olan ilgisini ve katılım isteğini kaybetmektedir. Sinizm ise bireyin siyasal hayata ve her

türlü siyasal sisteme karşı olumsuz değerlendirmelere sahip olması ve siyasal alana karşı olumsuz tavırlar göstermesidir (Baykal, 1970; Milbrath, 1965).

1.1.3. Siyasal Katılımla İlişkili Sosyo-ekonomik Değişkenler

Siyasal katılımı etkileyen etmenler genel olarak sosyo-ekonomik koşullar, siyasal unsurlar ve bireysel nitelikler temelinde incelenmektedir. Sosyo-ekonomik koşullar gelir, meslek, eğitim düzeyi, cinsiyet, yaş ve yerleşme biçimi gibi değişkenleri kapsamaktadır. Siyasal unsurlar kapsamında siyasal kültür, parti sistemleri ve seçimlerin nitelikleri yer almaktadır. Bireysel nitelikler ise bireyin siyasal alana yönelik ilgi ve bilgi düzeyi, etkinlik algısı, sosyal bir yapıya sahip olup olmaması gibi psikolojik ve sosyal niteliklerini ifade etmektedir (Baykal, 1970; Eser ve Ertugay, 2013; Kalaycıoğlu, 1983; Milbrath, 1965). Bu verilere ek olarak gruplaşma ve bir grupla bütünleşme olgusunun da siyasal katılımı etkinleştirdiği, aynı zamanda grup tabanlı güçlerin ülkeler arası siyasal farklılıklarda etkili bir değişken olduğu değerlendirilmektedir (Verba ve ark.,1980). Huntington ve Nelson (1976), siyasal katılımı etkileyen grupları genel olarak *sınıf (class)*, *toplumsal grup (communalgroup)*, *komşuluk (neighbourhood)*, *parti (party)*, *klik (faction)* olarak belirlemektedir. Bu gruplaşmalar ve siyasal katılım üzerindeki etkileri toplumdan topluma farklılaşabilmektedir. Burada *sınıf* olarak ifade edilen grup, sosyo-ekonomik düzeydeki benzerliğe dayanmaktadır. *Toplumsal grup* ise ırk, dil, din veya etnik köken benzerliğine dayalıdır. Coğrafi yakınlık, *komşuluk* grubunun belirleyicisidir. *Parti*, hükümetin yasal ve idari kontrolünü kazanmak ya da sürdürmek amaçlı kurumlarla özdeşleşen bireylerin oluşturduğu grubu ifade etmektedir. *Klikler* ise

statü, zenginlik ve nüfuz açılarından farklı bireylerin karşılıklı fayda alışverişi gerçekleştirmek için oluşturdukları gruplaşmayı ifade etmektedir.

Siyasal katılımı yordayan sosyo-ekonomik etmenlerin başında eğitim düzeyi gelmektedir. Eğitimin bireyler üzerinde çok yönlü etkileri bulunmaktadır. *Eğitim*, bireyleri bilişsel ve algısal düzeyde geliştirmektedir. Böylece siyasal alana yönelik kavrama kabiliyetini artırmakta ve siyasal gelişmelere yönelik ilgiyi teşvik etmektedir. Öte yandan eğitim düzeyinin artması bireyin yaşantısına gelir düzeyi ve meslek statüsü açılarından da olumlu katkı sağlamaktadır. Eğitim düzeyinin artışına bağlı olarak iletişim becerilerinde gelişme, daha geniş bir sosyal çevre ile etkileşim içinde olma, çevredeki olaylar üzerinde etkili olunacağına inanma gibi etmenlerde de gelişme görülmektedir. Dolayısıyla, eğitim düzeyi bireyin yaşantısını ekonomik açıdan (gelir, meslek), sosyal açıdan (meslek ve sosyal çevre ağı), bilişsel açıdan (bilişsel yeteneklerin ve algının gelişmesi) ve de psikolojik açıdan (etkinlik duygusu gibi) olumlu etkilemektedir. Eğitim, bireylerin vatandaşlık duygusunu da beslemektedir. Tüm bu etkilerin bir sonucu olarak da siyasal katılım üzerinde olumlu ve güçlü bir etkiye sahiptir (Altan, 2011; Baykal, 1970; Brady, Verba ve Scholozman, 1995; Duran, 2005; Kalaycıoğlu, 1983; Kam ve Palmer, 2008; Kışlalı, 1987; Milbrath, 1965; Straughn ve Andriot, 2011; Verhulst, 2012). Altan'a (2011) göre, eğitim ve siyasal katılım ilişkisinin bir diğer boyutu, eğitim düzeyi ile siyasal katılımın yönü arasındaki ilişkidir. Buna göre yüksek eğitim düzeyi sol yönde, düşük eğitim düzeyi ise sağ yönde siyasal katılım ile ilişkilendirilmektedir.

Toplumsal statüyü belirleyen bir etmen olarak *meslek*, siyasal katılım üzerinde statü düzeyine bağlı olarak etkili olabilmektedir. Buna göre, statü yükseldikçe siyasal ve toplumsal sorunlarla ilgili tartışmalar yapma, oy verme gibi

etkinliklerin sıklığı arttığı gibi; yüksek statülü mesleklere sahip bireyler siyasal katılımın daha zor aşamaları olan hükümet ve bürokrasi ile ilişkiler kurmak gibi etkinlikleri de gerçekleştirmektedirler. Eğitim ile birlikte düşünüldüğünde meslek de, sosyo-ekonomik durumda yarattığı artışa bağlı olarak, bireylerin siyasal süreçte etkili olma isteklerini ve gayretlerini teşvik etmektedir. Sahip olunan statüyü koruma amacı da bu isteği ve gayreti beslemektedir (Kalaycıoğlu, 1983; Milbrath, 1965). Meslek ve siyasal katılım ilişkisinin bir diğer boyutu, siyasal kararlardan etkilenen mesleklerin siyasal katılıma daha fazla ilgi duymasıdır (Çukurçayır, 2000; Duran, 2005). Bir sosyal ortam olarak iş çevresinin birey üzerinde yaratacağı etki de bireyin siyasal katılım davranışı üzerinde belirleyici olabilmektedir (Kışlalı, 1987). Zira sosyal ortam ve sosyal etkileşim, bilgi alışverişi yoluyla bireylerin bilgi düzeylerini etkilediği gibi grup aidiyeti duygusu ile birlikte siyasal katılım üzerinde etkili olmaktadır (Leighley, 1990; McClurg, 2003).

Gelir düzeyi, siyasal katılımı olumlu yönde etkileyen önemli sosyo-ekonomik etmenlerdendir. Gelir düzeyi yükseldikçe sosyal statünün yükselmesine bağlı olarak siyasal ilgi düzeyi yükselmekte dolayısıyla siyasal katılım düzeyi de yükselmektedir (Duran, 2005; Huckfeldt, 1979; Kışlalı, 1987; Russell, Fraser ve Frey, 1972). Baykal (1970), gelir düzeyinin yüksekliğinin siyasal katılımın üst düzey türlerinin gerçekleşmesine olanak yarattığını belirtmektedir. Yüksek gelir düzeyine sahip bireylerin siyasetin yönlendirilmesinde etkili oldukları düşünülmektedir (Çukurçayır, 2000). Ayrıca, gelir düzeyi kitle iletişim araçlarına erişimi kolaylaştırıcı bir işlev görerek siyasal alana yönelik ilginin ve bilginin oluşumunu dolaylı yoldan da olsa sağlıyor görünmektedir (Camaj, 2014; Kalaycıoğlu, 1983; Karaçor, 2009). Bourguignon ve Verdier'e (2000) göre, gelir dağılımı siyasal katılım üzerinde etkili

olduğu gibi mevcut siyasal sistemin bir nevi göstergesi olarak da değerdendirilebilmektedir. Buna göre gelir dağılımı adaletsizliği otoriteryan yönetimlerin ve az gelişmiş toplumların çıktısı gibidir.

Bir diğer sosyo-ekonomik değışken olan *yaş*ın siyasal katılıma etkisi konusunda net genellemelere varılamamakla birlikte veri bazında bazı değerdendirmeler yapıldığı görölmektedir. Kışlalı (1987), orta yaş gruplarında siyasal katılımın arttığını, gençlerde ise siyasal katılımın önemli bir gündem konusu olması veya bir bunalım olması durumunda artış gösterdiğini ifade etmektedir. Kalaycıoğlu (1983), yaşanan ulusal ya da uluslararası gelişmeler ve toplumsallaşma etkileri bağlamında yaş gruplarının davranışlarında farklılıklar ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu çerçevede genç yaş grubundakilerin geleneksel siyasal katılım yollarına yönelik ilgi düzeylerinin düşük olduğunu, ilerleyen yaşlarda ise siyasal tercih ve tutumların yerleşmesine bağli olarak siyasal katılımın arttığını ifade etmektedir. Milbrath (1965) ise daha özgül bir çerçeve çizerek, siyasal katılımın yaş ile birlikte arttığını 40 ila 50 yaşlar arasında zirve yaptığını, 60 yaşlarından itibaren ise düşüşe geçtiğini ifade etmektedir. Ancak böyle bir yaş gruplamasının toplumlara göre farklılık göstereceği göz ardı edilmemelidir.

Yerleşim yerinin siyasal katılım ile arasındaki ilişki kentleşme ve kırsal yerleşme arasındaki farklılıklara odaklanmaktadır. Kentleşme olgusunun eğitim olanakları, kitle iletişim araçlarının takibi, örgütsel etkinliklerde bulunma, yeni meslek deneyimleri kazanma gibi konularda bireylere artan olanaklar sağlaması bakımından siyasal ilgi, bilgi ve katılımı artırıcı bir işlevi olduğu ve siyasal kaynaklara ulaşabilme olanaklarını artırdığı düşünölmektedir (Bulut, 2000; Kalaycıoğlu, 1983). Kışlalı (1987), eğitim düzeyi, toplumsal ortam ve ilişkiler gibi

etmenlere bağılı olarak kentlileşmenin siyasal katılım üzerindeki etkisinin katılımı daha bilinçli ve bağımsız kıldığını ifade etmekte ve kırsal alandaki katılmanın aile ya da bölgedeki güçlü kişilerin önderliğine bağılı kalabildiğini belirtmektedir.

Yerleşim biriminin merkezi bölgelerde ve sınır bölgelerinde yaşama bazında ele alınması da söz konusudur. Merkezlerde yaşayanların siyasal katılım düzeylerinin sınırlarda yaşayanlara oranla daha yüksek olduğunu değerlendirilmekte, burada kaynaklara ulaşabilme imkânının ölçüt olduğu düşünülmektedir (Gimpel ve Schuknecht, 2003; Milbrath, 1965). Kitle iletişim araçlarının takibi, bireylerin siyasal olay ve gelişmelerle ilgili ilgi ve bilgi düzeylerini artırıcı ve siyasal katılmayı özendirici yönde işlev göstermektedir (Camaj, 2014; Duran, 2005; Eser, 2013; Kalaycıoğlu, 1983; Karaçor, 2009; Kenski ve Stroud, 2006). Kitle iletişim araçları ve sosyal medya kullanımı ayrıca, siyasal sosyalleşme sürecinde de önemli bir etkiye sahiptir (Çukurçayır, 2000; Halbert, Lambe, Dudo ve Carlton, 2007; Zuniga, Jung ve Valenzuela, 2012).

Örgütler, örgüt üyesi bireylerin karşılıklı etkileşimler yaşamaları, görevler üstlenmeleri ve bir amaç uğrunda işbirliği yapabilmeleri gibi sosyal değişimler yaratabilmesinin yanında, bireylerin bilgi düzeylerini artırmaya yönelik eğitici ortamlar da yaratabilmektedir. Bu yönüyle örgüt üyeliği bireylerin siyasallaşmasını ve siyasal katılımını teşvik edici bir rol oynamaktadır. Yaygınlaşan sivil toplum kuruluşları ve hükümet dışı organizasyonlar bu bağlamda etkili organizasyonlar olmaktadır (Akıncı, 2014; Jeong, 2012; Kalaycıoğlu, 1983; Oktay ve Pekküçükşen, 2009). Siyasal partiler de benzer şekilde bireylerin siyasal olarak eğitilmelerini, tercih ve önceliklerinin belirlenmesini sağlayan ve siyasal katılımı etkileyen önemli örgütler olarak karşımıza çıkmaktadır (Baykal, 1970). Sendikalar da üyelerini eğitici

ve katılımı teşvik edici örgütler olarak önem arz etmektedir (Milbrath,1965). Ancak siyasal katılım etkinliğinin türüne ve bireylerin katıldıkları örgütün yapısına bağlı olarak örgüt üyeliği ve siyasal katılım ilişkisi değişiklik de gösterebilmektedir (Jeong, 2012).

Siyasal katılımın sosyo-ekonomik etmenlerle ilişkisini inceleyen Brady, Verba ve Scholozman (1995), siyasal katılımı yordayan üç önemli etmeni para (money), zaman (time) ve yurttaşlık becerileri (civic skills) olarak belirlemişlerdir. Çalışmaya göre, söz konusu bu üç etmen siyasal katılımın farklı türleri üzerinde etkili olmaktadır. Çalışmada maddi olanakların yüksekliğini ifade eden “*para*” etmeni, bireylerin gerçekleştirecekleri siyasal etkinlik türünün bir parti ya da adaya bağış yapmak biçiminde şekilleneceğini ifade etmektedir. “*Zaman*” etmeni, bireylerin iş ya da ev içi rolleri dışında kalan ve kendilerine ayırabilecekleri zamanı ifade etmektedir. Yeterli zamanı bulunan bireylerin, seçim kampanyalarında çalışma gibi zaman yatırımı gerektiren siyasal etkinlikleri görece olarak daha fazla gerçekleştirebilecekleri öne sürülmektedir. *Yurttaşlık becerilerinin kazanılması* ise bireylerin kampanyalarda çalışma ya da sözcülük yapma gibi katılımın daha etkin türlerine meyilli olmalarını sağlamaktadır. Başta eğitim düzeyi olmak üzere çalışılan iş ortamı ya da kilise etkinliklerine katılma gibi unsurlar yurttaşlık becerilerinin kazanılmasındaki önemli etmenler olarak görülmektedir. Sosyo-ekonomik etmenler ve sosyo-ekonomik statünün siyasal tutum, eğilim ve katılım tercihleri üzerindeki etkisi, sosyo-ekonomik etmenlerin bireylerin tutumlarının oluşması üzerinde etkili olmasından kaynaklanıyor görülmektedir (Huckfeldt, 1979; Leighley, 1995). Sosyo-ekonomik değişkenler ve siyasal katılım ilişkisini genel olarak değerlendirmek gerekirse; bu değişkenlerin bireylerin çevrelerine yönelik algı ve değerlendirmelerini,

sosyal konumlarını ve siyasal tutum ve eğilimlerini etkilemek suretiyle siyasal katılım şekilleri ve düzeyleri üzerinde etkili olduğu sonucunu çıkarmak mümkün görünmektedir.

Siyasal katılımı etkileyen sosyo-ekonomik değişkenler konusunda üzerinde önemle durulması gereken bir değişken de cinsiyettir. *Cinsiyet* söz konusu olduğunda kadınların siyasal etkinliklere katılma oranının erkeklerinkinden düşük olduğu görülmektedir. Bu durum, kadınların sosyo-ekonomik statü ve toplumsal statü açılarından erkeklere göre daha düşük düzeyde olmalarının bir sonucu olarak siyasal ilgi, bilgi ve etkinlik duygularının daha düşük düzeylerde olmasına bağlanmaktadır. Ek olarak, kadınların zamanlarının çoğunu aile ve evle ilgili konulara ayırmak durumunda kalmalarının zaman isteyen siyasal etkinliklere mesafeli kalmalarına ve gerçekleştirebilecekleri siyasal etkinliklerin oy verme gibi etkinliklerle sınırlı kalmasına neden olduğu ifade edilmektedir (Clark ve Clark, 1986; Coffe ve Bolzendahl, 2010; Duran, 2005; Kalaycıoğlu, 1983; Verba, Burns ve Schlozman, 1997). Kışlalı (1987), kadınların çocuk doğurma işlevi nedeniyle ev içi etkinliklere yönelmek zorunda kalmalarının siyasal ilgi düzeylerinin erkeklere oranla düşük olmasına ve siyasal katılımlarının erkeğe bağımlı hale gelmesine neden olduğunu ifade etmektedir. Baykal (1970) ise bu durumun siyasetin erkek işi olarak algılanmasından kaynaklandığını ifade etmektedir. Ancak günümüzde kadınların eğitim düzeyi yükselmekte, çalışma hayatındaki yerleri ve üst düzey görevlere gelme oranları artmaktadır. Buna bağlı olarak siyasal yaşama ilgileri de artmaktadır (Çukurçayır, 2000; Eser ve Dinç, 2012; Fernandez-Ballesteros, Diez-Nicolas, Caprara, Barbaranelli ve Bandura, 2002).

Cinsiyet değişkeninin siyasal yaşama yansıması toplumsal cinsiyet algısından kaynaklanmaktadır. Toplumsal cinsiyet tutum, eğilim ve davranışları etkilediği gibi toplumsal yaşamdaki alanların da cinsiyetlere gre gruplandırılmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan cinsiyet değişkeninin siyasal katılıma etkisinin anlaşılabilmesi için toplumsal cinsiyet olgusu ile birlikte incelenmesi gerekmektedir.

1.2. TOPLUMSAL CİNSİYET

Toplumun kadın ve erkek olmaya yüklediği değerler ve beklentiler toplamına toplumsal cinsiyet denir. Bu bakımdan biyolojik cinsiyet ile ilişkili olan kavram, toplumsallaşma ile aktarılması, toplumsal algı ve beklentileri yansıtan bir olgu olması dolayısıyla da biyolojik cinsiyetten farklıdır (Vefikuluçay, Zeyneloğlu, Eroğlu ve Taşkın, 2007; Yaşın-Dökmen, 2010).

Toplumsal cinsiyete göre, kadınlar ve erkekler hem kişilik özellikleri hem bilişsel özellikleri hem de psikolojik özellikleri itibarıyla birbirlerinden farklıdır (Dietrich ve ark., 2013). Kadın ve erkeğin bu farklılıkları vurgulanırken bir yandan da bir kadının ya da erkeğin ne olduğu ya da ne olması gerektiği belirlenir. Kadınlara ve erkeklere ayrı ayrı bazı nitelikler atfedilir ve bu niteliklere bağlı olarak prototip bir kadın ve prototip bir erkek algısı ortaya çıkarılır. Böylece tipikleştirilen kadınlık ve erkeklik özellikleri aynı zamanda kadınların ve erkeklerin üstlenmeleri gereken rolleri ve sergilemeleri beklenen davranışları biçimlendirir. Bu doğrultuda kadınlara sadakat, anlayışlılık, duygusallık ve naziklik gibi daha uyum odaklı nitelikler yüklenirken erkeklere bağımsızlık, rekabetçilik ve özgüven gibi etkin ve baskın nitelikler yüklenmektedir. Çocuklar bu şekilde toplumsallaştırılmakta ve toplumsal cinsiyet rolleri toplumsallaşma yolu ile yeni nesillere aktarılmaktadır (Bem, 1981; Dinç-Kahraman, 2010; Kite, Deaux, Haines, 2008; Krueger, Hasman, Acevedo ve Villano, 2003; Metin, 2008; Ökten, 2009; Safir ve Hill, 2008; Sakallı- Uğurlu, 2003). Kadınlara ve erkeklere atfedilen duygu, tutum ve davranışların yanı sıra kadınların ve erkeklerin kişilik özellikleri, eğilimleri ve yetenekleri gibi cinsiyet temelinde farklılaştırılan çok daha başka özelliklerin de toplumsallaşma sürecinde aktarılması

söz konusudur. Bu aktarım, cinsiyetle doğrudan ilişkili özellikler kadar dolaylı ve uzaktan ilişkili özellikleri de kapsamaktadır. Anatomik özelliklerden, kişilik özelliklerine, iş bölümüne hatta bir şeklin yuvarlaklığı veya köşeliliğine varana kadar hemen her kavram cinsiyeti temel alan bir ölçüt üzerinden sınıflandırılabilir (Bem, 1981; Erol, 2008; Yaşın-Dökmen, 2010).

Toplumsal cinsiyet, kadınların ve erkeklerin toplumsal yaşamın özel ve kamusal alanlarına katılım şekillerini ve düzeylerini belirleyerek aile, çalışma yaşamı ve sosyal yaşam gibi alanlarda kadınların ve erkeklerin farklı konumlara yönelmesine sebep olur (Ökten, 2009; Zouls, Miller, Ruble, Martin ve Fabes, 2011). Bu doğrultuda kadınlar ağırlıklı olarak aile bakımı ve ev içi rollerle ilişkilendirilirken erkekler çalışma yaşamı ve ev dışı işlerle ilişkilendirilir. Kadın bakım veren ve uyum gösteren konumda görülürken, erkek atılgan ve rekabetçi özelliklerle uyumlu görülür. Bu durum kadınların ve erkeklerin ev içi rollerini ve iş bölümlerini etkilediği gibi iş seçimleri üzerinde de etkili olmaktadır. Örneğin, ev işleri ve aile bakımı gibi işler kadınların sorumluluğu olarak görülürken; ailenin geçimini sağlamak erkeğin sorumluluğu olarak görülmektedir. Benzer şekilde, meslek seçimi konusunda kadınlar ev ve aile bakımı rollerini aksatmayacak ve bu rollerle paralel olabilecek öğretmenlik, hemşirelik gibi mesleklerle uyumlu bulunurken; erkekler politikacılık, mühendislik ve yöneticilik gibi daha rekabetçi mesleklerle uyumlu bulunmakta ve meslekler de cinsiyetlere atfedilen davranış kodlarına bağlı olarak gruplanabilmektedir (Baltacı, Tekin ve Eser, 2010; Gupta, Turban, Wasti, Sikdar, 2009; Günay ve Bener, 2011; Simon, 1995). Kadınların aile ilişkileri ve sosyal ilişkilerde duygusal beklentileri karşılayan taraf olması beklenirken, erkeklerin koruyuculuk ve hâkimiyet içerikli rolleri benimsemesi beklenmektedir. Böylece, bir

toplumun algısında kadınlara ve erkeklere yüklediği nitelikler ve değerler toplamı, ilgili toplumda bir cinsiyet kültürü oluşturmaktadır. Cinsiyet kültürü doğrultusunda toplum, kadınlardan ve erkeklerden belirli davranışları sergilemeleri beklentisine girmekte ve bu davranışlara aykırı davrananlara tepkisel yaklaşmaktadır (Ersoy, 2009; Martin, 1990; Prentice, Carranza, 2002). Bu durum bireylerin özellikle hassas veya tartışması zor konular söz konusuysen risk almaktan kaçınmak için toplumsal cinsiyet beklentileri doğrultusunda davranmayı tercih etmelerine neden olmaktadır (Vogel, Wester, Heesacker, Stephanie ve Madon, 2003).

Toplumsal cinsiyet algısı ve içeriği toplumdan topluma ve zamana göre değişiklik gösterebilmekte, kalıpyargılarda gerçekleşen değişiklikler ise yaşam pratiklerini etkilemektedir (Dinç-Kahraman, 2010; Ersoy, 2009; Günay ve Bener, 2011; Gürhan, 2010; Kite ve ark., 2008). Geçmişe kıyasla kentleşen ve sanayileşen dünyada kadınların eğitim düzeyi ve eğitilmiş kadın oranı yükselmekte ve kadınlar çalışma yaşamına zaman içinde artan oranlarla katılım göstermektedirler. Bu durum, kadınların ev içi roller dışında farklı roller üstlenmesini sağlamanın yanında onların ekonomik düzeyini de iyileştirmektedir. Yaşanan bu değişimler ile birlikte geleneksel toplumsal cinsiyet algısı esneyip farklılaşabilmektedir. Ancak yaşanan bu değişim sürecine rağmen, toplumsal cinsiyet etkililiğini sürdürmeye devam etmektedir. Özellikle aile yaşamında bakım sorumluluğu ve ev içi işlerin sorumluluğu ağırlıklı olarak hala kadınlardadır. Bu durum kadınların iş seçimlerini etkilemekte, aile bakımı ve ev işlerini yapmalarına olanak sağlayacak işleri tercih etmelerine neden olmaktadır (Günay ve Bener, 2011; Harris ve Firestone, 1998). Örneğin, Özçatal'ın (2011) araştırması kadınların iyi bir eş, iyi bir anne olmayı ve iyi bir evlilik yapmayı öncelikli gördüklerini, iş hayatını ise bunlardan sonra ikinci

planda değerlendirdiklerini ortaya koymaktadır. Bu çalışmaya göre, iş yaşamı eşlik veya annelik gibi geleneksel roller ile atışıp soruna neden olması dolayısıyla kadınlar tarafından olumsuz algılanabilmektedir. Kadınların alışma yaşamındaki dezavantajlı konumlarının bir nedeni de, toplumsal cinsiyetin bir sonucu olarak eğitim düzeyi açısından erkeklere göre ikincil konumda kalmalarıdır. Böylece ortaya çıkan düşük eğitim düzeyi ve toplumsal alandaki iş bölümü değerlerine bağlı olarak (aile bakımı, ev işleri gibi) meslekler de cinsiyetlere göre gruplanabilmektedir. Kadın işleri olarak görülen işler daha düşük statülü ve daha düşük ücretli işlerken, erkek işleri daha yüksek statülü ve daha yüksek ücretli işlerdir. Elbette bu durum üzerindeki en önemli neden geçim sağlama görevinin ve çalışma yaşamının erkekler için olduğu kalıpyargısıdır. Bu kalıpyargıyla tutarlı olarak eşit işlerde bile kadınlara erkeklerden daha az ücret verildiği durumlar söz konusu olabilmektedir (Eagly ve Steffen, 1984; Parlaktuna, 2010; şimşek, 2011).

Dikkat edilecek olursa, buraya kadar bahsedilen hususlarda toplumsal cinsiyetin çıkış noktasının biyolojik cinsiyet olduğu, ancak etki gücünü toplumsal tutum ve yüklemelerden aldığı anlaşılmaktadır. Toplumsal cinsiyetin söz konusu etki gücü kişilerin toplumsal yaşamdaki konumlarının belirlenmesinde önemli bir referans olmakta ve iş yaşamı, aile yaşamı ve eğitim olanakları gibi geniş bir alanda cinsiyet temelli eşitsizliklerin meydana gelmesine neden olmaktadır. Bu eşitsizlikler ise sanayideki gelişmelere bağlı olarak meydana gelen iş gücü talebi artışı, ağdaş dünya değerlerine ulaşmak amacıyla hukuksal düzenlemeler yapılması gibi gelişmelerle giderilmeye çalışılmaktadır. Ancak toplumsal cinsiyet değerlerinin toplumsal yaşamdaki etkisini besleyen ve hukuki düzenlemelerle düzeltilemeyecek olan başka bir etmen vardır. Bu etmen, mevcut toplumsal ve siyasal düzenlemeler

içinde üretilmiş ve cinsiyetlere özgülenmiş davranış kodlarıdır. Toplumsal cinsiyetin üretiminde ve aktarılmasında, toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyetle bağlantısından çok mevcut toplumsal ve siyasal düzenlemelerin rolünden söz edilmektedir. Buna göre mevcut toplumsal ve siyasal koşullar içinde üretilmiş ve cinsiyetlere özgülenmiş davranış kodları bulunmaktadır. Toplumsal yaşamdaki ve çalışma yaşamındaki iş bölümü ve bu alanların cinsiyetlere göre gruplanması da bu kodları destekleyen önemli etmenlerdir. Kadınların ve erkeklerin mevcut düzenin devamı için gereken rolleri üstlenmelerini sağlayan bu davranış kodları aynı zamanda toplumsal cinsiyet geleneğinin de beslenmesine ve nesillerle birlikte devam etmesine neden olmaktadır (Delphy,1993; Eagly ve Steffen, 1984; Gümüšoğlu, 2008; Prentice ve Carranza, 2002). Kadın ve erkeklerin kitle iletişim araçlarındaki temsilleri (Karaca ve Papatya, 2011; Meder ve Çeğin, 2010; Mora, 2005; Sommers-Flanagan, Sommers-Flanagan ve Davis; 1993), ders kitaplarındaki temsilleri (Alkan ve Ergil, 2005; Gümüšoğlu, 2008) kadınları hane içi rollerde, irrasyonel ve duygusal tavırlarla; erkekleri ise rasyonellik, akıllılık ve güç odaklı tavırlarla sunmakta, dolayısıyla toplumsal cinsiyetçi davranış kodlarının pekişmesine ve aktarılmasına önemli oranda aracılık etmektedir. Toplumsal ve siyasal düzenden beslenen bu cinsiyetçi davranış kodları bireylerin eğitim olanakları, iş olanakları ve yaşamın diğer alanlarına ulaşabilirliği üzerinde etkili olmakta ve doğduğu sistemi besleyen bir kısır döngü yaratmaktadır (Arıkan ve Yıldırım, 1993).

Önemli oranda toplumsal koşullardan ve sosyo-ekonomik koşullardan doğsal da toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının kalıcılığının ve yaygınlığının bir nedeni de mevcut toplumsal düzen üzerinde meşrulaştırıcı ve uyumlaştırıcı yönde etki yaratmasıdır. Bireyler, hem kendilerinin hem de karşı cinsiyetin olumlu ve

olumsuz özellikleri olduğunu, başka bir deyişle, her iki cinsiyetin de avantaj ve dezavantajları bulunduğunu düşünerek var olan cinsiyet düzeninin adil ve doğru olduğu sonucuna varabilmektedirler. Bu durum cinsiyet sisteminin ve cinsiyetçi davranış kodlarının devamlılığına hizmet etmektedir (Dietrich ve ark., 2013; Jost ve Kay, 2005). Dinin de cinsiyetçi kalıp yargıları ve davranış kodlarını pekiştirmede ve sürdürmede etkili olduğu bilinmektedir (Gürhan, 2010; Morgan, 1987; Sofuoğlu, 2010; Scheible ve Fleischmann, 2013; Toker, 2009). Toplumsallaşma süreci içinde yer alan dini değerler ve bireylerin dini eğilimleri, geleneksel cinsiyet rollerinin ve cinsiyet rejiminin devamlılığını ve cinsiyet eşitsizliğini desteklemektedir (Flere, 2007; Jones ve McNamara, 1991; Kuzgun ve Sevim, 2004; Sevim, 2006). Kısaca ifade etmek gerekirse, toplumsal cinsiyet ideolojisini besleyen etmenlerin var olan hukuksal ve siyasal düzenlemeler yanında mevcut toplumsal düzen, din ve bunlardan beslenen sosyal bilişler olduğunu söylemek mümkündür. Buradan hareketle, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini bertaraf etme yönündeki çabaların yalnızca hukuksal ve siyasal düzenlemeleri değil toplumsal düzen ve sosyal bilişlere yönelik değişiklik girişimlerini de kapsayıcı şekilde tasarlanması gerekmektedir. Araştırmalar (Öngen ve Aytaç, 2013; Özkan 2014) eğitim düzeyinin ve sosyo-ekonomik düzeyin yükselmesinin toplumsal cinsiyetçi bakış açısını azaltıcı etki yarattığını göstermektedir. Bu bakımdan, sosyo-ekonomik düzeyin ve eğitim düzeyinin yükseltilmesinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yaratan toplumsal düzen ve sosyal biliş alanlarında değişiklik yaratacak önemli etmenler olduğu da söylenebilir.

Görüleceği üzere, toplumsal cinsiyet yaşamın tüm alanlarında kadınların ve erkeklerin varlık gösterme oranları ve biçimleri üzerinde etkilidir. Modern yaşamın

önemli bir bileşeni olan siyasal katılım da toplumsal cinsiyet ideolojisinden etkilenmektedir.

1.2.1. Siyasal Katılım ve Toplumsal Cinsiyet

Geleneksel cinsiyet rolleri ideolojisi ve cinsiyet kalıp yargıları toplumda kadınların negatif ayrımcılığa maruz kalmasına ve siyasal, ekonomik ve sosyal alanlarda erkeklere göre dezavantajlı ve ikincil bir konumda kalmasına sebep olmaktadır (Sakallı-Uğurlu, 2003; Verba, Burns ve Schlozman, 1997).

Toplumsal cinsiyetin siyasal katılım alanına yansıması, siyasal alanda kadınların ikincil, erkeklerin ise başat rolde konumlanması şeklinde gerçekleşmektedir. Siyasal alan genel olarak erkeksi bir alan olarak algılanmaktadır (Alkan ve Ergil, 1980; Güldü ve Ersoy-Kart, 1998; Kışlalı, 1987; Toğan, 2006; Trevor, 1999). Bu bilgilerle tutarlı olarak erkeklerin siyasal katılım düzeyi kadınlarınkinden yüksektir (Coffe ve Balzendahl, 2010; Ereş, 2006; Toğan, 2006). Kadınların siyasal katılımları önünde hukuki bir engel bulunmamasına karşın katılım düzeylerinin düşüklüğü toplumsal cinsiyetin bu alandaki etkisinin derecesini göstermesi açısından önemlidir.

Toplumsal cinsiyet kültürü gereğince kadınlar aile bakımı ve ev içi rollere göre sosyalleştirilirken, erkekler ev dışı ortamlara ve çalışma yaşamına uyumlu şekilde sosyalleştirilmektedir. Bunun sonucu olarak kadınlar ve erkeklerin ilgi duydukları alanlar ve yaşam yönelimleri farklılıklar arz etmektedir. Her ne kadar eğitim ve gelir düzeyinin yüksekliği toplumsal cinsiyet algısını ve baskısını esnetip azaltsa da kadınların başat rollerinin aile bakımı olması ya da evin geçimini sağlamanın daha çok erkeğin sorumluluğunda olması gibi önemli roller varlığını

sürdürmektedir. Kadınların ilgi duydukları alanların da büyük ölçüde toplumsal cinsiyetin etkisiyle belirlenmiş rolleri ile uyumlu olduğu görülmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri açısından bakıldığında, siyasetin kadınların ilgi alanlarının dışında kaldığı söylenebilir (Anbarlı-Bozatay ve Kutlu, 2014; Bennett ve Bennett, 1989; Childs, 2004; Clark ve Clark, 1986; Welch, 1977). Bu ise, kadınların siyasal konularda yeterince bilgi sahibi olmamasını, siyasal katılım düzeylerinin erkeklerinkine kıyasla düşük düzeyde olmasını ve siyasal katılımlarının yalnızca oy verme davranışıyla sınırlı kalmasını beraberinde getirmektedir.

Toplumsal cinsiyet kültürü gereği kadınlar itaat, uyumluluk, duygusallık ve şefkatlilik gibi nitelikleri taşıyacak şekilde yetiştirilirken erkekler atılgan, güçlü ve rekabetçi olarak yetiştirilmektedir. Bu durum kadınların siyasal alanda temsillerinin ve katılımlarının nicelik olarak düşük olmasının yanında, siyasal alanda üst mevkilerde yer bulmalarını da güçleştirmektedir. Karar verici mevkilere gelebilmek için gereken liderlik vasıfları rekabet, güç ve atılganlık gibi nitelikleri içermektedir ve bu nitelikler toplumsal cinsiyet algısınca kadınlarla uyumlu değildir (Çuhadar, 2006; Güneş, 2010; Rosenthal, Rosenthal ve Jones, 2001; Schlozman, Burns ve Verba, 1994; Terzioğlu ve Taşkın, 2008). Dolayısıyla, siyasal koşullar toplumsal cinsiyet algısını ve toplumsal cinsiyet algısı da siyasal koşulları besler bir hal alabilmektedir (Gümüsoğlu, 2008). Siyaset gündeminin şefkat ve sıcaklık gerektiren bir konu olması halinde kadınlar ya da feminen özellikler uygun kabul edilirken, bu tür durumlar dışında kalan tüm siyasal etkinlikler için maskülen özellikler tercih edilir olmaktadır (Cirhinlioğlu ve Ok, 2011; Huddy ve Terkildsen, 1993). Siyasal alanda yaşanan cinsiyet eşitsizlikleri; seçim sisteminin yapısı, hükümetin yaklaşımı gibi siyasal etmenler yanında, eğitim ve meslek bakımından kadınların erkeklere

oranla dezavantajlı olmaları gibi sosyo-ekonomik etmenler ve toplumda siyasal etkinliklere karşı olan bakış açısı gibi kültürel etmenlerin toplamından ortaya çıkan bir sonuç olarak görünmektedir (Kenworthy ve Malami, 1999).

Toplumsal cinsiyet kaynaklı eşitsizlikleri giderme amaçlı gerçekleştirilen hukuksal ve ekonomik düzenlemelerin gerçek bir eşitlik sağlama konusunda yeterli olmadığı, gerçek bir eşitliğin sağlanabilmesi için geleneksel cinsiyet rolleri ideolojisinin ve cinsiyetçi kalıpyargıların değişmesi gerektiği açıktır. Böylesi bir toplumsal değişimin uzun bir süreç gerektirdiği gerçeğini göz önüne alarak çalışmada, siyasal katılımın yoğunluk ve tür açısından cinsiyetlere göre erkeklerin lehine farklılaşacağı düşünülmektedir. Zira siyasal katılım ilgi, bilgi, zaman ve duruma göre para gerektiren bir etkinliktir ve erkekler söz konusu kaynaklara kadınlara kıyasla daha fazla sahip olabilmektedir. Benzer şekilde, siyasal meselelerle ilişkili rollerin toplumsallaşma sürecinde daha çok erkeklere benimsetilmesinin bir sonucu olarak; katılımcıların erkeksilik düzeyleri arttıkça siyasal katılım düzeylerinin artması, kadınsılık düzeyleri arttığında ise siyasal katılım düzeylerinin azalması beklenmektedir.

Çalışma kapsamında siyasal katılım ile ilişkisi incelenen unsurlardan biri olan siyasal yeterlik, toplumsal cinsiyet ideolojisinden de etkilenmektedir (Verba ve ark., 1997). Bu nedenle sıradaki başlık altında bu değişkene yer verilmektedir.

1.3. SİYASAL YETERLİK

Siyasal yeterlik, bireylerin içinde yaşadıkları siyasal sistemi oluşturan unsurlarda değişiklik yapabilecekleri, dolayısıyla siyasal işleyiş üzerinde bireysel ya da toplu olarak etkili olabilecekleri yönündeki inançlarını ifade eden bir kavramdır (Finkel, 1987; Kalaycıoğlu, 1983). Bireylerin meydana getirecekleri eylem ve tepkilerle çevrelerinde ve olaylar üzerinde değişiklik yaratabileceklerine yönelik sahip oldukları inancı ifade eden etkinlik duygusu, siyasal yeterlik kavramının kaynağı olarak görülmektedir (Baykal, 1970; Fernandez-Ballesteros ve ark., 2002; Kapani, 1998). Bu bakımdan siyasal yeterlik duygusu, bireylerin siyasal tutumlarının belirlenmesinde oldukça etkilidir (Eser ve Dinç, 2012; Jung, Kim ve Gil de Zuniga, 2011).

Siyasal yeterliğin içsel yeterlik ve dışsal yeterlik olarak iki boyutundan bahsedilmektedir. Bir bireyin siyasal konuları anlayabilme ve siyasal süreçler üzerinde etkili olabilme kabiliyetinde olduğuna yönelik inancı içsel yeterliğini temsil etmektedir. Bireyin, siyasal karar mekanizmalarının vatandaşların talepleri karşısında sorumluluğu olduğuna yönelik inancı ise dışsal yeterliği ifade etmektedir. Başka bir ifade ile içsel yeterlik bireyin kendi kabiliyetlerine yönelik algısını ifade ederken, dışsal yeterlik hükümetin vatandaşlara karşı sorumluluğuna yönelik algıyı ifade etmektedir (Balch, 1974; Lassen ve Serritzlew, 2011). Siyasal yeterlik, siyasal katılımın “psikolojik katılım” (psychological involvement) ve “etkin katılım” (active participation) olarak incelenen birbiri ile ilişkili iki boyutunu da etkileyen bir olgudur. Psikolojik katılım bireyin siyasal süreçlere yönelik ilgi ve bilgisini, etkin katılım ise bireyin siyasal süreçlerin şekillenmesine yönelik etkinliklerde

bulunmasını ifade etmektedir. Bu çerçevede siyasal yeterlik duygusu psikolojik katılımı, psikolojik katılım ise etkin katılımı destekleyici bir işlev görmektedir. İçsel ve dışsal yeterlik düzeyi yüksek olan bireylerin siyasal sürece dair ilgi ve bilgisi yükselmekte ve siyasal süreçte etkili olma amaçlı etkinliklere dâhil olma olasılıkları artmaktadır (Cohen, Vigoda ve Samorly, 2001).

Siyasal yeterlik, yaş, cinsiyet, gelir ve eğitim düzeyi gibi sosyo-ekonomik değişkenlerden etkilenmektedir. Yaş konusunda genel geçer bir etkiden bahsedilememekle birlikte orta yaş grubundaki bireylerin siyasal yeterlik algılarının genç ve yaşlı gruptaki bireylere göre daha yüksek olduğundan söz edilmektedir. Cinsiyet etkisi ise daha çok toplumsal cinsiyet bağlamında siyasal yeterliği etkileyen bir etmendir. Buna göre toplumsal cinsiyet rollerine bağlı toplumsallaşmanın bir sonucu olarak ekonomi ve siyasetle ilgili alanlar erkeklerin egemenliğindedir. Kadınlara bırakılan alanlar ise daha önce de belirtildiği gibi ağırlıklı olarak ev ve aile bakımı ile ilgilidir. Dolayısıyla erkeklerin siyasal yeterlik düzeyleri kadınlarınkinden yüksektir. Eğitim düzeyi ve gelir düzeyi yükseldikçe siyasal yeterlik düzeyi de yükselmektedir. Yüksek gelir ve yüksek eğitim beraberinde yüksek statü de getirdiği için bilgi ve bürokrasiye erişebilme imkanı da sağlayarak siyasal yeterlik algısını besleyebilmektedir (Caprara ve ark., 2009; Cohen, Vigoda ve Samorly, 2001; Eser ve Dinç, 2012; Fernandez-Ballesteros ve ark., 2002; Pruysers ve Blais, 2014; Wu, 2003). Öte yandan sosyo-ekonomik düzeyin yüksekliği, bireyin özsaygı düzeyi ve iç kontrol odağı üzerinde de olumlu etkiye sahiptir. Dolayısıyla siyasal yeterlik algısını psikolojik olarak da desteklemektedir (Cohen, Vigoda ve Samorly, 2001). Wu'ya (2003) göre, siyasal kurum ve liderlere duyulan güven ve ekonomik ya da sosyal gelişmelere dair iyimser bakış açısı gibi öznel değerlendirmeler de bireylerin siyasal

yeterlik algısı üzerinde olumlu etkiler yapmaktadır. Anderson'a (2010) göre *toplumsallık duygusu* (sense of community) içsel ve dışsal yeterlik üzerinde olumlu ve anlamlı etkiye sahiptir. Anderson (2010), toplumsallık duygusunun siyasal yeterliği artırmasının nedenlerinden birinin topluluğa ait olma duygusu olduğunu belirtmektedir. Bu duygu, ait olunan toplulukla birlikte dış dünya üzerinde etkili olunabileceğine yönelik algıyı ve güveni beslemektedir. Topluluğun benzer düşünceleri taşıyan bireylerden oluşması ve bu ortaklığın bireylerde düşüncelerinin etkililiğini destekleyici yönde bir algı yaratması da söz konusudur. Psikolojik olan bu etmenlere ek olarak, toplumsallık duygusu topluluğun gerçekleştirdiği etkinlikler yoluyla siyasal süreç üzerinde etkili olunabileceğine yönelik bir güven duygusu da uyandırabilmektedir. Topluluk duygusunun içsel ve dışsal yeterlik üzerindeki olumlu etkisi, bireyin topluluğa olan aidiyet ve bağlılık düzeyi ile doğru orantılı bir seyre sahiptir. Anderson (2010), topluluk duygusunun siyasal yeterlik üzerindeki etkisinin farklı sosyo-ekonomik düzeydeki topluluklar için farklı olabileceğini; düşük statülü gruplara ait bireylerin kendilerini önemsiz, ilgisiz ve yalıtılmış hissedebileceğini, ancak yüksek statülü gruplara ait bireylerde tam tersi etkiler görülebileceğini de eklemektedir.

Bireycilik ve toplulukçuluk değerleri ile siyasal yeterliğin pozitif yönde ilişkili olduğu savunulmaktadır. Söz konusu pozitif ilişkinin toplulukçu değer ile siyasal yeterlik arasında daha yüksek düzeyde olduğu gözlenmiştir. Bu durum, topluluk etkinliğinin bireysel etkinlikten daha güçlü olduğu inancından kaynaklanmaktadır (Eser ve Ertugay, 2013; Fernandez-Ballesteros ve ark., 2002). Paralel şekilde, yaşanan topluma yönelik bireyin sahip olduğu aidiyet duygusu da

siyasal yeterlik duygusuyla pozitif yönde ilişkili bir olgu olarak değerlendirilmektedir (McCluskey, Deshpande, Shah ve McLead, 2004).

Siyasal yeterliğin kişilik özellikleri ile de ilişkili olduğu düşünülmektedir. Kısmen ve dolaylı da olsa dışadönüklük ve deneyime açıklık özelliklerinin siyasal yeterlik algısı üzerinde olumlu etkisi olduğu, bu özelliklere sahip bireylerin sahip olmayanlara göre siyasal olarak yeterli hissetme eğilimlerinin daha yüksek olduğu görülmektedir (Foschi ve Lauriola, 2014; Mondak ve Halperin, 2008; Pacheco ve Owen, 2015; Vecchione ve Caprara, 2009). Siyasal yeterlik düzeyi üzerinde kısmen de olsa etkisi olduğu düşünülen bir diğer değişken, internet ve televizyon gibi kitle iletişim kanallarının takibidir. Kitle iletişim kanalları vasıtasıyla siyasal gündem ve olayların takibi bireylerde siyasal alana yönelik ilgiyi canlandırmakta ve bilgi düzeyini artırmaktadır. Böylece kitle iletişim kanallarının siyasal yeterlik duygusunun olumlu olarak etkilenmesi söz konusu olmaktadır (Halbert, Lambe, Dudo ve Carlton, 2007; Kenski ve Stroud, 2006; Pasek, Feldman, Romer ve Jamieson, 2007).

Siyasal yeterlik süreç içinde oluşan bir olgudur ve birey tarafından kazanımı toplumsallaşma yolu ile olmaktadır (Baykal, 1970; Sohl ve Arensmeier, 2015). Bu bağlamda, siyasal yeterlik duygusunu belirleyen sosyo-ekonomik ve psikolojik etmenlere ek olarak etkisi altında bulunan siyasal kültürün de bireyin siyasal yeterlik algısı üzerinde etkili olduğundan bahsedilmektedir. Katılımı destekleyen ve katılım için yollar açan siyasal sistemlerde bulunan bireylerin siyasal yeterlik düzeyi, katılımı sınırlayıcı sistemlerde bulunan bireylerin siyasal yeterlik düzeyinden daha yüksek olmaktadır (Baykal, 1970; Çukurçayır, 2000; Kalaycıoğlu, 1983).

Iyengar (1980), siyasal sistemin vatandaşların talep ve şikâyetlerine cevap verebilme esnekliğinin, bireylerin siyasal yeterlik algısını belirlediğini ve bunun süreç içinde oluştuğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, siyasal sistemin türünün ve yaşanan siyasal sürecin önemi öne çıkmaktadır. Başka bir ifade ile siyasal sistemin vatandaşların tepkilerine duyarlılık düzeyi, vatandaşların siyasal yeterlik duygu düzeyleri ile pozitif yönlü bir ilişki içindedir.

1.3.1. Siyasal Katılım ve Siyasal Yeterlik

Siyasal yeterlik duygusu, siyasal katılım ile anlamlı ve pozitif yönde ilişkilidir. Siyasal etkinlik duygusundaki artış siyasal katılımı artırmakta, siyasal katılımın artması ise siyasal etkinlik duygusunu beslemektedir. Dolayısıyla siyasal katılım ve siyasal yeterlik birbirleriyle karşılıklı ilişki içinde olan değişkenlerdir (Eser ve Ertugay, 2013; Finkel, 1985; Finkel, 1987; Ikeda ve ark., 2008).

Siyasal yeterlik ve siyasal katılım, birbirini etkileyen değişkenler olmakla birlikte mevcut siyasal sistemin niteliklerinden de ortak olarak etkilenen unsurlardır. Siyasal sistemin katılıma açıklık derecesi ve vatandaşların tepkilerine duyarlılık derecesi bireylerde siyasal etkinlik duygusunu artırabileceği gibi azaltabilmektedir de. Buna bağlı olarak, siyasal katılım düzeyi artış veya düşüş gösterebilmektedir (Karp ve Banducci, 2008; Lassen ve Serritzlew, 2011). Örneğin baskıcı siyasal sistemlerde, siyasal katılım vatandaş taleplerinden çok mevcut otoritenin onaylanmasına hizmet etmektedir. Böyle sistemlerde vatandaşlar siyasal olarak etkin hissetmemektedir. Sonuç olarak, bireylerde siyasal yeterlik duygusu zedelenip azalmakta ve bireyler siyasal alana karşı ilgisiz hale gelmektedir. Demokratik siyasal sistemlerde ise, siyasal katılım yolu ile karar mevkilerine gelecek kişilerin

belirlenmesinden siyasi, ekonomik ve çevresel kararlara varana kadar tüm işleyiş üzerinde vatandaş etkinliğinin bulunması sağlanır. Bu şartlar hem siyasi etkinlik duygusunu hem de siyasi katılımı destekleyici etkiler yaratmaktadır (Baykal, 1970; ukurayır, 2000; Pateman, 1971). Buradan hareketle, siyasi sistemin niteliğinin siyasi yeterliği ve siyasi katılımı pekiştirici yönde ya da azaltıcı yönde etki edebilen belirleyici bir etken olduğunu söylemek mümkündür.

Siyasi sistemin siyasi katılım ve siyasi yeterlik üzerindeki bir diğer etkisi ise bireylerin tercih edecekleri katılım yolları üzerinde belirleyici olabilmesidir. Mevcut siyasi sistemde takip edilen siyasi katılım yollarının sonuç verip vermemesine bağlı olarak bireylerin siyasi yeterlik duygu düzeyleri değişebilmektedir. Bireyler takip ettikleri siyasi katılım yollarından sonuç aldıça siyasi yeterlik duyguları pekişir ve katılım devam eder. Ancak takip ettikleri siyasi katılım yollarından sonuç alamadıkları zaman, siyasi yeterlik duygusunun özellikle dışsal yeterlik boyutu zedelenir. Siyasi otoritelerin vatandaş taleplerine duyarlılığına olan güvenin ifadesi olarak görülebilecek olan dışsal yeterlik boyutunun zedelenmesi bireyleri farklı ve zaman zaman protesto içeren siyasi katılım etkinliklerine yönlendirebilmektedir (Madsen, 1987; Pollock III, 1983).

Siyasi yeterlik duygusunun siyasi katılıma olan temel etkisi, katılımı artırmasıdır. Özellikle dışsal yeterlik boyutuyla ilgili olan bu etki, siyasi katılımın işlevsel olduğu inancından kaynaklanmaktadır ve siyasi sisteme duyulan güvenden beslenmektedir (Hooghe ve Marien, 2013; Lassen ve Serritzlew, 2011). Siyasi katılımın bir boyutu olarak değerlendirilebilecek olan ideolojik bağlanım da siyasi katılımın siyasi yeterlik üzerindeki etkisine örnek teşkil etmektedir. İdeolojik bağlanımı olan bireylerin siyasi yeterlik düzeyinin ideolojik bağlanımı olmayan

bireylerinkinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Caprara ve ark., 2009). Siyasal yeterlik konusunda aktarılan bilgiler doğrultusunda çalışmada, katılımcıların siyasal yeterlik algısı yükseldikçe siyasal katılım düzeylerinin de yükselmesi beklenmektedir.

Siyasal katılım ile ilişkili olup bu çalışmada ele alınan sistemi meşrulaştırma değişkeni de siyasal yeterlik gibi mevcut siyasal sistemden ve ideolojik bağlanımdan etkilenen bir değişkendir (Jost ve Thompson, 2000; Napier ve Jost, 2008). Sıradaki başlıkta, detaylı bir şekilde bu değişkenden söz edilmektedir.

1.4. SİSTEMİ MEŞRULAŞTIRMA

Sistemi meşrulaştırma, mevcut toplumsal düzenlemelerin, kişisel çıkarlara ve/veya grup çıkarlarına aykırı olsa dahi statükonun korunması amacıyla meşrulaştırılması anlamına gelmektedir. Sistemi meşrulaştırma kavramı Jost ve Banaji (1994) tarafından, egonun meşrulaştırılması ve grubun meşrulaştırılmasına ek üçüncü bir kategori olarak önerilmiştir. “Bir çeşit davranışa veya fikre geçerlik ve destek sağlamak için kullanılan fikir” olarak tanımlanan (Jost ve Banaji, 1994, s.1) meşrulaştırma kavramına paralel bir şekilde egonun meşrulaştırılması, kişinin davranış veya konumunu olumlu algılamasına ve o konumu korumasına hizmet eden kalıpyargılara göndermede bulunur. Grubun meşrulaştırılması ise grubun davranış veya konumunu olumlu algılamaya ve o konumun korunmasına hizmet eden kalıpyargılara gönderme yapar. Sistemi meşrulaştırma kuramı ise, meşrulaştırmanın bu iki temel kategorisinin açıklayamadığı konular olan bireyin kendisi ya da iç grubuyla ilgili olumsuz kalıpyargıları içselleştirmesi ve meşrulaştırmasına dikkat çeker. Başka bir deyişle, kuram insanların çıkarlarına ters düşen mevcut düzenlemeleri neden meşrulaştırdıklarını anlamaya ve açıklamaya çalışır. Kuramın temel amacı, bireylerin ya da grupların kendileri için zararlı da olsa muhtelif kalıpyargıları içselleştirmelerinin nedeni olan psikolojik süreçleri anlamaya çalışmaktır (Jost ve Banaji, 1994; Jost, Banaji ve Nosek, 2004).

Sistemi meşrulaştırma kavramsallaştırmasında, sistem ifadesi bireyleri ve grupları etkileyen sosyal, politik veya ekonomik düzenlemelerin tamamını kapsamaktadır (Van der Toorn ve Jost, 2014). Yukarıda belirtildiği gibi, bireylerin mevcut bir durum ya da bir düzenlemeyi onu koruyacak şekilde algılaması ve

açıklama getirmesine neden olan psikolojik süreçleri anlamak sistemi meşrulaştırma yaklaşımının üzerinde durduğu önemli konulardandır. Bu noktada karşımıza yanlış bilinç kavramı çıkmaktadır. Kuram, yanlış bilincin bireylerin veya grupların kendi çıkarlarının aleyhine olan kalıpyargıları içselleştirmelerinin güdüleyicisi olabileceğini öne sürer. Kalıpyargılar, toplumsal düzende mevcut olan kaynak dağılımı, iş gücü dağılımı, roller ve sınıflar gibi düzenlemeleri belirlediği gibi insanların kendilerinin ve başkalarının durumlarını anlamalarına da aracılık etmektedir. Bu kalıpyargılar aynı zamanda mevcut sistem ve düzenlemelerin meşru olarak algılanmasına ve açıklanmasına da aracılık etmektedir. Kalıpyargılar toplumda yaygın kabul gören ve onlara katılanlarca meşru olarak algılanan inanışlardır. Mevcut sistemin ürünü olan bu inanışlar aynı zamanda sistemin meşruluk kaynağı olarak da işlev görürler. Eşitsizlikler içeren bir sistemden doğan kalıpyargılar, söz konusu eşitsizliklerin normal algılanmasına hizmet etmekte ve böylece bu düzenlemelerin devam etmesine neden olmaktadır. Bu inanış sistemi yanlış bilinç olarak tanımlanmakta ve bireylerin çıkarlarına ters düşse de mevcut sistemi meşru olarak algılamalarının temel güdüleyicisi olarak görülmektedir. Sistemi meşrulaştırma kuramına göre, role özgü nitelikler aracılığıyla gerçekleştirilen kalıpyargı yaratma süreci bireysel motivasyonların değil ideolojik çevrede gerçekleşen bilgi işleme süreçlerinin sonucudur. Burada esas olan bireyler ya da gruplar tarafından tüm kalıpyargıların meşrulaştırılması değil mevcut sosyal düzeni korumaya yönelik olan kalıpyargıların kişisel çıkarlara bakılmaksızın meşrulaştırılmasıdır (Jost ve Banaji, 1994).

Sistemi meşrulaştırma bilinçli bir şekilde gerçekleştirilebileceği gibi bilinçdışı yollarla da gerçekleştirilebilir. Bilinçdışı yollarla anlatılmak istenen, bireylerin

bilinçli bir farkındalıkla değil de yerleşmiş kalıpyargılarla gayri ihtiyari olarak ortaya koydukları tepkilerdir (Jost, Pietrzak, Liviatan, Mandisodza ve Napier, 2008). Bilinçli bir farkındalık ürünü olmayan bu bilgi işleme süreci yaygın ve etkindir. Zira bireylerin tutum ve davranışları örtük bir bilişsel süreçten etkilenecek şekilde şekillenmektedir. Buna göre, insanların geçmiş yaşantıları mevcut bilişsel süreçlerini örtük bir biçimde etkilemekte ve şekillendirmektedir. Mevcut kalıpyargısal inanışları ise geçmiş yaşantıları dâhil tüm yaşantılarına yönelik algılarını örtük olarak etkileyip biçimlendirebilmektedir (Greenwald ve Banaji, 1995). Bu durumla tutarlı olarak, sistemi meşrulaştırma kuramı, mevcut sosyal düzeni meşru görmeye yönelik ideolojik bir güdü bulunduğunu ve kısmen de olsa bu güdünün dezavantajlı, hatta özellikle dezavantajlı ve statükodan en fazla zarar gören bireylerin veya grup üyelerinin, görece aşağı konumlarını içselleştirmelerine neden olduğunu öne sürmektedir. Söz konusu sürecin özellikle bilinçdışı (bilinçli bir farkındalığın olmadığı) düzeyde daha çok gerçekleştiği belirtilmektedir (Jost ve ark., 2004).

Jost ve arkadaşlarına göre (2004), bireyler kendilerini ve gruplarını olumlu algılamak ve meşrulaştırmak eğiliminde oldukları gibi, etkisi altında oldukları sosyal ve siyasal sistemi de olumlu ve meşru algılamak isterler. Statü ve hiyerarşi farklarının varlığı bu durumda etkilidir. Hem yüksek hem de düşük statülü grupların üyeleri sistemi meşru algılamaya yönelik duygu, düşünce ve davranış geliştirme eğilimindedir (Jost ve Banaji, 1994). Ancak düşük statülü gruplar yüksek statülü gruplara göre daha fazla sistemi meşrulaştırma eğilimi gösterebilmektedirler, çünkü bu grupların mevcut sistem içinde yaşadıkları olumsuzlukları anlamlandırmaya ve sistem ile kendi koşulları arasındaki uyumsuzluğun onlara yaşattığı çelişkileri azaltmaya daha çok gereksinimleri vardır (Jost ve ark., 2004). Sistem ve sahip olunan

statü arasındaki uyumsuzluktan duyulan acının azaltılmasına duyulan bu ihtiyaç, sistemi haklı ve meşru gösteren kalıpyargıların yaygın olarak kullanılması sonucunu doğurmaktadır. Bu şekilde kalıpyargılar, toplumda var olan eşitsizlikleri ussallaştırıcı araçlar gibi işlev göstermektedir. Böylece dezavantajlı grup üyelerinin kendi konumlarını gerçekte olduğundan daha olumlu algılamalarına neden olan söz konusu kalıpyargılar mevcut sistemin meşrulaştırılmasına aracılık etmektedir (Haines ve Jost, 2000; Jost, 2001).

Sistemi meşrulaştırma eğilimlerindeki artış, düşük statülü gruplarda iç gruplarına yönelik çelişkili tutumları destekleyici bir etki yaratırken yüksek statülü gruplarda çelişkilerin azalması yönünde etki yaratır (Jost ve Burgess, 2000). Hem sistemi meşrulaştırma eğilimindeki artıştan kaynaklanan bu çelişkilerin azaltılmasını hem de sistemin meşruluğunun korunmasını sağlayan mekanizmalardan biri de dış grup kayırmacılığıdır. Özellikle düşük statülü gruplarda gözlenen dış grup kayırmacılığı, ait olunmayan bir gruba imtiyazlı ve olumlu nitelikler yüklenmesini ifade eder. Bu durum, toplumdaki gruplar arasında bulunan eşitsizliklerin ussallaştırılması ve meşrulaştırılması konusunda araç işlevi görür (Jost, Pelham ve Carvallo, 2002). Sistemin meşruluk düzeyi algısı arttıkça iç grup düşük statülü bir grupsa dış grup kayırmacılığı, yüksek statülü bir grupsa iç grup kayırmacılığı ortaya çıkmaktadır (Jost ve Burgess, 2000; Jost ve Hunyady, 2002). Jost ve diğerlerine (2004) göre, sistemi meşrulaştırma eğilimi bilinç dışı yollarla kararları ve davranışları belirlemede etkili olmaktadır. Araştırmalarda açık ve örtülü yöntemlerle yapılan ölçümler zaman zaman farklılık göstermektedir. Bireylerin kendilerinin ya da gruplarının koşullarına dair açık bir bilinçle ortaya çıkarmadıkları düşünceleri, örtülü ölçümlerde ortaya çıkabilmektedir. Açık ölçümlerde bireylerin davranışlarının sosyal

istenirlik düzeyinden etkilenmesi, örtülü ölçümlerde ise bu etkinin minimize ediliyor olması aradaki ölçüm farklılıklarının kaynağı olarak düşünülmektedir (Jost ve Banaji, 1994; Jost, Banaji ve Nosek, 2004). Jost ve arkadaşları (2004), örneklemin beyazlar ve siyahlar (Afrika kökenli Amerikalılar), gençler ve yaşlılar, heteroseksüeller ve homoseksüellerden oluştuğu araştırmalarında söz konusu grupları iç grup ve dış grup kayırmacılığı yönünden değerlendirmişlerdir. Söz konusu gruplar kendi içlerinde görece olarak yüksek ve düşük statülü gruplar olarak değerlendirmeye alınmıştır. Irksal bir kategori olan beyazlar ve siyahlar grubunda, görece statüsü düşük olan grupta yer alan siyahlar açık ölçümlerde yüksek düzeyde iç grup kayırmacılığı gösterirken, örtük ölçümlerde aynı tepkiyi göstermemişlerdir. Görece statüsü yüksek olan grupta yer alan beyazlar ise siyahların tam tersi sonuçlar ortaya koymuşlardır. Bu grup, örtülü ölçümlerde güçlü bir iç grup kayırmacılığı gösterirken açık ölçümlerde bu tepkileri göstermemiştir. Yaşa dayalı oluşturulan gruplarda ise, görece yüksek statülü grubu oluşturan gençlerin örtük ölçümlerde iç grup kayırmacılığı, görece düşük statülü grubu oluşturan yaşlıların ise dış grup kayırmacılığı yaptığı belirlenmiştir. Cinsel yönelim temelinde kategorize edilen üçüncü grubun görece yüksek statülü grubunu oluşturan heteroseksüeller ise hem açık hem örtük ölçümlerde iç grup kayırmacılığı gösterirken, görece düşük statülü grupta olan homoseksüeller açık ölçümlerde iç grup kayırmacılığı, örtük ölçümlerde dış grup kayırmacılığı göstermişlerdir.

Meşrulaştırmanın nedeni olarak dört temel eğilim öne sürülmektedir (Jost, Pietrzak, Liviatan, Mandisodza ve Napier, 2008). Bu eğilimlerden ilki, statükonun sürdürülmesine yönelik bir amaca dikkat çekmekte, bir diğer ifadeyle, sistemi meşrulaştırma eğiliminin ardında statükoyu koruma ve sürdürmeye yönelik bir

güdünün yattığını vurgulamaktadır. Öyle ki bu güdülenme mevcut statükonun adil ve meşru olduğuna inanılmasının yanı sıra insanların buna inanmayı arzu etmesini de beraberinde getirir. İkinci eğilim, sistemi meşrulaştırmanın durumsal ya da ruhsal etmenlerden kaynaklandığını öne sürer. Buna göre, özellikle sisteme karşı bir tehdit oluştuğunda insanlar korku ve kaygı gibi olumsuz duygulara kapılırlar. Bu durumda tutarlılık, uyum ve belirginlik gereksinimi duyan insanlar, söz konusu olumsuz duygu ve durumlardan kurtulmak için bilinçli ya da bilinçsiz olarak sistemi ve statükoyu koruma ve sürdürme yönünde bir eğilim ortaya koyarlar. Sistemi meşrulaştırmanın hem avantajlı hem de dezavantajlı grup üyeleri için bir yatıştırıcı gibi işlev görmesi üçüncü eğilimdir. Bu işlev çerçevesinde sistemi meşrulaştırma avantajlı grup üyelerinde suçluluğun, dezavantajlı grup üyelerinde ise kızgınlık ve kırgınlığın azaltılmasına katkıda bulunur. Kısa dönemde insanlara olumsuz duygulardan kurtulma konusunda yardımcı da olsa, bu işlevin uzun dönemde sistemde meydana gelebilecek yapıcı değişikliklere karşı direnme gibi zararlı sonuçlar doğurması olasıdır. Son olarak, sistemi meşrulaştırma eğiliminin her ne kadar değişime güçlü bir direnç gösterdiği bilinse de değişimin aniden ve tamamen gerçekleştiği durumlarda meşrulaştırma süreci eski sistem için değil yeni sistem için uygulanmaya başlanır. Bu durum insanların çelişki ve belirsizlik gibi olumsuz durum ve duygulardan kurtulmayı istemesi ile ilişkili görünmektedir. Zira eski sistemin savunulması bireye herhangi bir fayda sağlamayacak, aksine uyumsuzluk yaşamasına neden olacaktır (Jost ve ark., 2008).

Jost ve Banaji (1994) insanların mevcut sosyal, ekonomik ve siyasal düzenlemeleri meşrulaştırmalarının nedeninin basitçe bu düzenlemelerin varlığı olduğunu söylemektedir. Buna göre insanlar içinde bulundukları sosyal ve siyasal

yapıyı, bu yapılar sırf var oldukları ve bu yapıların etkisi altında oldukları için ussallaştırmak, açıklamak ve meşrulaştırmak eğilimindedirler. Bu durumla tutarlı olarak Kay, Jimenez ve Jost (2002) gerçekleşmesi muhtemel görünen olayların, gerçekleşmesi uzak görünen olaylardan daha olumlu yargılandığını ortaya koymuşlar ve bu durumun mevcut sistemin destekleyicisi olduğunu belirtmişlerdir.

Sistemin meşrulaştırılmasını ve statükonun devamlılığını sağlayan bir diğer etmen olarak kalıpyargıların bir işlevi olan “mağduru küçültme ve mağduru yüceltme”den de bahsedilmektedir. Mağduru küçültme işlevi, dezavantajlı konumundan mağdurun kendisinin sorumlu olduğunu savunan kalıpyargılara gönderme yapmaktadır. Mağduru yüceltme işlevi ise mağdurun dezavantajlı durumunun olumlu olarak algılanmasını sağlayarak sistemi meşrulaştırmaya hizmet etmektedir. Böylelikle birbirinin zıttı gibi görünen bu iki işlev, birlikte uyum içinde aynı sonucu doğurmaktadır (Kay, Jost ve Young, 2005). Kay ve diğerlerine göre, özellik ve sonuç bağının kurulması bu stratejilerden hangisinin kullanılacağını belirlemektedir. Olumsuz bir özellik olumsuz bir sonuca bağlanıyorsa, fakirlerin tembel olduğunun düşünülmesi gibi (Jost ve Banaji, 1994), sistemi meşrulaştırmak için mağduru suçlama eğilimi etkinleştirilmektedir. Özellik ve sonucun uyumlu olmadığı zamanlarda ise “fakir ama dürüst” gibi olumlayıcı ifadelerle mağduru yüceltme işlevi işlerlik kazanmaktadır. Bu işlev insanlara olumlu ve olumsuz özelliklerin bir arada dağıtıldığını ifade ederek mevcut sistemin adil ve meşru olarak algılanmasına hizmet etmektedir (Ercan, 2009; Kay ve ark., 2005). Benzer şekilde Kay ve Jost (2003), “fakir ama mutlu”, “fakir ama dürüst” ve ayrıca “güzel ama aptal” gibi kalıpyargıların ya da yüksek statülü grupların başarı yönelimli olduğu düşük statülü gruplarınsa maneviyat yönelimli olduğu gibi inanışların mevcut

sistemin adil ve meşru olarak algılanmasına destek sağladığını ve sistemi meşrulaştırma eğilimini artırdığını öne sürmektedir. Tamamlayıcı kalıpyargılar olarak ifade edilen bu tür kalıpyargılar, toplumda her bir grubun dezavantajları ve avantajları olduğu mesajını vererek düzenin adil olduğu duygusuna yol açmakta ve böylece mevcut statükonun devamlılığına katkıda bulunmaktadır (Jost, Kivetz, Rubini, Guermandi ve Mosso, 2005). Benzer bir işlev tamamlayıcı olmayan kalıpyargılar yolu ile de gerçekleştirilmektedir. Tamamlayıcı olmayan kalıpyargılar iç grubun statüsünü meşrulaştırmaya yönelik olup iç grubun olumlu özelliklerinin vurgulandığı inanışlardır. Örneğin yoksul grupların “fakir ama gururlu” gibi kalıpyargıları desteklemesine karşılık zengin grupların “zengin ve çalışkan” gibi kalıpyargıları desteklemesi bu tür bir meşrulaştırmadır (Kay, Czaplinski ve Jost, 2009).

Kısaca ifade edilecek olursa sistemi meşrulaştırma kuramı, bireylerin etkisi altında oldukları mevcut sistemi meşrulaştırma amacıyla ve eğiliminde olduklarını; bu eğilimin bilinçli ve bilinçdışı yollarla ilerlediğini; avantajlı grup üyelerine göre dezavantajlı grup üyelerinin daha fazla sistemi meşrulaştırma eğilimi gösterdiğini ifade etmektedir.

1.4.1. Siyasal Katılım ve Sistemi Meşrulaştırma

Sistemi meşrulaştırmanın temel güdüsü sisteme bağlılık olduğundan sistemin devamlılığını sağlayabilmek adına bireysel ve grupsal çıkarlar geri plana atılmaktadır (Jost ve Banaji, 1994). Sistemin insanlar gözünde bu derece önemlisi olması; sisteme bağımlı olunması ve sistemin birey için kaçınılmaz olarak algılanması, belirsizlik karşısında duyulan korku ya da etkinlik duygusunun zayıflığı gibi etmenlerden

kaynaklanmaktadır (Kay ve Friesen, 2011; Van der Toorn, Tyler ve Jost, 2011) ve böylece sistemi meşrulaştırma protest tutumlarla negatif yönlü bir ilişki göstermektedir (Jost, Chaikalis-Petrakis, Abrams, Sidanus, Van der Toorn ve Bratt, 2012). Sisteme olan bu bağılıktan beslenen sistemi meşrulaştırma eğiliminin, siyasal katılım etkinliği üzerinde etkili olması kaçınılmazdır. Sistemi meşrulaştırma düzeyi yüksek olan bireylerin siyasal katılımlarının mevcut iktidarı destekleyici yönde (iktidarın oy talebine karşılık vermek gibi), sistemi meşrulaştırma düzeyi düşük olan bireylerin siyasal katılımlarının ise daha eleştirel ve sorgulayıcı yönde (protestolar gibi) gerçekleşeceği beklenmektedir.

Yapılan araştırmalar, siyasal bir ideoloji olarak sağ-kanat muhafazakârlığı, muhtelif eşitsizliklerin rasyonelleştirilmesi ve değişikliklere karşı direncin sistemi meşrulaştırma ile ilişkili olduğunu göstermiştir (Jost, Glaser, Kruglanski ve Sulloway, 2003 a; 2003b). Muhafazakâr siyasal ideoloji yanında maskülenlik, düşük sosyo-ekonomik statü ve köktendinci dini yönelim de sistemi meşrulaştırmayı pozitif yönde yordayan etmenlerdir (Dirilen-Gümüş, 2011). Dindarlık ve sistemi meşrulaştırma, siyasal muhafazakârlık ve sağ kanat yetkeciliği gibi mevcut düzeni destekleyici ideolojilerde birleşmektedir ve muhafazarlığın karşılığında insanlara yaşam doyumu, öznel bir iyilik ve güvenlik duygusu algıları vermektedir (Rankin, Jost ve Waksak, 2009). İnsanlar belirsiz görünen ya da üzerinde kontrol sahibi olmadıklarını düşündükleri durumlarla karşılaştıklarında siyasal, sosyal ya da dini sistemlerin kendilerine kontrol algısı ve öngörülebilirlik sağlayacağı beklentisiyle bu sistemlere sığınma ve bu sistemleri destekleme eğilimindedirler (Kay ve Friesen, 2011; Kay, Gaudner, Napier, Callon ve Laurin, 2008). Belirsizlikten ve sisteme yönelik ortaya çıkan tehdit ya da tehditlerden kaçınma güdöleri, muhafazakâr siyasal

eğilimi olan bireyler için sisteme bağlılığın artması ve sistemin meşrulaştırılması eğilimlerini tetiklemektedir. Sistemi meşrulaştırma otoriteye itaati artırmakta otoriteye itaat ise sistemi meşrulaştırmayı pekiştirmektedir (Jost, Napier, Thorisdottir, Gosling, Palfai ve Ostafin, 2007; Van der Toorn ve ark., 2011). Hem dinin hem de sistemi meşrulaştırmanın var olanı ussallaştırma etkisi, söz konusu bireyleri otoriteye itaat ve muhafazakârlığa yakınlaştırmakta, eleştirel ve protest tutumlardan ise uzaklaştırmaktadır (Shaffer, 2008).

Sistemi meşrulaştırma düzeyi ile ilişkili olan grup yanlılığı da siyasal ideoloji ile ilişkili olup şartlara göre iç grup ya da dış grup kayırmacılığı şeklinde gerçekleşebilmektedir (Jost ve Thompson, 2000). Muhafazakârlığın artışı düşük statülü gruplarda dış grup kayırmacılığını, yüksek statülü gruplarda iç grup kayırmacılığını destekler görünmektedir (Jost ve ark., 2004; Levin, Sidanus, Rabinowitz ve Federico, 1998). Muhafazakârlık, sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin meşrulaştırılmasını liberal ideolojilere göre daha fazla yordayan bir ideolojik bağlanım olarak görünmektedir. Eşitsizlikler karşısında bir çeşit yatıştırıcı işlevi bulunmaktadır (Jost ve Thompson, 2000; Napier ve Jost, 2008). Böylece, sistemi meşrulaştırma düzeyi yüksek olan bireyler değişime direnç göstermekte ve eşitsizlikleri ussallaştırma yoluna gitmektedir (Phelan ve Rudman, 2011; Yıldırım ve Akgün, 2013). Dolayısıyla, muhafazakâr bireylerin liberal bireylere göre daha yüksek düzeyde sistemi meşrulaştırma eğilimi gösterecekleri ve bu eğilime bağlı olarak mevcut siyasal sistemi destekleyici yönde siyasal katılımında bulunacakları, eşitlikçi ya da yenilikçi değişiklik getirici düzenlemelere muhalif tutumlar gösterecekleri öne sürülebilir. Iyengar'a (1990) göre, var olan bir sorunun kaynağının toplumsal ya da bireysel olarak değerlendirilmesine göre de siyasal sisteme olan

bakış açısı şekillenebilmektedir. Örneğin, toplumda ekonomik olarak düşük düzeyde bulunan bir grup ya da bireyin söz konusu durumunun toplum düzeninden kaynaklandığı algısı siyasal otoritelerin ve sistemin bu sorunu çözmesi gerektiği yönünde beklentiye neden olmaktadır. Ancak söz konusu dezavantajlı konumun birey ya da grubun ırk, yaş, cinsiyet gibi niteliklerinden kaynaklandığı yönündeki düşünce, sorumluluğu dezavantajlı gruba ya da bireye yüklemektedir. Böyle bir değerlendirmenin, eşitsizlikler içeren bir sistemin desteklenmesi sonucunu yaratması olasıdır.

Mevcut sistemi ussallaştırıcı ve destekleyici bir diğer etmen de dindarlıktır. Özellikle köktendinci dini yönelimin, değişime direnci ve mevcut sistemi meşrulaştırmayı olumlu yönde yordadığı (Dirilen-Gümüş, 2011) ve siyasal katılım üzerinde etkili bir unsur olduğu (Dalton, 2007) göz önüne alınarak sıradaki başlıkta dini yönelim konusu incelenmektedir.

1.5. DİNİ YÖNELİM

Dini yönelim, bireylerin din konusundaki öznel yaşantıları (Allport ve Ross, 1967), bir dine dair değerlendirmeleri ve bu değerlendirmelerin derecesi (Kuzgun ve Sevim, 2004) gibi olguların tümünü ifade eden bir kavramdır. Bireyin kutsalla olan ilişkisinin ortaya çıkardığı bireysel, psikolojik, kültürel ve toplumsal alanlardaki her türlü etkileşim ve bu etkileşimin derecesi dini yönelimin birer göstergesidir (Coştu, 2009; Kurt, 2009). Dolayısıyla dini yönelim, bireylerin dini ve dini değerleri algılayış biçimlerini, bunlara bağlanma düzeylerini ve din konusundaki tutumlarının yaşamlarına yansıma düzeyini ifade eden bir kavramdır. Din, inananlar için yaşamı anlamlandırma işlevi sunan bir güç olarak insanların hem manevi dünyalarını düzenlemede hem de günlük yaşamdaki tutum ve davranışlarının oluşmasında etkilidir (Köroğlu, 2012).

Allport ve Ross'a (1967) göre, içsel ve dışsal olmak üzere iki tür dini yönelim vardır. İçsel yönelimi olan bireyler; dini ve dinin kurallarını içselleştiren ve yaşantılarını dini kural ve değerlerle olabildiğince uyumlu hale getirmeye çalışan bireylerdir. Bu bireyler için temel ve nihai amaç din olup hayattaki diğer ihtiyaçlar önemli de olsalar dinden sonra gelmektedir. Dışsal yönelimli bireyler ise dini daha çok; sosyalleşme, güvenlik, teselli veya statü sağlama ya da kendini meşrulaştırma gibi muhtelif ihtiyaçları karşılamaya yarayacak bir araç olarak algılama eğilimindedirler. Dini inançlara bağlılık söz konusu olduğunda ise dışsal yönelimli bireyler ya düşük düzeyde bir bağlılık gösterirler ya da inançları kendi ihtiyaçlarına göre şekillendirme eğiliminde olurlar. Allport ve Ross'a (1967) göre içsel ve dışsal

yönelim, dini yönelimin birbirine karşıt iki kutbudur ve bireyler dini yaşantıda bunlardan birine yönelirler.

Dindarlık yazını gözden geçirildiğinde, içsel ve dışsal dini yönelimin yanında sorgulayıcı dini yönelimin de öne çıktığı görülmektedir. Sorgulayıcı dini yönelim, hayata ve var olmaya dair sorulara kesin ve hızlı cevaplar vermek yerine hayatın, ölümün ya da ilişkilerin anlamının sorgulandığı bir yaklaşımı ifade etmektedir (Batson, 1976). Sorgulayıcı dini yönelimli bireyler kendi yaşamları, toplumsal yaşamın yapısı ve yaşamın kendisi hakkında nihayete ermeyen bir sorgulama içindedirler (Batson, 1976). Bireylerin dini algılarının varoluşsal sorulara duyarlılık ve açıklık dereceleri sorgulayıcı yönelimin belirleyicisidir (Batson ve Schoenrade, 1991a). Sorgulayıcı yönelimli bireyler başkalarının ihtiyaçlarına ve farklı fikirlere karşı daha duyarlı ve hoşgörülü olma eğilimindedirler (Altemeyer ve Hunsberger, 1992; McFarland ve Warren, 1992). Batson ve Schoenrade'ye (1991 a) göre içsel, dışsal ve sorgulayıcı yönelim dini yönelimin birbirinden bağımsız ikame edilemez boyutlarıdır (Batson ve Schoenrade, 1991 a; Batson ve Schoenrade, 1991 b). Dindar olmanın farklı yolları olduğunu söyleyen Altemeyer ve Hunsberger'e (1992) göre dini yönelimin bir diğer boyutu da köktendinciliktir. Bu görüşe göre tanrı ve insanlıkla ilgili değişmez, özgün ve kadim tek bir gerçek vardır. Bu gerçek geçmişin değişmez yöntemleriyle ve özüne uygun olarak takip edilmeli ve böylelikle şeytani güçlerin karşısında yer alınmalıdır. Söz konusu kadim gerçeğe inanan kişiler, tanrı ile özel bir ilişkileri olduğuna inanırlar. İçsel, dışsal, sorgulayıcı ve köktendinci dini yönelimlerin psikolojik ve ruhsal sağlıkla ilişkilerini araştırdığı çalışmasında Genia, köktendinci yönelimin dini yönelimin açıklayıcı gücüne katkısı olan bir değişken

olduğunu ve özellikle içsel yönelimle olan ilişkisi bağlamında göz ardı edilmemesi gerektiğini öne sürmektedir (Genia, 1996).

Dini inanın sosyo-kültürel değerlere olan etkisi konusunda çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Allport ve Ross, 1967; Batson, 1976; Griffin, Gorsuch ve Davis, 1987; Herek, 1987). Allport ve Ross (1967) dinin kişiye ifade ettiği anlamın kişinin hayatta önyargılı ya da hoşgörülü bir bakış açısı oluşturmada nedensel bir etmen olduğunu ileri sürmektedir. Dini bilginin özgün unsurları ve içinde yaşanan toplumun sosyolojik özelliklerinin toplumsal alanda yaşanan dindarlık biçimine etki eden iki temel unsur olduğunu ve bunlara bağlı olarak dini yönelimin farklılaşabileceğini ifade eden Coştu (2009) din öğretileri ile sosyal yapının etkileşimine dikkat çekmektedir.

Dinin bazen yardımlaşma gibi yapıcı değerleri desteklerken bazen de ayrımcılığa yönelten ikili bir mekanizma gibi işleyebildiğini ifade eden Batson'a (1976) göre, dini inanın davranışa olan etkisini anlamak için bireyin neye ve nasıl inandığı yanında neden inandığının da dikkate alınması gerekmektedir. Sosyal istenirlik düzeyi ve dolayısıyla toplumsal ve kültürel normların desteklediği tutumlar ile dini öğretinin savunduğu değerlere bağlı olarak bireylerin davranışları şekillenebilmektedir (Batson, Naifeh ve Pate, 1978; Griffin ve ark., 1987; Herek, 1987).

1.5.1. Dini Yönelim ve Siyasal Katılım

Dini yönelim ve siyaset arasındaki ilişki; eğitim, sosyo-ekonomik statü, dini etkinlik düzeyi, ait olunan dini grubun yapısı ve büyüklüğü, mevcut siyasal sistemin yapısı gibi unsurların etkileşimiyle şekillenmektedir (Driskell, Embry ve Lyon, 2008;

Eser, 2012; Manglos ve Weinreb, 2013). Söz konusu ilişki, bireylerin bir din etrafında gruplaşıp kimlikleşmesiyle daha belirgin bir hal almaktadır. Zira bu gruplaşmalar varlık, değer ve fikirlerin dolaşımını/sirkülasyonunu sağladığı gibi (Garbin, 2014) bir iç grup-dış grup algısının oluşumunu da sağlamaktadır (Mannan, 2014). Dini kimlikleşme siyasal kimlikleşmeye de katkıda bulunma eğilimindedir (Manglos ve Weinreb, 2013). Öte yandan dini eğilim, bilginin kazanılması ve yorumlanması (Naghdeali, Emamjomehzadeh, Masoudnia ve Ghasemi, 2013), yaşama bakış ve tercihler (Sherkat ve Güngör, 2013), psikoloji ve sosyal yaşantı (Cirhinlioğlu, 2006; Karaçay, 2011), yaşamın anlamlandırılması (Lewis, Maltby ve Day, 2005) ve toplumsal kimlik ve değerlerin inşası (Eser, 2012; Köroğlu, 2012; Ryan, Rigby ve King, 1993) gibi oldukça geniş bir alanda önemli etkilere sahiptir ve bu kanallar vasıtasıyla siyasal katılımı da etkilemektedir (Dalton, 2007). Bu geniş etki alanı dikkate alındığında; dinin bireyin psikolojik durumundan sosyal yaşantısına, bilginin kazanımı ve yorumlanmasından siyasal algısının şekillenmesi gibi bilişsel süreçlerine varana kadar genişletilebilen etkisi onu siyasal alanda dikkate alınması gereken bir güç haline getirmektedir. Gonzalez'e (2012) göre, dinin bu gücü kimi durumlarda birleştirici ve yapıcı bir hal alırken, siyasetçiler tarafından seçmen kitlesinin manipüle edilmesi ya da seçmenlerin siyasal adayın ya da eylemin karakterini belirlemek için dini bir ölçüt olarak belirlemesi dinin siyaset ve toplumsal birliktelik üzerinde yanlılık, ötekileştirme gibi olumsuz sonuçlar doğurmasıyla sonuçlanabilmektedir ve bu onu yıkıcı bir unsur haline getirebilmektedir. Zira yüksek dini yönelim, dini öne çıkaran siyasi parti ya da siyasi liderleri desteklemeyi pozitif yönde yordamaktadır (Dalton, 2007; Eser, 2012).

Bireyin siyasalla ilişkisi bağlamında, dini eğitim ve sosyalleşme siyasal değer ve olgulara bakış açısının belirlenmesinde rol oynarken (Dalton, 2007; Er-Ruveyte ve Ayten, 2010; Ryan, Rigby ve King, 1993; Welch, Leege ve Woodberry, 1998), adayın mensubu olduğu din ve toplumun dini anlayışı oy verme gibi siyasal katılım etkinliklerinin yönünü etkileyebilmektedir (Salek, 2014). Dini etkinlikler ise siyasal katılımı teşvik etmektedir (Manglos ve Weinreb, 2013; Pacheco ve Owen, 2015).

Dinin siyasal alan ile olan etkileşimi temelde dini kimlikleşme ve gruplaşmaya dayanmaktadır (Garbin, 2014; Manglos ve Weinreb, 2013). Dini kimlikleşmesi yoğun bireyler, siyasal tercihlerini dini değerlerini korumalarını sağlayacak olan siyasal yollara ve siyasal temsil sitemlerine yönelmektedir. Örneğin, bu bireyler, dini değerleri korumak adına grup temelli siyasal temsili demokratik temsile tercih edebilmektedir (Ellenbroek, Verkuyten, Thijs ve Peppe, 2014).

Sosyo-ekonomik statü ve eğitim, dini yaşantı üzerinde etkili etmenler olarak dini grupların siyasal tutum ve davranışlarına dolaylı yoldan etki etmektedir. Sosyo-ekonomik olarak alt ve orta olan gruplarda dini yaşantı daha etkin olup dini gruplaşmayı tetiklemekte ve siyasal alana dini grup temelli yaklaşımı teşvik etmektedir (Eser, 2012; Manglos ve Weinreb, 2013). Eğitimin din ile ilişkisi ise seküler ya da dini içerik taşımasına göre şekillenmektedir. Seküler eğitim, siyasal alana yansıyan dini etkiyi azaltıcı yönde etki ederken dini eğitim tam tersi yönde etki ortaya çıkarmaktadır (Çekin, 2014; Kurt, 2009). Ancak Ülker'e (2013) göre laik ve seküler devlet ve toplum algısı dini kamusal alandan soyutlayıp bireysel alanla sınırlasa da sivil toplumun siyasal alandaki yükselen etkinliği ve dinin sivil toplumdaki mevcudiyeti dinin kamusal alandan soyutlanamayacağını düşündürmektedir.

Dini yönelim genel olarak görelilik ile negatif yönde (Chen ve Liu, 2009), önyargı ile pozitif yönde ilişkilidir (McFarland, 1989). Bu durum dinseliliğin dogmatik yapısından ve dine bağılı ortaya çıkan iç grup ve dış grup algısından beslenmektedir (Blogowska, Saroglou ve Lambert, 2013; Leak ve Finken, 2011). Sağ kanat yetkeçiliği ise din ve önyargı ilişkisinde bir katalizör gibi işlev görmektedir (Duck ve Hunsberger, 1999; Johnson, Rowatt, Barnard-Brack, Patock-Peckham, LaBouff ve Carlisle, 2011; Tsang ve Rowatt, 2007).

Öte yandan din, genel olarak meşrulaştırıcı ve mevcut değerleri destekleyici bir işleve de sahiptir (Gürhan, 2010). Zira din ve değerler arasında iki yönlü bir ilişki vardır. Bu ilişkide inanılan din, değerleri etkilerken değerler de dinin benimsenme ve yaşanma düzeyini etkilemektedir (Mehmedoğlu, 2013). Genel olarak yaşam doyumunu artıran şükür ve sorunları hayra yorma gibi dini tutumların (Ayten, Göcen, Sevinç ve Öztürk, 2012), hayatın sosyal ve siyasal alanlarında protest ve sorgulamacı davranışları engellediği öngörülebilir. Bu bakımdan dini yönelimi yüksek bireylerin siyasal katılım etkinliklerinin muhafazakâr siyasal eylem ve siyasi adayları destekleyici yönde gerçekleşeceği beklenmektedir.

Din ve siyaset ilişkisini dini yönelimler bazında özelleştirmek mümkündür. Zira dinin insanların tutum ve davranışlarına olan etkisi bireyin dini yönelimine göre farklılaşabilmektedir. Köktendinci dini yönelim, sağ kanat muhafazakârlığı ve sosyal baskınlık yönelimi ile pozitif korelasyonlu bir yönelim olarak iç grup yanlılığını ve dış grup önyargısını yordamaktadır (Altemeyer ve Hunsberger, 1992; Blogowska ve Saroglou, 2013; Brandt ve Reyna, 2010; Layte, Finkel ve Kirkpatrick, 1999; Rowatt, Franklin ve Cotton, 2005). Köktendinci dini yönelim, diğer yönelimlere kıyasla aşırı derecede dogmatik bir düşünce yapısına sahip olma eğilimini beraberinde getirmekte

(Mora, Stravrinides ve McDermut, 2014) ve dini kuralları diğer tüm kuralların üstünde görmektedir (Blogowska ve Saroglou, 2013). Bu özelliklerine ek olarak, köktendinci dini yönelimin belirsizliğe karşı aşırı hoşgörüsüz yapısı (Hill, Cohen, Terrell ve Nagoshi, 2010), ahlaki üstünlük ve kendini haklı görme/öz haklılık algısı (Altemeyer ve Hunsberger, 1992), tek ve değişmez kural inancı (Hill ve ark., 2010) dini yaşantısı bu yönelim çerçevesinde olan bireylerin etnik, siyasi ve dini hemen her türlü dış gruba karşı hoşgörüsüz olmalarına neden olmaktadır (Haji ve Hall, 2014; Kirkpatrick, 1993). Dolayısıyla, sorgulamaya ve farklılıklara karşı olan katı dogmatik yapısı köktendinci yönelimi siyasal alanda sağ-kanat muhafazakârlığı ile birleştirmektedir (Altemeyer, 2003; Altemeyer ve Hunsberger, 1992; Duck ve Hunsberger, 1999; Tsang ve Rowatt, 2007). Buradan hareketle, kökten dincilik düzeyleri arttıkça katılımcıların siyasal katılımlarının, eşitlikçi ve modern uygulamalara karşıt şekilde gerçekleşeceği beklenmektedir.

Köktendinci yönetime benzer şekilde, içsel dini yönelim için de yaşamı anlamlandırmanın ve düzenlemenin temel referansı dini kurallardır (Allport ve Ross, 1967). Dini kuralları sorgulamaksızın kabul eden bu yönelim biçimi, dış gruba hoşgörüsüzlüğü ve sağ kanat yetkeciliğini yordamaktadır (Duck ve Hunsberger, 1999). İçsel yönelimin önyargı ile olan ilişkisi hedef gruba göre değişiklik gösterse de siyasal görüş, cinsel yönelim ve hatta cinsiyet gibi oldukça geniş bir alanda dış grup önyargısı taşımaktadır (Batson, Flink, Schoenrade, Fultz ve Pych, 1986; Kirkpatrick, 1993). Bu bakımdan katılımcıların içsel dini yönelim düzeyleri arttıkça siyasal alanda eşitlik aramak yerine, gelenekselliği destekleyici yönde katılım gösterecekleri beklenmektedir.

Dışsal yönelimli bireyler için net çıkarımlar yapılması pek mümkün olmasa da sağ-kanat yetkeciliği ile negatif yönde ilişkili olduğu bulunduğu (Duck ve Hunsberger, 1999) düşünüldüğünde, dışsal yönelimli bireylerin dini kurallara esnek yaklaşacakları ve dine işlevsel açıdan yaklaşımlarının onları katılıktan uzaklaştıracağı tahmin edilmektedir. Bu bakımdan siyasal katılımlarının dini etki altında şekillenmeyeceği, gündem konusuna göre ya da dâhil oldukları sosyal gruba göre değişebileceği düşünülmektedir.

Sorgulayıcı dini yönelim ise dış gruplara karşı önyargı, hoşgörüsüzlük ve sağ kanat otoriteryanlığı ile negatif yönde ilişkili bir yönelimdir (Altemeyer ve Hunsberger, 1992; Batson, Flink, Schoenrade, Fultz ve Pych, 1986; Duck ve Hunsberger, 1999; Haji ve Hall, 2014; McFarland, 1989). Yaşama genel olarak sorgulayıcı yaklaşan ve katı kurallardan uzak kalmayı yeğleyen (Batson, 1976), “açıklık” ve “dışadönüklük” özellikleri ile pozitif ilişki içinde bulunan (Er-Ruveyte ve Ayten, 2010) bir dini yönelim biçimi olarak sorgulayıcılığı benimseyen bireylerin siyasal alanda daha eşitlikçi ve modern uygulamaları destekleyeceği düşünülmektedir.

1.6. ARAşTIRMA SORULARI

Araştırmanın soruları şu şekilde özetlenebilir:

Soru 1: Toplumsal cinsiyet, siyasal yeterlik, sistemi meşrulaştırma ve dini yönelim ile siyasal katılım arasında anlamlı ilişkiler var mıdır?

Soru 2: Toplumsal cinsiyet, siyasal yeterlik, sistemi meşrulaştırma ve dini yönelim siyasal katılımı anlamlı olarak yordamakta mıdır?

BÖLÜM 2

YÖNTEM

Hatırlanacağı gibi, bu çalışmanın amacı siyasal katılım ile toplumsal cinsiyet, siyasal yeterlik, sistemi meşrulaştırma ve dini yönelim arasındaki ilişkileri belirlemektir. Bu bölümde, çalışmanın amacı doğrultusunda ulaşılan katılımcılara ve kullanılan ölçüm araçlarına dair bilgilere yer verilmektedir.

2.1. ÖRNEKLEM

Çalışmanın örneklem grubunu farklı eğitim düzeylerinden ve mesleklerden, yaşları 18-73 arasında değişen 302 kişiden oluşmaktadır. Katılımcıların tamamına online bir veri toplama sitesi olan <http://www.surveey.com> aracılığı ile ulaşılmıştır. Kadın katılımcılar örneklem grubunun %54,96'sını oluşturmakta olup sayıları 166'dır. Erkek katılımcılar örneklem grubunun %45,03'ünü oluşturmaktadır ve sayıları 136'dır. Katılımcıların genel yaş ortalaması 30 ($ss= 8,40$) olup cinsiyetlere göre yaş ortalamaları ise şöyledir: Kadın: $\bar{X} = 28,38$; $ss= 7,64$; Erkek: $\bar{X} = 31,96$; $ss= 8,88$.

Katılımcıların eğitim düzeyi ortalaması 6,47 ($ss= 1,61$)'dir. Katılımcıların 2'si (% 0,66) ilkokul, 3'ü (% 0,99) ortaokul, 23'ü (% 7,61) lise mezunu; 6'sı (% 1,98) yüksekokul öğrencisi, 18'i (% 5,96) yüksekokul mezunu, 71'i (% 23,5) üniversite öğrencisi, 129'u (% 42,71) üniversite mezunu, 16'sı (% 5,29) yüksek lisans öğrencisi, 34'ü (% 11,25) yüksek lisans mezunudur. Eğitim düzeylerinin

cinsiyetlere göre ortalaması ve dağılımı ise şu şekildedir: Kadın: $\bar{X}$ = 6,53; ss= 1,49; Erkek: $\bar{X}$ = 6,40; ss= 1,75. Kadın katılımcıların 2'si (% 1,2) ilkokul, 9'u (% 5,5) lise mezunu; 4'ü (% 2,4) yüksekokul öğrencisi, 4'ü (% 2,4) yüksekokul mezunu, 53'ü (% 32,1) üniversite öğrencisi, 69'u (% 41,8) üniversite mezunu, 5'i (% 3,0) yüksek lisans öğrencisi, 19'u (% 11,5) yüksek lisans mezunudur. Erkek katılımcıların 3'ü (% 2,2) ortaokul, 14'ü (% 10,3) lise mezunu; 2'si (% 1,5) yüksekokul öğrencisi, 14'ü (% 10,3) yüksekokul mezunu, 18'i (% 13,2) üniversite öğrencisi, 59'u (% 43,4) üniversite mezunu, 11'i (% 8,1) yüksek lisans öğrencisi, 15'i (% 11,0) yüksek lisans mezunudur.

Katılımcılara ait diğer demografik bilgilere bakıldığında ise; aylık gelirlerinin yüksek ($\bar{X}$ =5,56; ss= 1,43), anne eğitiminin nispeten yüksek ama ortalamanın altında ($\bar{X}$ = 4,07; ss= 1,75), baba eğitiminin yüksek ($\bar{X}$ =4,96; ss= 1,65), sosyo-ekonomik düzeyin yüksek ($\bar{X}$ = 3,03; ss= ,81) olduğu görülmektedir. En uzun süre yaşana yer ise ağırlıklı olarak il düzeyindedir ($\bar{X}$ =3,71; ss= ,62).

Katılımcıların yaşamlarının büyük bölümlerini geçirdikleri yere göre dağılımına bakıldığında; 8 kişinin köy (%2,64), 3 kişinin bucak (%0,99), 56 kişinin ilçe (%18,54) ve 235 kişinin il (%77,81) yanıtını verdiği görülmektedir.

Katılımcıların dindarlık ortalaması ($\bar{X}$ =4,69; ss= 2,38)'dir. (Ölçek 1 “Hiç Dindar Değilim” den 9 “Çok Dindarım”a kadar derecelenmektedir.).

Siyasal görüş ortalaması ($\bar{X}$ =5,94; ss= 2,51)'dir. (Ölçek 1 “Sağ” den 9 “Sol”a kadar derecelenmektedir.).

2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Çalışmada, katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek için Demografik Bilgi Formu; politik katılım düzeyini belirlemek için Politik Katılım Ölçeği; toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlarını belirlemek için Bem Cinsiyet Rolü Envanteri, politik yeterlik düzeylerini belirlemek için Politik Yeterlik Ölçeği, sistemi meşrulaştırma düzeylerini belirlemek için Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği ve dini yönelim düzeylerini belirlemek için Müslümanlar için Dini Yönelim Ölçeği kullanılmıştır.

2.2.1. Demografik Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından oluşturulan demografik bilgi formunda, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, aylık gelir düzeyi, sosyo-ekonomik düzey, ebeveyn eğitim düzeyi, yaşamın büyük bölümünün geçirildiği yer, siyasal görüş ve dini inanca sahip olup olmama ile ilgili sorular yer almaktadır.

2.2.2. Politik Katılım Ölçeği (PKÖ)

Toğan (2006) tarafından geliştirilen ölçek, 18 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte, ilgili araştırmada araştırmacılar tarafından daha önceden belirlenmiş politik katılım şekilleri (oy kullanmak, insanları siyasi bir adaya oy vermek için ikna etmeye çalışmak, yönetimlere aday olmak, politik konularda yazılmış kitap, dergi okumak vb.) yer almaktadır. Ölçek Evet-1, Hayır-0 şeklinde puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek toplam puan 18'dir. Toğan'ın (2006) çalışmasında en yüksek ve en düşük puanın toplamının ortalamasının üzerinde ($x \geq 9$) puan alan katılımcılar, politik katılımı yüksek grup olarak; ortalamasının altında ($x < 9$) puan alan

katılımcılarsa politik katılımı düşük grup olarak değerlendirilmiştir. Toğan'ın çalışmasında ölçeğin geçerlik ve güvenirlik verilerine yer verilmemiştir. Mevcut çalışmada, ölçekten alınan puanlar temelinde katılımcıların siyasal katılım düzeylerinin azalması ve artması değerlendirilmiş olup ölçeğin çalışma için hesaplanan Cronbach alfa içtutarlık güvenirlik katsayısı .82'dir.

2.2.3. Politik Yeterlilik Ölçeği (PYÖ)

Campbell, Gurin ve Miller'in (1991) politik yeterliliği ölçmek amacıyla Guttman ölçek analizine dayanarak geliştirdikleri ölçeğin (Cronbach Alfa .94) 5 maddesine ek olarak Niemi, Craig ve Mattei'nin (1991)'nin geliştirdikleri 4 yeni maddenin (Cronbach's Alpha .80) birlikte kullanılmasıyla beş basamaklı Likert tipi bir ölçek oluşturulmuş, 1 'tamamen katılıyorum'dan 5 'hiç katılmıyorum'a doğru derecelendirilmiştir. Ölçek, içsel yeterlik ve dışsal yeterlik olmak üzere siyasal yeterliğin iki alt boyutunu da kapsayacak biçimde oluşturulmuştur. Ölçek maddeleri Toğan tarafından (2006) Türkçe'ye çevrilmiş ve çevirinin kontrolü 10 kişiden oluşan bir yargıcı grup tarafından gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analizler neticesinde bir madde hiçbir faktörde yer almaması nedeniyle ölçekten çıkarılmıştır. İçsel yeterliliği ölçtüğü düşünülen 1., 2., 3. ve 4. maddeler düz puanlanmış, dışsal yeterliliği ölçtüğü düşünülen 5., 6., 7. ve 8. maddeler ters yönde puanlanmıştır. Ölçekten alınabilecek en yüksek toplam puan 40, en düşük toplam puan ise 8'dir. Puanlardaki yükselme yüksek yeterliliğe işaret etmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa

içtutarlık güvenirlik katsayısı .76'dır (Toğan, 2006). Ölçek için bu çalışmada hesaplanan Cronbach alfa içtutarlık güvenirlik katsayısı .70'tir.

2.2.4 Bem Cinsiyet Rolü Envanteri (BCRÖ)

Bem Cinsiyet Rolu Envanteri, toplam 60 maddeden oluşmuş olup bu 60 maddenin 20'si maskülen, 20'si feminen kişilik özelliklerini kalan 20 madde ise sosyal kabul edirlilik özelliklerini değerlendirmektedir. Bu kapsamda envanter; kadınlık, erkeklik ve sosyal kabul edirlilik olmak üzere üç ölçeğin bileşiminden meydana gelmektedir. Sosyal kabul edirlilik ölçeği, kadınlık ve erkeklik ölçekleri için yansız bir bağlam sağlayan bir ölçek olup cinsiyet bakımından bir ölçüm sağlamamaktadır. Bem Cinsiyet Rolü Envanteri, içeriğindeki maddeler üzerinden kişinin kendinde gördüğü özelliklere göre maskülen, feminen ya da androjen olarak değerlendirilmesini öngörmektedir.

Bem Cinsiyet Rolü Envanteri'nin Türkçeye uyarlanması Kavuncu (1987) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar sırasında Kavuncu, orijinal envanterdeki bazı sıfatların yerine Türk kültürüne daha uygun olacak sıfatlar yerleştirmiştir.

Kavuncu (1987) tarafından gerçekleştirilen geçerlik ve güvenirlik çalışmalarına göre; Kadınlık Ölçeği'nin Cronbach alfa içtutarlık güvenirlik katsayısı .75 ($p < .05$); Erkeklik Ölçeği'nin Cronbach alfa içtutarlık güvenirlik katsayısı .89 ($p < .05$)'dur. Geçerlik katsayıları ise şu şekildedir: Bem Erkeklik Ölçeği için erkeklerde .40 ($p > .05$), kadınlarda .73 ($p < .05$), tüm katılımcılarda .47 ($p < .05$). Bem Kadınlık Ölçeğinin geçerlik katsayıları erkeklerde .39 ($p > .05$), kadınlarda .69

($p<.05$), tüm katılımcılarda .39 ($p<.05$)’dur. Bem Cinsiyet Rolü Envanteri’nin geçerlik ve güvenirliği Dökmen’in (1991; 1999) çalışmalarıyla da sınanmıştır. Buna göre ölçeğin geçerlik puanları şu şekildedir: Kadınlık Ölçeği’nde kadınlar için geçerlik katsayısı .54 ($p<.01$), erkekler için .49 ($p<.01$), tüm katılımcılar için .51 ($p<.01$) olarak bulunmuştur. Erkeklik Ölçeği’nin geçerlik katsayısı kadınlar için .61 ($p<.01$), erkekler için .66 ($p<.01$), tüm katılımcılar için ise .63 ($p<.01$)’tür. Envanterin Cronbach alfa içtutarlık güvenirlik katsayıları ise şu şekildedir; Kadınlık Ölçeği için .77 ($p<.01$), Erkeklik Ölçeği için ise .71 ($p<.01$) (Dökmen, 1991). Öte yandan, kadınlarla erkeklerin kadınlık ve erkeklik ölçeklerinden aldıkları puanların farklılaşması ölçeğin geçerliğini destekleyen bir unsur olarak değerlendirilmiştir (Dökmen, 1999).

Bu çalışmada Kadınlık Ölçeği ve Erkeklik Ölçeği kullanılmış olup, Sosyal Kabul Edilebilirlik Ölçeği çalışmaya dâhil edilmemiş; kadınlık ve erkeklik ölçeği maddeleri cinsiyet rollerinin ölçümü için yeterli olarak görülmüştür. Envanter içeriğindeki 40 madde, 7 (1 ‘hiç uygun değil’ - 7 ‘her zaman uygun’) derecelik bir ölçek ile değerlendirilmektedir.

Envanterdeki 1., 3., 5., 6., 7., 9., 11., 14., 16., 19., 22., 23., 24., 30., 31., 34., 36., 37., 39., 40. maddeler Kadınlık Ölçeği maddeleri, diğerler maddeler ise Erkeklik Ölçeği maddeleridir. Kadınlık puanı kadınlık medyanının altında ama erkeklik puanı erkeklik medyanının üstünde olanlar erkeksi (maskülen); kadınlık puanı kadınlık medyanının üstünde ama erkeklik puanı erkeklik medyanının altında olanlar kadınsı (feminen); kadınlık puanı kadınlık medyanının üstünde ve erkeklik puanı erkeklik medyanının üstünde olanlar androjen (androgynous); kadınlık puanı kadınlık medyanının altında ve erkeklik puanı

erkeksilik medyanının altında olanlar belirsiz olarak sınıflanmaktadır. Bu çalışmada ölçekten alınan kadınsılık ve erkeksilik puanlarının düzeyi ile ilgilenilmiş, katılımcılar kategoriler temelinde değerlendirilmemiştir. Ölçek için bu çalışmada hesaplanan Cronbach alfa içtutarlık güvenirlik katsayıları kadınsılık ve erkeksilik ölçekleri için sırasıyla .85 ve .87'dir.

2.2.5 Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği

Çalışmada Genel Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği kullanılmıştır. Kay ve Jost (2003) tarafından geliştirilen ölçek, 1 'hiç katılmıyorum' ve 9 'tamamen katılıyorum' arasında derecelendirilen Likert tipi bir ölçektir. Ölçek 8 maddeden oluşmakta olup 3. ve 7'inci maddeler ters kodlanmaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa içtutarlık güvenirlik katsayısı Kay ve Jost (2003) tarafından .87 olarak; ölçeği Türkçeye uyarlayan Yıldırım ve Akgün (2013) tarafından ise .67 olarak hesaplanmıştır. Ölçek için bu çalışmada hesaplanan Cronbach alfa içtutarlık güvenirlik katsayısı ise .73'tür.

2.2.6 Müslümanlar İçin Dini Yönelim Ölçeği

Çalışmada kullanılacak olan Müslümanlar İçin Dini Yönelim Ölçeği, Harlak, Eşkin ve Demirkıran (2008) tarafından oluşturulan Müslümanlar İçin Dini Yönelim Ölçeğinin Ercan ve Sakallı-Uğurlu tarafından revize edilmiş formudur (Ercan, 2009). İlk olarak Harlak ve arkadaşları tarafından (2008) İsveç Dini Yönelim Ölçeği, Sadakat Gelimi Ölçeği, Geliştirilmiş Dini Yönelim Envanteri ve Hristiyan Dini İçselleştirme Ölçeği gibi muhtelif ölçeklerden 51 maddelik bir madde havuzu

oluşturulmuş ve bu maddelerden 25'i bir grup akademisyenin değerlendirmesiyle İçsel Dini Yönelim, Dışsal Dini Yönelim ve Sorgulayıcı Dini yönelim olarak gruplara ayrılmıştır. Daha sonra ölçeğin geçerlik ve güvenirliğinin geliştirilmesi ve kapsamının Köktendinci Dini Yönelimi de içine alacak şekilde genişletilmesi amacıyla Harlak ve arkadaşları (2008) ölçeği revize etmiştir. Ercan ve Sakallı-Uğurlu, yeni maddeler ekleme, muhtelif ölçeklerden çeviriler yapma, Köktendinci Dini Yönelim ile ilgili maddeler ekleme ve bazı ifadeleri çıkarma ya da yeniden düzenleme gibi yollarla Harlak ve arkadaşları (2008) tarafından geliştirilen ölçeği tekrar düzenlemişlerdir (Ercan, 2009). Böylece bu çalışmada kullanılan Müslümanlar İçin Dini Yönelim Ölçeği ortaya çıkmıştır. Ölçek; İçsel Dini Yönelim, Dışsal Dini Yönelim, Sorgulayıcı Dini Yönelim ve Köktendinci Dini Yönelim olarak dört alt ölçekten oluşmaktadır. 21 maddeden oluşan ölçek, 7'li Likert tipi bir ölçektir ve 1 'hiç katılmıyorum'dan 7 'tamamen katılıyorum'a doğru derecelendirilmektedir. Ölçeğin Ercan (2009) tarafından hesaplanan Cronbach alfa içtutarlık güvenirlik katsayıları: İçsel Dini Yönelim Ölçeği için .93, Dışsal Dini Yönelim Ölçeği için .83, Sorgulayıcı Dini Yönelim Ölçeği için .73 ve Köktendinci Dini Yönelim Ölçeği için .81' dir. Mevcut çalışmada hesaplanan Cronbach alfa içtutarlık güvenirlik katsayıları ise şu şekildedir: İçsel Dini Yönelim Ölçeği için .91, Dışsal Dini Yönelim Ölçeği için .77, Sorgulayıcı Dini Yönelim Ölçeği için .72 ve Köktendinci Dini Yönelim Ölçeği için .83' tür.

2.3. İşlem

Çalışmada veri toplama işlemi, internet kanalıyla veri toplama hizmeti sunan “www.surveey.com” isimli bir internet sunucusu üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Katılımcıların ölçeklere ulaşmasını sağlayan www.surveey.com sitesinin bağlantısı, sosyal medya kanalıyla katılımcılara ulaştırılmıştır. Veri toplama süreci 21.03.2015-01.09.2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin uygulanması katılımcıların hızına göre değişmekle birlikte, ortalama olarak 15-20 dakika zaman almıştır. Katılımcılara, çalışmaya katılmanın gönüllülük esasına dayandığı, çalışmayı sürdürmenin veya herhangi bir rahatsızlık hissetmeleri halinde çalışmayı bırakmanın tamamen kendi iradelerinde bulunduğu bilgisi Bilgilendirilmiş Onam Formu aracılığıyla iletilmiştir. Çalışmada kullanılan veri toplama araçları Demografik Bilgi Formu, Politik Katılım Ölçeği, Politik Yeterlik Ölçeği, Bem Cinsiyet Rolü Envanteri, Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği ve Müslümanlar İçin Dini Yönelim Ölçeğidir. Katılımcılara ulaştırılan Bilgilendirilmiş Onam Formu ve Ölçek bataryası Ekler bölümünde yer almaktadır.

BÖLÜM 3

BULGULAR

Bu çalışmanın temel amacı, siyasal katılımın toplumsal cinsiyet, siyasal yeterlik, sistemi meşrulaştırma ve dini yönelim ile ilişkisini belirlemektir.

Çalışmada öncelikle değişkenler arası ilişkileri belirlemek için Pearson Tekniği kullanılarak korelasyon analizi yapılmıştır. Demografik değişkenler ile araştırmada yer alan temel değişkenler arası ilişkileri belirlemek için ayrı, temel değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkilerini belirlemek için ayrı olmak üzere iki korelasyon analizi yapılmıştır. Daha sonra katılımcıların siyasal katılım düzeylerini yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla hiyerarşik çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Son olarak, araştırmanın temel değişkenlerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacı ile bağımsız gruplar için t-Testi yapılmıştır.

3. 1. Betimleyici İstatistikler

Tablo 3.1. Araştırmada Yer Alan Değişkenlere Ait Betimleyici İstatistikler

Değişkenler	$\bar{X}$	S	Beklenen Ranj	Gözlene n Ranj	Alfa
N=301					
Yaş	30	8.40	18-65	18-73	
Eğitim	6.47	1.61	1-9	1-9	
SED	5.56	1.43	1-7	2-7	
Dindarlık	4.69	2.38	1-9	1-9	
Siyasal Görüş	5.94	2.51	1-9	1-9	
Siyasal Katılım	.38	0.18	0-1	.06- .38	.82
Siyasal Yeterlik	3.08	0.68	1-5	1.13-5	.70
Sistemi Meşrulaştırma	2.98	1.37	1-9	1-7.13	.72
Kadınsılık	5.28	.74	1-7	1-6.80	.84
Erkeksilik	4.98	.83	1-7	1-6.85	.86
İçsel Dini Yönelim	4.34	1.50	1-7	.83-5.83	.91
Dışsal Dini Yönelim	3.24	1.47	1-7	1-7	.77
Kökten Dincilik	3.46	1.70	1-7	1-7	.83
Sorgulayıcı Dindarlık	4.09	1.56	1-7	1-7	.72

Tablo 3.1.'de görüldüğü gibi, katılımcıların yaş ortalaması 30'dur. Başka bir deyişle, örneklemin büyük ölçüde gençlerden oluştuğu söylenebilir. Ortalamalar, katılımcıların siyasi görüşlerinin sola yakın (puanlar düştükçe sağa, arttıkça sola yaklaşmaktadır), dindarlık düzeylerinin nispeten düşük (puanlar düştükçe dindarlık düzeyi düşmekte, puanlar arttıkça dindarlık düzeyi yükselmektedir) ve eğitim düzeylerinin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Tablo 1'de katılımcıların genelinin sosyo ekonomik düzey açısından kendisini ortanın üzerinde değerlendirdiği de görülmektedir.

Ortalamalarına bakıldığında, katılımcıların siyasal katılım, sistemi meşrulaştırma, dışsal dini yönelim ve köktendincilik düzeylerinin düşük; siyasal yeterlik, kadınsılık, erkeksilik, içsel dini yönelim ve sorgulayıcı dini yönelim düzeylerinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

3. 2. Korelasyon Analizine Ait Bulgular

Değişkenler arasındaki ilişkileri tespit etmek için Pearson Tekniği kullanılarak korelasyon analizi yapılmıştır. Demografik değişkenler ve araştırmada yer alan temel değişkenler arasındaki ilişkiler Tablo 3.2’de, temel değişkenlerin kendi aralarındaki ilişkiler ise Tablo 3.3.’te verilmiştir.

Tablo 3.2. *Demografik Değişkenler ve Araştırmada yer Alan Temel değişkenler Arasındaki Korelasyonlar*

	SM	K	E	İD	KD	DD	SD	SK	SY
1. Anne eğitimi	-.12*	-.12*	-.4	-.11	-.18**	-.02	.13*	.11	.13*
2. Baba eğitimi	-.12*	-.08	-.11	-.11	-.16**	-.00	.14*	.07	.10
3. Aylık gelir	.04	-.04	-.00	-.04	-.03	-.02	.10	-.00	.09
4. SED	.03	.06	.02	.04	.00	.01	.03	.00	.06
5. Eğitim	-.12*	.06	-.05	-.20**	-.22**	-.09	.12*	.15**	.27**
6. Dindarlık	.36**	.23**	.20**	.68**	.68**	.52**	-.35**	-.36**	-.20**
7. Siyasal Görüş	-.49**	.04	-.09	-.38**	-.56**	-.28**	.31**	.40**	.19**

*p≤.05, **p≤.01

SM: Sistemi Meşrulaştırma

K: Kadınsılık

E: Erkeksilik

İD: İçsel Dini Yönelim

KD: Kökten Dincilik

DD: Dışsal Dini Yönelim

SD: Sorgulayıcı Dini Yönelim

SK: Siyasal Katılım

SY: Siyasal Yeterlik

Tablo 3.2’te görüldüğü gibi, anne eğitimi sistemi meşrulaştırma, kadınsılık ve kökten dincilik ile negatif yönde; sorgulayıcı dini yönelim ve siyasal yeterlik ile pozitif yönde ilişkilidir. Başka bir deyişle, katılımcıların anne eğitimi düzeyleri arttıkça sistemi meşrulaştırma, kadınsılık ve kökten dincilik düzeyleri azalmakta; sorgulayıcı dini yönelim ve siyasal yeterlik düzeyleri artmaktadır.

Baba eğitimi, sistemi meşrulaştırma ve kökten dincilik ile negatif yönde; sorgulayıcı dini yönelim ile pozitif yönde ilişkilidir. Başka bir ifade ile baba eğitimi arttıkça sistemi meşrulaştırma ve köktendincilik düzeyi azalmakta, sorgulayıcı dini yönelim düzeyi ise artmaktadır.

Eğitim, sistemi meşrulaştırma, içsel dini yönelim ve kökten dincilik ile negatif yönde ilişkiliyken; sorgulayıcı dini yönelim, siyasal katılım ve siyasal yeterlik ile pozitif yönde ilişkilidir. Bu doğrultuda eğitim düzeyi arttıkça sistemi meşrulaştırma, içsel dini yönelim ve kökten dincilik düzeylerinin azaldığı; sorgulayıcı dini yönelim, siyasal katılım ve siyasal yeterlik düzeyinin ise arttığı söylenebilir.

Dindarlık sistemi meşrulaştırma, kadınsılık, erkeksilik, içsel dini yönelim, kökten dincilik ve dışsal dini yönelim ile pozitif yönde ilişkilidir; sorgulayıcı dini yönelim, siyasal katılım ve siyasal yeterlik ile negatif yönde ilişkilidir. Buna göre, dindarlık düzeyi arttıkça sistemi meşrulaştırma, kadınsılık, erkeksilik, içsel dini yönelim, kökten dincilik ve dışsal dini yönelim düzeyleri de artmakta; sorgulayıcı dini yönelim, siyasal katılım ve siyasal yeterlik düzeyleri ise azalmaktadır.

Siyasal görüş değişkeni, sistemi meşrulaştırma, erkeksilik, içsel dini yönelim, kökten dincilik ve dışsal dini yönelim ile negatif yönde; sorgulayıcı dini yönelim, siyasal katılım ve siyasal yeterlik ile pozitif yönde ilişkilidir (siyasal görüş değişkeninden alınan puanlar arttıkça sol görüşe, azaldıkça sağ görüşe yaklaşılmaktadır). Bu doğrultuda, siyasal görüş sola yaklaştıkça sistemi meşrulaştırma, erkeksilik, içsel dini yönelim, kökten dincilik ve dışsal dini yönelim azalmakta; sorgulayıcı dini yönelim, siyasal katılım ve siyasal yeterlik ise artmaktadır.

Tablo 3. 2.'de yer alan diğer demografik değişkenler ve temel değişkenler arasındaki diğer ilişkiler anlamlı değildir.

Tablo 3.3. *Araştırmada Yer Alan Temel Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar*

	SM	K	E	İD	KD	DD	SD	SK	SY
1. Sistemi Meşrulaştırma	1	.07	.11	.37**	.48**	.31**	-.26**	-.26**	-.21**
2. Kadınsılık		1	.50**	.34**	.20**	.27**	-.07	.04	.00
3. Erkeksilik			1	.18**	.24**	.17**	-.11	.17**	.25**
4. İçsel Dini Yönelim				1	.60**	.56**	-.24**	-.32**	-.26**
5. Kökten Dincilik					1	.55**	-.51**	-.29**	-.21**
6. Dışsal Dini Yönelim						1	-.11	-.21**	-.26**
7. Sorgulayıcı Dini Yönelim							1	.28**	.13*
8. Siyasal Katılım								1	.46**
9. Siyasal Yeterlik									1

*p≤.05, **p≤.01

SM: Sistemi Meşrulaştırma
K: Kadınsılık
E: Erkeksilik

İD: İçsel Dini Yönelim
KD: Kökten Dincilik
DD: Dışsal Dini Yönelim

SD: Sorgulayıcı Dini Yönelim
SK: Siyasal Katılım
SY: Siyasal Yeterlik

Tablo 3.3'te görülebileceği gibi, sistemi meşrulaştırma değişkeni içsel dini yönelim, kökten dincilik ve dışsal dini yönelim ile pozitif yönde; sorgulayıcı dini yönelim, siyasal katılım ve siyasal yeterlikle negatif yönde ilişkilidir. Başka bir deyişle, katılımcıların sistemi meşrulaştırma düzeyleri arttıkça, içsel dini yönelim,

kökten dincilik ve dışsal dini yönelim düzeyleri artarken; sorgulayıcı dini yönelim, siyasal katılım ve siyasal yeterlik düzeyleri azalmaktadır.

Kadınsılık değişkeni erkeksilik, içsel dini yönelim, kökten dincilik ve dışsal dini yönelim ile pozitif yönde sorgulayıcı dini yönelim ile negatif yönde ilişkilidir. Buna göre, kadınsılık düzeyi arttıkça erkeksilik, içsel dini yönelim, kökten dincilik ve dışsal dini yönelim düzeyleri de artmakta; sorgulayıcı dini yönelim düzeyi ise azalmaktadır.

Erkeksilik değişkeni içsel dini yönelim, kökten dincilik, dışsal dini yönelim, siyasal katılım ve siyasal yeterlik ile pozitif yönde ilişkilidir. Diğer bir ifade ile erkeksilik düzeyi arttıkça içsel dini yönelim, kökten dincilik, dışsal dini yönelim, siyasal katılım ve siyasal yeterlik düzeyleri de artmaktadır.

İçsel dini yönelim kökten dincilik ve dışsal dini yönelim ile pozitif yönde; sorgulayıcı dini yönelim, siyasal katılım ve siyasal yeterlik ile negatif yönde ilişkilidir. Bu doğrultuda, içsel dini yönelim düzeyi artarken kökten dincilik ve dışsal dini yönelim düzeylerinin de arttığı; sorgulayıcı dini yönelim, siyasal katılım ve siyasal yeterlik düzeylerinin ise azaldığı söylenebilir.

Kökten dincilik, dışsal dini yönelim ile pozitif yönde; sorgulayıcı dini yönelim, siyasal katılım ve siyasal yeterlik ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Buna göre, köktendincilik arttıkça dışsal dini yönelim artarken; sorgulayıcı dini yönelim, siyasal katılım ve siyasal yeterlik ise azalmaktadır.

Dışsal dini yönelim değişkeni sorgulayıcı dini yönelim, siyasal katılım ve siyasal yeterlikle negatif yönde ilişkilidir. Dışsal dini yönelim düzeyi arttıkça sorgulayıcı dini yönelim, siyasal katılım ve siyasal yeterlik düzeyleri azalmaktadır.

Sorgulayıcı dini yönelim siyasal katılım ve siyasal yeterlik ile pozitif yönde ilişkilidir. Sorgulayıcı dini yönelim arttıkça siyasal katılım ve siyasal yeterlik düzeyleri de artmaktadır.

Siyasal katılım ile siyasal yeterlik arasında da pozitif yönde ilişki mevcuttur. Siyasal katılım arttıkça siyasal yeterlik de artmaktadır.

Tablo 3.3'te yer alan diğer temel değişkenler arasındaki diğer ilişkiler anlamlı değildir.

3.3. Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Katılımcıların siyasal katılım düzeylerini yordayan değişkenleri saptamak için hiyerarşik çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Analizin ilk aşamasında etkilerini kontrol etmek amacıyla demografik değişkenler olan cinsiyet, yaş, eğitim, dindarlık ve siyasal görüş eşitliğe alınmıştır. İkinci aşamada, kadınsılık ve erkeksilik; üçüncü aşamada siyasal yeterlik; dördüncü aşamada içsel dini yönelim, kökten dincilik, dışsal dini yönelim ve sorgulayıcı dini yönelim; son aşamada ise sistemi meşrulaştırma değişkenleri eşitliğe alınmıştır. Analiz sonuçları Tablo 3.4'te özetlenmiştir.

Tablo 3. 4. Siyasal Katılımı Yordayan Değişkenler

Değişkenler	Beta	t	p	R ²	F	p	ΔR^2	ΔF	p
I. Aşama				.24	18.20	.00	.24	18.20	.00
Cinsiyet	.16	2.98	.00						
Yaş	.05	.94	.35						
Eğitim	.12	2.33	.02						
Dindarlık	-.21	- 3.53	.00						
Siyasal Görüş	.31	5.16	.00						
II. Aşama				.28	16.36	.00	.05	9.21	.00
Cinsiyet	.09	1.63	.11						
Yaş	.03	.62	.54						
Eğitim	.13	2.51	.01						
Dindarlık	.25	- 4.05	.00						
Siyasal Görüş	.31	5.18	.00						
Kadınsılık	-.04	-.64	.52						
Erkeksilik	.25	3.95	.00						
III. Aşama				.36	20.15	.00	.08	33.86	.00
Cinsiyet	.02	.39	.70						
Yaş	.04	.80	.43						
Eğitim	.40	.77	.44						
Dindarlık	-.20	- 3.48	.00						
Siyasal Görüş	.25	4.35	.00						
Kadınsılık	-.00	-.07	.95						
Erkeksilik	.15	2.41	.02						
Siyasal Yeterlik	.32	5.82	.00						
IV. Aşama				.38	14.66	.00	.02	2.71	.03
Cinsiyet	-.00	-.04	.97						
Yaş	.07	1.38	.17						
Eğitim	.04	.76	.45						
Dindarlık	-.18	- 2.51	.01						
Siyasal Görüş	.25	4.08	.00						
Kadınsılık	-.01	-.09	.93						
Erkeksilik	.15	2.43	.02						
Siyasal Yeterlik	.32	5.67	.00						
İçsel Dini Yönelim	-.08	- 1.12	.27						
Kökten Dincilik	.14	1.67	.10						
Dışsal Dini Yönelim	.01	.10	.92						
Sorgulayıcı Dini Yönelim	.17	3.05	.00						
V. Aşama				.38	13.53	.00	.00	.37	.54
Cinsiyet	.00	.04	.97						

Yaş	.08	1.46	.15						
Eğitim	.04	.76	.45						
Dindarlık	-.19	- 2.55	.01						
Siyasal Görüş	.23	3.69	.00						
Kadınsılık	-.01	-.09	.93						
Erkeksilik	.15	2.42	.02						
Siyasal Yeterlik	.23	3.69	.00						
İçsel Dini Yönelim	.08	- 1.05	.30						
Kökten Dincilik	.15	1.73	.09						
Dışsal Dini Yönelim	.01	.13	.89						
Sorgulayıcı Dini Yönelim	.17	3.05	.00						
Sistemi Meşrulaştırma	-.04	-.61	.54						

Tabo 3. 4'te görüldüğü gibi, denkleme ilk aşamada giren demografik değişkenlerden cinsiyet, eğitim ve siyasal görüş siyasal katılımı pozitif yönde; dindarlık ise negatif yönde yordamaktadır ($F_{5-295} = 18.20$; $p < .001$). Bu değişkenler siyasal katılımındaki varyansın %24'ünü açıklamaktadır. Bu sonuca göre, siyasal katılım erkek olma, eğitim düzeyi ve sol siyasal görüşlü olmayla birlikte artarken, dindarlıkla birlikte azalmaktadır. İkinci aşamada denkleme eklenen değişkenlerden erkeksiliğin siyasal katılımı pozitif yönde yordadığı görülmektedir ($F_{7-293} = 16.36$; $p < .001$). Bu değişkenle birlikte açıklanan varyans %28 olmaktadır. Ayrıca erkeksilik değişkeninin denkleme girmesiyle birlikte birinci aşamada siyasal katılımı anlamlı olarak yordayan değişkenlerden olan cinsiyetin anlamlılığını kaybettiği anlaşılmaktadır. Üçüncü aşamada denkleme siyasal yeterlik değişkeni eklenmiştir. Elde edilen bulgulara göre siyasal yeterlik, siyasal katılımı pozitif yönde yordamaktadır ($F_{8-292} = 20.15$; $p < .001$). Bu değişkenle birlikte açıklanan varyans %36 olmaktadır. Üçüncü aşamada denkleme siyasal yeterliğin girmesiyle cinsiyet ve

eğitim değişkenlerinin siyasal katılım üzerindeki anlamlı etkisinin kalmadığı gözlenmektedir. Dördüncü aşamada içsel dini yönelim, kökten dincilik, dışsal dini yönelim ve sorgulayıcı dini yönelim denkleme dâhil edilmiştir. Bu değişkenlerden yalnızca sorgulayıcı dini yönelimin siyasal katılımı anlamlı ve pozitif yönde yordadığı görülmüştür ($F_{12-288} = 14.66$; $p < .001$). Dördüncü aşamada denkleme giren değişkenlerle açıklanan toplam varyans %38'e ulaşmıştır. Regresyon analizine beşinci aşamada dâhil edilen sistemi meşrulaştırmanın, siyasal katılım üzerindeki yordayıcı gücünün anlamlı olmadığı görülmüştür.

3. 4. t-Testine İlişkin Bulgular (Cinsiyete İlişkin Karşılaştırma Bulguları)

Kadınlar ve erkeklerin siyasal katılım, siyasal yeterlik, kadınsılık, erkeksilik, içsel dini yönelim, kökten dincilik, dışsal dini yönelim, sorgulayıcı dini yönelim ve sistemi meşrulaştırma düzeyleri arasında anlamlı fark olup olmadığını belirlemek için t-Testi yapılmıştır. Analiz sonucunda erkeklerin ($X=3.28$; $S=.74$) siyasal yeterlik düzeyi kadınlarınkinden ($X=2.93$; $s=.60$) anlamlı olarak yüksek bulunmuştur ($t_{1-299} = -4.51$; $p < .01$). Erkeklerin sistemi meşrulaştırma düzeyleri ($X=3.31$; $s=1.52$) de kadınlarınkinden ($X=2.73$; $s=1.18$) anlamlı olarak yüksek bulunmuştur ($t_{1-299} = -3.61$; $p < .01$). Benzer şekilde erkeklerin köktendincilik düzeyi ($X=3.91$; $s=1.81$) de, kadınlarınkinden ($X=3.08$; $s=1.51$) anlamlı olarak yüksektir ($t_{1-299} = -4.23$; $p < .01$). Sorgulayıcı dini yönelim açısından ise kadınların ortalamalarının ($X=4.26$; $s=1.58$) erkeklerinkinden ($X=3.89$; $s=1.52$) anlamlı olarak yüksek olduğu belirlenmiştir ($t_{1-299} = 2.03$; $p < .05$).

BÖLÜM 4

TARTIŞMA

Bu çalışmada siyasal katılıma etki eden unsurlar araştırılmak istenmiş ve bu amaçla siyasal yeterlik, toplumsal cinsiyet, sistemi meşrulaştırma ve dini yönelim değişkenlerinin siyasal katılım ile ilişkileri ele alınmıştır. Araştırmada ayrıca cinsiyet, eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik düzey, dindarlık, siyasal görüş, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyi gibi demografik değişkenlerin araştırmanın temel değişkenleri ile ilişkili olup olmadığı da incelenmiştir.

Bu bölümde, araştırmanın hipotezlerini sınamak amacı ile yapılan analizler sonucunda ulaşılan bulguların tartışmasına yer verilmiştir.

4.1. Korelasyon Analizine İlişkin Bulguların Tartışılması

Analiz sonuçları, siyasal katılımın demografik değişkenlerden eğitim ve siyasal görüş ile pozitif yönde; dindarlık ile negatif yönde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Eğitim ve siyasal katılım arasındaki pozitif yönlü ilişki, ilgili yazındaki önceki bulgularla (Altan, 2011; Brady, Verba ve Schlozman, 1995; Duran, 2005; Kam ve Palmer, 2008) tutarlık göstermektedir. Bu ilişki için, eğitim düzeyinin artmasının bilişsel gelişimi destekleyen bir unsur olduğu, böylece bireylerin siyasal olguları ve gelişmeleri kavramasını kolaylaştırdığını ifade eden önceki araştırma (Brady, Verba ve Schlozman, 1995; Duran, 2005; Straughn ve Andriot, 2011) bulgu ve söylemleri bir açıklama olabilir.

Öte yandan eğitim düzeyi ile sosyo-ekonomik düzey arasında da doğrusal bir ilişki öngörülmektedir. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek bireylerin siyasal alana ilgileri sosyo-ekonomik düzeyi düşük bireylere kıyasla daha yüksek olmaktadır. Eğitim düzeyinin yükselmesi bu etkilerin bir sonucu olarak bireylerde etkinlik duygusunu da beslemektedir (Brady, Verba ve Schlozman, 1995; Caprara ve ark., 2009; Eser ve Dinç, 2012). Böylece bu etkilerin toplam bir sonucu olarak eğitim düzeyinin yükselmesi siyasal katılımı artırıcı bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Özetle ifade etmek gerekirse, eğitim düzeyi siyasal katılım üzerinde doğrudan etkili olan bir unsur olarak görülmemeli, ancak katılımı destekleyici şartların oluşmasını sağlayan bir etmen olarak değerlendirilmelidir (Berinsky ve Lenz, 2011; Brady, Verba ve Schlozman, 1995; Kam ve Palmer, 2008; Persson, 2014).

Siyasal görüş ve siyasal katılım arasında bulunan pozitif yöndeki ilişki, siyasal görüş sola yaklaştıkça siyasal katılımın arttığına işaret etmektedir. Bu bulgu siyasal katılım düzeyinin sağ siyasal görüşle birlikte azaldığı şeklinde de yorumlanabilir. Sağ siyasal görüşle birlikte siyasal katılımın azalması, sağ siyasal görüşün ilişkili olarak görülebileceği dindarlık ve muhafazakârlık (Altemeyer, 2003; Altemeyer ve Hunsberger, 1992; Duck ve Hunsberger, 1999) gibi unsurlarla birlikte bir anlam ifade edebilir. Ayrıca, ideolojik bağlanım ile sistemi meşrulaştırma arasında da bir ilişkiden bahsetmek olasıdır. Muhafazakâr ideolojik bağlanım, liberal bağlanıma kıyasla daha yüksek düzeyde sistemi meşrulaştırma eğilimi göstermektedir (Jost ve Thompson, 1999; Napier ve Jost, 2008). Bu çalışmanın bulguları da siyasal görüşün sola yaklaşmasıyla sistemi meşrulaştırma, erkeksilik, köktendincilik, içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim düzeylerinin azaldığını ortaya koymuştur. Bu bakımdan sağ siyasal görüşün sol siyasal görüşe kıyasla

geleneksel dini ve toplumsal düzenlemelere daha eğilimli olduğu söylenebilir. Bu veriler birlikte değerlendirilirse, sağ siyasal görüşün muhafazakâr bir yaklaşım içinde olması, düzene dair bir değişiklik isteğinin olmamasına ve bu nedenle siyasal katılıma mesafeli kalınmasına sebep oluyor olabilir. Sol siyasal katılım içinse bunun tersi bir mantığın işlediği düşünülebilir. Öte yandan, siyasal görüş ile siyasal katılım arasındaki ilişkiye yönelik elde edilen bu bulgunun detaylı olarak çözümlenebilmesi için bu konuda daha fazla araştırma yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Dindarlığın siyasal katılım ile olan negatif yöndeki ilişkisi, siyasal görüş ve siyasal katılım arasındaki ilişki ile tutarlı görünmektedir. Dindarlık ve sağ siyasal görüş, mevcut sistemin desteklenmesini sağlayıcı unsurlar olarak görülmektedir. Din genel olarak değişime direnme (Chen ve Liu, 2009), önyargı ve sağ kanat otoriteryanlığı ile pozitif yönde (Duck ve Hunsberger, 1999; Johnson ve diğerleri, 2011; Tsang ve Rowatt, 2007) ilişkilidir. Ayrıca dini değerler, bireylerin yaşam değerlerini kavraması ve yorumlamasında etkili unsurlar olarak siyasal algı ve bilginin kazanımını da etkilemektedir (Naghdeali ve ark., 2013). Bu bakımdan, dindarlık düzeyi yüksek bireylerin siyasal katılım faaliyetlerinin, sağ siyasal görüşlü bireylere benzer şekilde, mevcut sistemi destekleyici ya da dini öne çıkaran parti veya adayları tercih edici yönde oy kullanma yönünde gerçekleştiği düşünülebilir. Bu durumda siyasal katılımın diğer boyutlarına mesafeli kalınması ve siyasal katılım oranının düşmesi söz konusu olabilir.

Öte yandan din ile siyaset ilişkisi, içinde yaşanılan toplum (Garbin, 2014; Leichtman, 2013), dini inancın yaşanış biçimi (Gonzalez, 2012), eğitim düzeyi ve mevcut siyasal sistem (Manglos ve Weinreb, 2013) gibi unsurlardan bağımsız

değildir. Bu bakımdan, laik bir toplumsal sistemin ve yüksek eğitim düzeyi gibi unsurların dinin siyasal katılım üzerindeki etkisinin önüne geçtiği düşünülebilir.

Araştırmanın temel değişkenlerinin siyasal katılımı ile ilişkisi gözden geçirildiğinde siyasal katılımın sistemi meşrulaştırma, içsel dini yönelim, kökten dincilik ve dışsal dini yönelim ile negatif yönde ilişkili olduğu; erkeksilik, sorgulayıcı dini yönelim ve siyasal yeterlik ile pozitif yönde ilişkili olduğu görülmektedir.

Sistemi meşrulaştırma, mevcut sisteme güçlü bir bağlılığı öngörmektedir (Jost ve Banaji, 1994). Bu bağlılık, değişikliğe karşı direnç ve sağ-kanat muhafazakârlığı ile pozitif yönlü bir ilişki içindedir (Jost ve ark. 2003 a; 2003 b). Sistemi meşrulaştıran bireyleri katılıma teşvik edecek unsurun sistemin değişeceğine ya da bozulacağına yönelik bir tehdit algısı (Jost ve ark., 2008) olduğundan yola çıkarak siyasal katılımın, yalnızca mevcut sistemin devamını sağlayacak bir oy verme davranışına indirgendiği ve siyasal katılımın diğer düzeylerine ilgisiz kaldığı düşünülebilir.

Dini yönelimin köktendincilik, içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim boyutları ile siyasal katılım arasındaki ilişkinin negatif yönlü oluşunun da benzer sebeplerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Dini yönelimin köktendincilik, içsel ve dışsal dini yönelim boyutlarının değişime direnç, belirsizliğe karşı hoşgörüsüzlük ve sağ-kanat muhafazakarlığı ile pozitif yönde ilişkili oluşu (Altemeyer ve Hunsberger, 1992; Chen ve Liu; Dirilen ve Gümüş, 2011; Kahoe, 1974; McFarland, 1989) söz konusu yönelim biçimlerinin mevcut düzenlemeleri destekleyici ve koruyucu yönde güçlü eğilimler içermesinin (Ayten ve ark., 2012; Dalton, 2007; Eser, 2012; Gürhan,

2010) ve sonuç olarak siyasal katılıma bakış açısının muhafazakâr ve mesafeli olarak şekillenmesinin nedeni olarak düşünülebilir.

Her ne kadar yazında (Dalton, 2007; Eser, 2012; Gonzalez, 2012; Manglos ve Weinreb, 2013) dini yönelimin siyasal katılım üzerinde dolaylı bir etkisinden bahsedilse de bu etkinin yalnızca katılımın düzeyi üzerinde olacağı düşünülmemelidir, siyasal katılıma bakış açısı ve katılımın yönü (Duck ve Hunsberger, 1999; Ruveyte ve Ayten, 2010; Ryan ve ark., 1993; Salek, 2014) gibi niteliksel değerleri etkileyeceği de göz önüne alınmalıdır. Dini yönelimin anılan biçimlerini benimseyen bireyler için yaşamı düzenleyen temel kuralların dini kurallar olduğu (Allport ve Ross, 1967; Altemeyer ve Hunsberger, 1992; Genia, 1996) göz önüne alınacak olursa, siyasal kuralların ve siyasal işleyişin dini kurallara kıyasla tali kurallar olarak değerlendirildiği düşünülebilir. Böyle bir değerlendirme bu bireyler için siyasal katılımın işlevsiz görülmesi sonucunu doğuruyor olabilir.

Sorgulayıcı dini yönelimin siyasal katılım ile olan pozitif yönlü ilişkisi yukarıda belirtilen bakış açısı ile tutarlılık arz etmektedir. Sorgulayıcı dini yönelim önyargı, hoşgörüsüzlük (Batson, 1976) ve sağ-kanat muhafazakârlığı ile negatif yönde (Altemeyer ve Hunsberger, 1992) ilişkilidir. Öte yandan, sorgulayıcı dini yönelim biçiminde dini kurallar yaşamı düzenleyen temel kurallar olarak görülmemektedir. Bu yönelim biçimini benimseyen bireyler için dini kurallar yaşamın diğer kuralları ile birlikte değerlendirilmektedir (Batson ve Schoenrade, 1991 a). Böylece hoşgörülülük ve sorgulayıcılık gibi özellikleri (Altemeyer ve Hunsberger, 1992; Batson, 1976; Duck ve Hunsberger, 1999; Haji ve Hall, 2014) ile diğer dini yönelim türlerinden ayrılan sorgulayıcı dini yönelimin, diğer dini yönelim biçimlerinin (köktendincilik, içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim) aksine,

siyasal katılımıla pozitif yönde ilişkili olması anlaşılır görünmektedir. Dini yönelim biçimlerine göre farklılaşan bu tutumlar göz önüne alındığında, dini inanışın davranış üzerindeki etkisini belirleyen unsurun bireylerin dini inanış biçimleri ve dine yükledikleri anlam olduğu söylenebilir.

Erkeksiliğin siyasal katılımı artırıcı bir değişken olarak gözlemlenmesi, alan yazında (Alkan ve Ergil, 1980; Güldü ve Kart, 1998; Rosenthal ve ark., 2001; Trevor, 1999) ve çalışmada aktarılan verilerle uyumludur. Toplumsal cinsiyet algısının siyasal alanı erkeksi bir alan olarak nitelendirmesi (Çuhadar, 2006; Güneş, 2010; Terzioğlu ve Taşkın, 2008; Schlozman ve ark., 1994), erkeksi özellikleri taşıyan bireylerin siyasal alanla daha ilgili ve daha etkin bireyler olmasını sağlamaktadır. Öte yandan toplumsal cinsiyet etkisinde şekillenen toplumsallaşma süreci, eğitim olanakları (Kenworthy ve Malami, 1999), rekabetçi ve özgüvenli nitelikler yükleme (Kahraman, 2010; Kite ve ark., 2008; Krueger ve ark., 2003; Metin, 2008), iş ve meslek olanakları (Sakallı-Uğurlu, 2003; Verba ve ark., 1997) gibi alanlarda erkekleri daha avantajlı kılmaktadır. Bu olanaklar erkekleri siyasal alana karşı daha ilgili, bilgili ve etkin hale getiren şartların oluşumunu destekleyen unsurlar olarak görülmektedir.

Araştırmanın, siyasal yeterliğin siyasal katılımıla pozitif yönde ilişki gösteren bir değişken olduğuna dair bulgusu da ilgili alan yazınıla (Eser ve Ertugay, 2013; Finkel, 1985; Finkel, 1987; Ikeda ve ark., 2008) uyumludur. Siyasal yeterlik düzeyi yüksek bireylerin, siyasal alana yönelik ilgi ve bilgi düzeyleri de yüksek olmaktadır. Zira siyasal yeterlik, bireylerin siyasal sistemin gidişatını etkileyeceklerine yönelik hem kendilerine yönelik inanç ve güvenlerinin hem de siyasal sistemin talep ve şikâyetlerine yönelik duyarlılığına olan inançlarının ifadesidir (Finkel, 1987; Balch,

1974; Kalycioğlu, 1983; Lassen ve Serritzlew, 2011). Bu unsurlar siyasal katılımın gerçekleşme olasılığını artıran etmenler olarak düşünülmektedir (Baykal, 1970; Caprara ve ark., 2009; Karp ve Banducci, 2008; Pateman, 1971). Bu çalışmada elde edilen bulgular ışığında, anne eğitiminin siyasal yeterlik ile olan ilişkisi pozitif yöndedir. Siyasal katılım ile anne eğitimi arasında doğrudan bir ilişki saptanamamış olsa da, anne eğitiminin siyasal yeterlik ile olan pozitif ilişkisi siyasal katılıma dolaylı bir etki olarak düşünülebilir.

Bu değerlendirmeler göz önüne alındığında araştırmanın birinci hipotezi olan “Toplumsal Cinsiyet, Siyasal Yeterlik, Sistemi Meşrulaştırma ve Dini Yönelim ile Siyasal Katılım arasında anlamlı ilişkiler var mıdır?” sorusunun olumlu olarak cevaplandığı söylenebilir.

4.2. Regresyon Analizlerine İlişkin Bulguların Tartışılması

Katılımcıların siyasal katılım düzeylerini yordayan değişkenleri belirlemek için yapılan hiyerarşik çoklu regresyon analizi sonuçları, korelasyon analizi sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Analiz sonuçlarına göre; cinsiyet, eğitim, siyasal görüş, erkeksilik, siyasal yeterlik ve sorgulayıcı dini yönelim siyasal katılımı pozitif yönde yordamaktadır. Dindarlık ise negatif yönde yordamaktadır. İçsel dini yönelim, dışsal dini yönelim ve köktendincilik ile siyasal katılım arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Sistemi meşrulaştırma ile siyasal katılım arasında da anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Elde edilen bu sonuçların daha detaylı değerlendirmeleri aşağıda yer almaktadır.

Analizin ilk aşamasında cinsiyet, eğitim ve siyasal görüşün siyasal katılımı pozitif yönde yordadığı, dindarlığın ise negatif yönde yordadığı görülmüştür.

Cinsiyet değişkeninin siyasal katılım üstündeki pozitif etkisi, erkeklerin siyasal katılımlarının kadınlara göre daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Bu bulgu, ilgili yazınla (Clark ve Clark, 1986; Coffe ve Bolzendahl, 2010; Duran, 2005; Kalaycıoğlu, 1983) tutarlıdır. Bununla birlikte, cinsiyet değişkeninin etki gücünün toplumsal cinsiyete bağlı olarak değerlendirilmesi daha geniş bir açıklama sağlamaktadır. Nitekim bu çalışmada analizin ikinci aşamasında erkeksilik ve kadınsılık değişkenlerinin denkleme eklenmesiyle cinsiyet değişkeninin siyasal katılım üzerindeki yordayıcı etkisi kaybolmuştur. Erkeksilik değişkeni, cinsiyet değişkeninin etkisini kapsayacak şekilde siyasal katılım üzerinde pozitif bir yordayıcı etki ortaya koymuştur. Bu bulgu, kültürel bir algı olarak toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyetten daha etkili bir olgu olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Çalışmanın giriş bölümünde de aktarıldığı üzere erkek olmak, toplumsal cinsiyet kültürünün etkisiyle siyasal katılımı artırıcı etki yaratmaktadır. Toplumsal cinsiyet algısına göre siyasal alanın erkeksi bir alan olması bu alana yönelik faaliyetlerin cinsiyetlere göre farklılaşmasını açıklamaktadır (Bennett ve Bennett, 1989; Clark ve Clark, 1986; Güneş, 2010; Sakallı Uğurlu, 2003; Schlozman ve ark., 1994). Öte yandan korelasyon analizleri erkeksilik değişkeninin dindarlık, sağ siyasal görüş, içsel dini yönelim, dışsal dini yönelim ve köktendinci dini yönelim ile pozitif ilişkili olduğunu göstermiştir. Erkeksiliğin pozitif korelasyon gösterdiği bu değişkenler siyasal katılım ve siyasal yeterlik ile negatif korelasyon gösteren değişkenlerdir. Bu ilginç bulgunun anlaşılabilmesi için izleyen çalışmaların bu çelişkiye odaklanması yararlı olabilir.

Eğitim düzeyinin siyasal katılıma olan pozitif etkisini, eğitim düzeyinin yükselmesinin bireylerin yaşantısına sağladığı çeşitli gelişmelere bağlı olarak değerlendirilmelidir. Eğitim düzeyinin yükselmesine bağlı olarak bilişsel yetenekler ve kültür gelişme göstermektedir (Brady, Verba ve Schlozman, 1995; Duran, 2005; Straughn ve Andriot, 2011). Böylece yüksek eğitimli bireylerin siyasal olayları ve olguları anlama ve yorumlama yetenekleri gelişmektedir. Eğitimin birey yaşantısına bir diğer katkısı, gelir ve meslek olanakları konusunda avantaj yaratmasıdır. Yüksek sosyo-ekonomik düzey anlamına gelebilecek olan bu avantajlar, siyasal katılımı teşvik edicidir (Caprara ve ark., 2009; Eser ve Din , 2012; Kalaycıoğlu, 1983). Yüksek sosyo-ekonomik düzey, bireylere siyasal katılımın yolunu a acak olan para, zaman ve bürokrasiye erişebilme imk nı gibi kaynaklar sağlamaktadır (Brady, Verba ve Schlozman, 1995; Straughn ve Andriot, 2011; Verhulst, 2012). Bu çalışmanın bulguları ve bu alana yönelik yazında yer alan bulgular eğitim ve siyasal katılım ilişkisini doğrulamaktadır.

Analiz bulguları, siyasal görüşün siyasal katılım üzerinde pozitif bir yordama etkisi olduğunu göstermektedir. Bu ilişkiye göre sol siyasal görüş siyasal katılımı artırırken, sağ siyasal görüş azaltmaktadır. Bu ilişkinin kaynaklarından biri olarak eğitim etkeni dikkate alınabilir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, eğitim siyasal katılımı artırıcı bir değeriskendir. Eğitimin siyasal katılım üzerindeki bu niceliksel etkisi dışında niteliksel bir etkisi olduğundan da bahsedilmektedir. Buna göre eğitim düzeyi yükseldikçe sol siyasal görüşe eğilim artmaktayken, eğitim düzeyi düştükçe sağ siyasal görüşe eğilim artmakta ve oy verme hariç siyasal katılım düşmektedir (Altan, 2011). Ancak bu noktada, eğitimin yalnızca düzeyinin değil içeriğinin de önemli olacağı göz ardı edilmemelidir.

Siyasal görüş ile siyasal katılım arasındaki ilişkiyi aydınlatabilecek bir diğer kaynağın, sağ siyasal görüşün dindarlık ve muhafazakârlık (Altemeyer, 2003; Altemeyer ve Hunsberger, 1992; Duck ve Hunsberger, 1999) gibi unsurlarla ilişkilendirilebilmesidir. Bu ilişkiye ek olarak, sistemi meşrulaştırmanın ideolojik bağlanım ile ilişkisi de göz önüne alınmalıdır. Buna göre muhafazakâr ideolojik bağlanım, liberal bağlanıma kıyasla daha yüksek düzeyde sistemi meşrulaştırma eğilimi göstermektedir (Jost ve Thompson, 1999; Napier ve Jost, 2008). Bu çalışma da bahsedilen ilişkileri destekleyecek yönde bulgular ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, siyasal görüşün sola yaklaşmasıyla sistemi meşrulaştırma, erkeksilik, köktendincilik, içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim düzeylerinin azaldığını ortaya koymuştur. Bu bakımdan sağ siyasal görüşün sol siyasal görüşe kıyasla geleneksel dini ve toplumsal düzenlemelere daha eğilimli olduğu söylenebilir. Bu veriler birlikte değerlendirilirse, sağ siyasal görüşün muhafazakâr bir yaklaşım içinde olması, düzene dair bir değişiklik isteğinin olmamasına ve bu nedenle siyasal katılıma mesafeli kalınmasına sebep olmuş olabilir. Sol siyasal katılım içinse bunun tersi bir mantığın işlediği düşünülebilir. Ancak, bu değerlendirmede oy verme işleminin istisna olarak değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Tüm bu değerlendirmeler bir veri olarak kabul edilmekle birlikte, siyasal görüşün siyasal katılıma olan etkisini anlamak için katılımın yönü ve toplumsal olarak majör kabul edilebilecek olayların (referandum, ekonomik veya siyasal kriz, genel seçimler vb.) etkisi gibi unsurları içerecek daha detaylı araştırmalar yapılması gerektiği söylenebilir.

Dindarlığın siyasal katılımı negatif yönde yordamasının, dindarlığın muhafazakar doğasından kaynaklandığı düşünülebilir (Dalton, 2007; Duck ve

Hunsberger, 1999; Eser, 2012; Gonzalez, 2012; Manglos ve Weinreb, 2013; Ruveyte ve Ayten, 2010; Ryan ve ark., 1993; Salek, 2014). Dinin doğası gereği dogmatik olan yapısı, dindarlık düzeyi yüksek bireylerin yaşamın siyasal ya da toplumsal alanlarına yönelik tutum ve davranışlarının şekillenmesinde önemli bir unsur olarak düşünülebilir (Mehmedoğlu, 2013; Naghdeali ve ark., 2013). Dini kural ve öğretiler etkisinde gelişen tutum ve davranışların, bireylerin siyasal alana yaklaşımlarının da din eksenli olarak şekillenmesi sonucunu doğurması şaşırtıcı değildir. Bu bireyler için toplumsal yaşamı düzenleyen temel kuralların dini kurallar olduğu ve bu nedenle siyasi kuralların tali kurallar olarak görüldüğü öne sürülebilir. Bu durumun bir sonucu olarak dindarlığın, siyasal katılımı azaltıcı bir etki yarattığı akla gelmektedir. Öte yandan, dindarlığın siyasal katılıma olan etkisini anlamak için eğitim düzeyi, eğitimin ve içinde yaşanılan toplumun laik veya dini değerlere olan yaklaşımı, mevcut parti veya liderlerin özellikleri gibi (Manglos ve Weinreb, 2013) etkenlerin de dikkate alındığı geniş çaplı bir inceleme yapılması önemlidir. Örneğin, dindarlık düzeyi yüksek bireyler seçim dönemlerinde dini öne çıkaran parti ve adayları destekleme eğilimindedirler (Ülker, 2013). İnsanların, siyasal arenada kendilerini temsil ettiğine inandıkları parti ya da adayları araması ve onlara yönelmesi şaşırtıcı değildir. Bu noktada ortaya çıkan ilişki; siyasal partiler, liderler ve siyasal gündemin niteliğinin de katılımı teşvik edici ya da uzaklaştırıcı bir etki yaratabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Din ve siyasal katılım ilişkisinin daha iyi anlaşılabilmesi için dini yönelim biçimlerinin siyasal katılım ile ilişkisinin de dindarlık ve siyasal katılım ilişkisi bağlamında ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Dini yönelimin alt boyutları analizin dördüncü aşamasında denkleme eklenmiş ve yalnızca sorgulayıcı dini

yönelimin siyasal katılım üzerinde anlamlı ve pozitif yönde etkisinin olduğu görülmüştür. Diğer dini yönelim türleri olan içsel dini yönelim, kökten dincilik ve dışsal dini yönelimin siyasal katılım üzerinde anlamlı bir yordama gücünün saptanamamasının nedeninin içsel dini yönelim ve kökten dinciliğin muhafazakar ve katı yapılarından (Allport ve Ross, 1967; Altemeyer ve Hunsberger, 1992; Griffin ve ark., 1987; McFarland, 1989), dışsal dini yönelim içinse koşullara bağlı olarak değişebilen tutum anlayışından (Allport ve Ross, 1967; Duck ve Hunsberger, 1999) kaynaklandığı düşünülmektedir. Başka bir ifade ile dini kural ve öğretiler konusunda muhafazakârlaşmak bireyi yaşamın her alanında din eksenli bir davranış çizgisine yöneltmekte ve siyasal katılımdan uzaklaştırıyor görünmektedir. Bu durum, dindarlık ile siyasal katılım arasındaki etkileşime dair yapılan açıklamalarla paralel görünmektedir. Sorgulayıcı ve hoşgörülü düşünce yapısıyla sorgulayıcı dini yönelimin (Altemeyer ve Hunsberger, 1992; Batson ve ark., 1986; Haji ve Hall, 2014) siyasal katılımı ile olan pozitif ilişkisi de bu durumu destekler görünmektedir. Dolayısıyla, din ve siyasal katılım ilişkisini belirleyen temel unsurun dini yönelim biçimi olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, bireylerin aldıkları eğitimin laik ya da dini yönelimli olması, içinde yaşanılan toplumsal düzenin laik ve hoşgörülü bir toplum düzeni olup olmaması gibi unsurların da dini yönelim biçimini ve siyasal katılımı ile ilişkisini etkileyeceği göz ardı edilmemelidir (Kurt, 2009; Manglos ve Weinreb, 2013; Sherkat ve Güngör, 2013).

Çalışmada beklendiği gibi, siyasal yeterliğin siyasal katılımı pozitif yönde yordadığı görülmüştür. Analize üçüncü aşamada dâhil edilen siyasal yeterlik değişkeninin siyasal katılımı yordayıcı gücü, ilk aşamada anlamlı olan cinsiyet ve eğitim değişkenlerinin üçüncü aşamada siyasal katılım üzerinde yordayıcı etkilerinin

kalmamasına neden olmuştur. Buradan hareketle, siyasal yeterliğin siyasal katılım üzerindeki etkisinin söz konusu demografik değişkenlerden daha güçlü olduğu söylenebilir. Öte yandan, siyasal yeterliğin eğitim, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey gibi demografik değişkenlerden etkilenen (Caprara ve ark., 2009; Cohen ve ark., 2001; Eser ve Dinç, 2012) bir değişken olmasından yola çıkarak, siyasal katılımın üzerindeki güçlü etkisi içinde demografik değişkenlerin etkisinin de dolaylı olarak bulunduğu düşünülebilir.

Son olarak, analizin beşinci aşamasında sistemi meşrulaştırma denkleme eklenmiş ancak analiz sonucunda siyasal katılım üzerinde anlamlı bir yordama gücünün olmadığı görülmüştür. Bu durumun nedeni, sistemi meşrulaştırma olgusunun sisteme bağlılık, sistemin kaçınılmaz olarak algılanması, değişikliğe karşı direnç gibi (Jost ve ark., 2007; Kay ve Friesen, 2011; Van der Toorn ve ark., 2010) gibi tutumlar barındırması olabilir. Başka bir ifade ile mevcut düzene duyulan güçlü bağlılık ve değişiklik direnci bireyleri siyasal katılımından uzaklaştırıyor olabilir. Bu durumun, dindarlık ve muhafazakarlıkla birleşerek (Dirilen-Gümüş, 2011; Jost ve ark., 2004; Levin ve ark., 1998; Phelan ve Rudman, 2011), mevcut sistemi sürdürmek adına siyasal katılımın yalnızca oy verme davranışına indirgenmesi sonucunu doğurduğu akla gelmektedir. Genel olarak siyasal katılıma mesafeli kalan sistemi meşrulaştırma düzeyi yüksek bireyler açısından oy verme davranışını ortaya çıkaran güdünün, mevcut sistemde değişiklik yaratabilecek genel seçimler ya da referandumlar gibi durumlarda sistemi sürdürme motivasyonu olduğu düşünülebilir. Bu bakımdan, sistemi meşrulaştırmanın siyasal katılımı ile ilişkisinin katılım düzeyi yerine katılımın yönü açısından değerlendirilmesi de gerekli görülmektedir. Sistemi meşrulaştırmanın mevcut sisteme bağlı doğası ve muhafazakarlık (Jost ve

Thompson, 1999; Napier ve Jost, 2008; Yıldırım ve Akgün, 2013) ve dindarlıkla (Dalton, 2007; Dirilen-Gümüş, 2011) pozitif ilişkili yapısı, bu eğilimi taşıyan bireylerin sistemi destekleyici yönde katılım sağlayacağını düşündürmektedir.

Aktarılan sonuçlar, araştırmanın ikinci hipotezinin toplumsal cinsiyet ve siyasal yeterlik açısından doğrulandığını göstermektedir. Dini yönelim ile siyasal katılım arasındaki ilişkiye dair elde edilen bulgular dikkate değerdir. Her ne kadar siyasal katılımı anlamlı olarak yordayan tek dini yönelim boyutu sorgulayıcı dini yönelim olarak bulunmuş olsa da, diğer dini yönelim biçimlerinin kişi değer, tutum ve davranışlarının oluşmasında ve yaşamın yorumlanmasında etkin rollerinin olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu açıdan, dini yönelim biçimi ve siyasal katılım ilişkisinin daha detaylı araştırılacağı çalışmaların yapılması yararlı olabilir. Benzer şekilde, sistemi meşrulaştırma ile siyasal katılım arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Ancak sistemi meşrulaştırma ve siyasal katılım arasındaki ilişkiye dair net bir yargıya varabilmek için bu verinin yeterli olmadığı düşünülmektedir. Yukarıda da aktarıldığı üzere, bu iki değişken arasındaki ilişkinin niceliği yerine niteliğinin araştırılacağı araştırmalar yapılması gerekmektedir. Sistemi meşrulaştırma ile siyasal katılım ilişkisi konusunda araştırılması gerektiği düşünülen bir diğer nokta ise, mevcut sistemde değişikliğe neden olacak türde seçim ve referandum gibi siyasal olaylarda ortaya çıkacak durumun değerlendirilmesi gerektiğidir. Zira sistemi meşrulaştırma, sistemde meydana gelebilecek değişikliğe direnme ve sistemi sürdürme yönünde güdülenme yaratan bir olgudur. Bu açıdan, genel seçim ve referandum dönemlerinin sistemi meşrulaştıran bireyler için siyasal katılımı, yalnızca oy verme düzeyinde bile olsa, teşvik edici olacağı söylenebilir.

4.3. Araştırmanın Temel Değişkenleri Açısından Gözlenen Cinsiyet

Farklılıklarının Tartışılması

Çalışmada beklendiği üzere erkeklerin siyasal yeterlik düzeyinin kadınlarınkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum şaşırtıcı değildir. Zira siyasal alan erkeksi bir alan olarak görülmekte ve erkek egemen bir etkinlik alanı olarak işlev göstermektedir. Öte yandan siyasal yeterlik duygusunun gelişmesini sağlayan eğitim, gelir düzeyi ve üst düzey mesleklere erişebilme gibi olanaklar (Cohen, Vigoda ve Samorly, 2001; Eser ve Dinç, 2012; Fernandez-Ballesteros ve ark., 2002; Pruysers ve Blais, 2014) açısından da erkekler kadınlara göre daha avantajlı konumdadır. Bu gibi olanaklara bağlı olarak da erkeklerin siyasal yeterlik duygusu kadınlarınkinden yüksek olmaktadır. Son yıllarda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik gerçekleştirilen hukuksal ve siyasal düzenlemelere rağmen toplumsal cinsiyetin hala baskın bir etkisinin olduğunun görülmesi açısından bu bulgu dikkate değerdir.

Ayrıca erkeklerin sistemi meşrulaştırma düzeylerinin de kadınlarınkinden anlamlı olarak yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulguyu toplumsal cinsiyet etkisi ile birlikte yorumlamak doğru görünmektedir. Mevcut toplumsal ve siyasal sistemin erkek egemen bir sistem olması (Alkan ve Ergil, 1980; Güldü ve Ersoy-Kart, 1998; Huddy ve Terkildsen, 1993; Kenworthy ve Malami, 1999), erkekler açısından sistemin meşru olarak algılanmasını sağlayan bir motivasyon gibi görülebilir (Dietrich ve ark., 2013; Jost ve Kay, 2005). Bu motivasyon erkeklerin sistemi meşrulaştırma ve sistemin devamlılığını sağlama yönünde tutum geliştirmesine neden olarak görülebilir.

Erkeklerin kökten dincilik düzeylerinin de kadınlarınkinden anlamlı olarak yüksek olduğu, buna karşılık sorgulayıcı dini yönelim düzeyi açısından ise kadınların ortalamalarının erkeklerden anlamlı olarak yüksek olduğu görülmüştür. Köktendinciliğin değişime direnç, özhaklılık (Altemeyer ve Hunsberger, 1992; Hill ve ark., 2010) ve muhafazakarlıkla pozitif ilişkili doğası (Altemeyer, 2003; Altemeyer ve Hunsberger, 1992; Duck ve Hunsberger, 1999; Tsang ve Rowatt, 2007) ve mevcut sistemin erkeği güçlü kılan yapısı (Dietrich ve ark., 2013; Gümüsoğlu, 2008; Jost ve Kay, 2005) birbiriyle paralellik arz eder görünmektedir. Bu açıdan, erkeklerin köktendincilik düzeylerinin kadınlara kıyasla yüksek olması kısmen de olsa anlaşılabilir.

4.4. Sınırlılıklar ve Öneriler

Bu çalışmada, siyasal katılımı etkileyen bazı değişkenlerin analizini yapabilmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda; siyasal yeterlik, toplumsal cinsiyet, dini yönelim, sistemi meşrulaştırma değişkenleri ile eğitim, dindarlık ve siyasal görüş gibi bazı demografik değişkenler çalışma kapsamına alınmıştır.

Çalışma, siyasal katılım ve bazı sosyal psikolojik değişkenler arasındaki ilişkilere dair bir inceleme sunması ve siyasal katılımı etkileyen bireysel değer ve motivasyonlara ışık tutması açısından önemlidir. Elde edilen veriler, siyasal katılım üzerindeki cinsiyet etkisinin toplumsal cinsiyetten kaynaklandığına işaret etmektedir. Eğitim değişkeninin ise, etkisi oldukça geniş ve önemli bir etmen olduğunu göstermiştir. Eğitim düzeyine bağlı olarak siyasal katılım düzeyinin değiştiği

görülmüştür. Ayrıca eğitimin bireylerin tutum, davranış ve değerlerinin oluşmasında da dolaylı bir etkisi olduğunu işaret edecek sonuçlar elde edilmiştir. Eğitim düzeyi yükseldikçe, bireylerin geleneksel toplumsal cinsiyetçi değerler ve köktendincilik gibi muhafazakâr eğilimlerden uzaklaştığı görülmüştür. Anne eğitimi ve baba eğitiminin de benzer etkiler ortaya çıkardığı ve tüm etkilerin siyasal katılıma olumlu yansımaları olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçları, siyasal katılımı pozitif olarak yordayan siyasal yeterliğin de eğitim düzeyi ile pozitif yönde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Dini yönelim biçimleri ve siyasal katılım konusunda, analiz verileri yalnızca sorgulayıcı yönelim için net bir sonuç ortaya koymuştur. Diğer dini yönelim biçimlerinin siyasal katılım ile ilişkisinin anlaşılabilmesi için daha detaylı araştırmalar yapılması gerektiği düşünülmektedir. Bu araştırmada siyasal katılımın yalnızca ilgili değişkenler etkisinde artıp azalması ile ilgilenilmiş, siyasal katılımın niteliksel bir değerlendirmesi yapılmamıştır. Ancak din ve siyasal katılım ilişkisinin daha iyi aydınlatılabilmesi için, siyasal katılımın yönünün de ölçülmesi gerektiği düşünülmektedir.

Benzer bir durum sistemi meşrulaştırma için de geçerlidir. Sistemi meşrulaştırma, doğası gereği mevcut sisteme güçlü bir bağlanımı ifade eden bir değişkendir. Bu açıdan sistemin devamlılığına ya da değişmesine yönelik içerikler taşıyacak olan siyasal katılım ile ilişkili olması kaçınılmaz olarak düşünülmektedir. Ancak, bu ilişkiyi anlamak için siyasal katılımın yönünün de ölçülebileceği daha detaylı çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Mevcut çalışmada siyasal katılımın düzeylerine yönelik bir ölçüm yapılamamış olması çalışmanın bir diğer kısıtlılığıdır. İleriki çalışmalarda ele alınan

değişkenlerin siyasal katılımın izleme, ilgilenme ve katılma gibi düzeyleri açısından fark yaratıp yaratmadığının değerlendirilmesinin daha açıklayıcı sonuçlar elde edilmesine olanak yaratacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın bir diğer kısıtlılığı, toplumsal cinsiyetin kadınsılık ve erkeksilik boyutları dışında androjenlik ve belirsizlik boyutlarının analizlere dâhil edilmemiş olmasıdır. Toplumsal cinsiyetin iki uç boyutu olarak kadınsılık ve erkeksiliğin sonuçlarının tartışıldığı mevcut çalışmada elde edilen verilerin, androjenlik ve belirsizlik boyutlarının da dâhil edildiği gelecek çalışmalarla birlikte daha açıklayıcı olabileceği düşünülmektedir.

Son olarak; bu çalışmada ele alınan değişkenlerin doğası gereği yaş, eğitim, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, dini inanış biçimi gibi değişkenler açısından oldukça heterojen bir örnekleme ulaşılmaya çalışılmış olsa da mevcut örneklem; eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik düzey açılarından nispeten yüksek, yaş ortalaması olarak genç ($X=30$), siyasal görüş olarak sola yakın ve dindarlık düzeyi nispeten düşük bireylerden oluşmuştur. Bu durum, araştırmanın bir diğer kısıtlılığı olarak görülebilir. Bu alanda yapılacak ileriki araştırmalarda daha geniş ve daha heterojen örneklemelere ulaşılması önerilmektedir.

ÖZET

Bu çalışmada siyasal katılımı etkileyen unsurların geniş bir incelemesi amaçlanmıştır. Bu amaçla öncelikle siyasal katılımın toplumsal cinsiyet, siyasal yeterlik, sistemi meşrulaştırma ve dini yönelim ile ilişkisi incelenmiştir. İkinci olarak ise siyasal katılımın cinsiyet, eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik düzey, siyasal görüş ve dindarlık gibi demografik değişkenlerle ilişkisi ele alınmıştır.

Çalışmanın örneklem grubu 302 kişiden oluşmuştur (K=166, E=136). Veri toplama araçları olarak Demografik Bilgi Formu, Politik Katılım Ölçeği, Bem Cinsiyet Rolü Envanteri, Politik Yeterlik Ölçeği, Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği ve Dini Yönelim Ölçeği kullanılmıştır.

Araştırma bulguları araştırmanın temel değişkenlerinden erkeksilik, siyasal yeterlik ve sorgulayıcı dini yönelimin siyasal katılımı anlamlı ve pozitif yönde yordadığını göstermiştir. Diğer temel değişkenlerin siyasal katılım üzerinde anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Demografik değişkenlerden cinsiyet, eğitim ve siyasal görüşün siyasal katılımı anlamlı ve pozitif yönde; dindarlığın ise anlamlı ve negatif yönde yordadığı bulunmuştur.

Ayrıca araştırmanın temel değişkenlerinin cinsiyet etkisi ile farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Analiz sonuçları erkeklerin siyasal yeterlik, sistemi meşrulaştırma ve köktendincilik düzeylerinin kadınlarinkinden yüksek olduğunu göstermiştir. Kadınların ise sorgulayıcı dini yönelim düzeylerinin erkeklerinkinden yüksek olduğu bulunmuştur.

ABSTRACT

In this study, it was aimed to examine factors affecting political participation widely. For this purpose, firstly the relation of political participation with gender, political efficacy, system justification and religious orientation was examined. Secondly, the relation of political participation with demographic variables such as gender, educational level, socio-economic level, political view and religiosity was discussed.

The sample of the study included 302 individuals (W=166, M=136). Demographic Survey, Political Participation Scale, Bem Gender Role Inventory, Political Efficacy Scale, System Justification Scale and Religious Orientation Scale for Muslims were used to collect data.

Research findings showed that masculinity, political efficacy and Quest Religious Orientation, as the main variables of the research, were significant and positive predictors of political participation. However, results showed that there was no significant effect of other main variables on political participation. Gender, education and political view, as the demographic variables of the study, were the positive and significant predictors of political participation. Also religiosity, as a demographic variable, was significant and negative predictor of political participation.

Moreover, it was examined whether the main variables of the study differed by gender effect. The results showed that the levels of men's political efficacy, system justification and fundamentalism were higher than the levels of women. On

the other hand, it was found that women have higher levels of quest religious orientation than men.

KAYNAKÇA

- Akıncı, S. (2014). Siyasal Katılım Düzeyleri Üzerine Bir İnceleme. *KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 33-45.
- Aksu, B. (2005). Barbie Against Superman: Gender Stereotypes and Gender Equity in the Classroom. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 1(1), 12-21.
- Alkan, T. ve Ergil, D. (1980). *Siyaset Psikolojisi* (1. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Allport, G. W. ve Ross, J. M. (1967). Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5(4), 432-443.
- Altan, C. (2011). Eğitim-Siyasal Eğilim İlişkisi: Mersin Örneği. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), 313-329.
- Altemeyer, B. (2003). Why Do Religious Fundamentalists Tend to be Prejudiced? *The International Journal for the Psychology of Religion*, 13(1), 17-28.
- Altemeyer, B., ve Hunsberger, B. (1992). Authoritarianism, religious fundamentalism, quest, and prejudice. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 2(2), 113-133.
- Anbarlı-Bozatay, Ş. ve Kutlu, S. Z., (2014). Siyasette Kadın Temsili Açısından 30 Mart 2014 Yerel Seçimi Sonuçlarının Çanakkale İli Örneğinde Değerlendirilmesi. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 12(16), 131-156.
- Anderson, M. R., (2010). Community Psychology, Political Efficacy, and Trust. *Political Psychology*, 31(1), 59-84.
- Arıkan, G. ve Yıldırım, Ş. (1993). Amerikan Toplumunda Kadınların Yönetim Kadrolarında Yer Alma Koşulları. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*

Dergisi, 10(2), 45-53

Ayten, A., Göcen, G., Sevinç, K. ve Öztürk, E. E. (2012). Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi: Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12, 45-79.

Balch, G. I. (1974). Multiple Indicators in Survey Research: The Concep “ Sense of Political Efficacy”. *Political Metodology*, 1, 1-43.

Baltacı, C., Tekin, N. ve Bahadır Eser, H. (2010). Kadınların Siyasal Katılım ve İlgi Düzeylerine İlişkin Bir Alan Araştırması: Isparta Örneği. *21. Yüzyılın Eşiğinde Kadınlar: Değişim ve Güçlenme*, 5, 316-330.

Batson, C. D. (1976). Religion as prosocial: agent or double agent? *Journal for the Scientific Study of Religion*, 15(1), 29–45.

Batson, C. D., Flink, C. H., Schoenrade, P.A., Fultz, J. ve Pych, L. V. (1986). Religious Orientation and Overt Versus Covert Racial Prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(1), 175-181.

Batson, C. D., Naifeh, J. ve Pate, S. (1978). Social desirability, religious orientation, and racial prejudice. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 17(1), 31-41.

Batson, C. D. ve Schoenrade, P. A. (1991a). Measuring religion as quest: 1) Validity concerns. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 30(4), 416-429.

Batson, C. D. ve Schoenrade, P. A. (1991b). Measuring religion as quest: 2) Reliability concerns. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 30(4), 430-447.

Baykal, D. (1970). *Siyasal Katılma Bir Davranış İncelemesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

- Bekkers, R. (2005). Participation in Voluntary Associations: Relations with Resources, Personality, and Political Values. *Political Psychology*, 26(3), 439-454.
- Bem, S.L., (1981). Gender Schema Theory: A Cognitive Account of Sex Typing. *Psychological Review*, 88(4), 354-364.
- Bennett, L. M. ve Bennett, S. E. (1989). Enduring Gender Differences in Political Interest The Impact of Socialization and Political Dispositions. *American Politics Research January*, 17(1), 105-122.
- Blakely, T.A., Kennedy, B.P. ve Kawachi, I. (2001). Socioeconomic inequality in voting participation and self-rated health. *Am J Public Health*, 91(1), 99–104.
- Blogowska, J. ve Saroglou, C. (2013). For Better or Wose: Fundamentalists' Attitudes Toward Outgroups as a Function of Exposure to Authoritative Religious Texts. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 23(2), 130-125.
- Blogowska, J., Saroglou, C. ve Lambert, V. (2013). Religious Prosociality and Agression: It's Real. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 52(3), 524-536.
- Brady, H. E., Verba, S. ve Scholozman, K. L., (1995). Beyond SES: A Resource Model of Political Participation. *American Political Science Review*, 89(2), 271-294.
- Brandt, M. J. ve Reyna, C. (2010). The Role of Prejudice and the Need for Closure in Religious Fundamentalism. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(5), 715-725.
- Bulut, Y. (2000). Büyük Şehirlerde Katılımlı Yönetimin Hayata Geçirilmesinde

Rol Oynayan Etmenler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 47-63.

Camaj, L. (2014). The Consequences of Attribute Agenda-Setting Effects for Political Trust, Participation, and Protest Behavior. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 58(4), 634–654.

Campbell, A., Gurin, G. ve Miller, W.E. (1991). Political Efficacy Scale. Robinson, J. P., Shaver, P. R. ve Wrightsman, L. S. (Ed.). Measures of Personality and Social Psychological Attitudes. London: Measure of Social Psychological Attitudes Series, No:1, Academic PressInc. 424-427.

Caprara, G. V., Vecchione, M., Capanna, C. ve Mebane, M. (2009). Perceived Political Self- Efficacy: Theory, Assessment, and Applications. *European Journal of Social Psychology*, 39(6), 1002-1020.

Chen, S. Y. ve Liu, C. C. (2009). Relationships Between Personal Religious Orientation and Ethical Ideologies. *Social Behavior and Personality*, 37(3), 313-320.

Childs, S. (2004). A British Gender Gap? Gender and Political Participation. *The Political Quarterly*, 75(4), 422–424.

Cirhinlioğlu, F. G., (2006). *Üniversite Öğrencilerinde Utanç Eğilimi, Dini Yönelimler, Benlik Kurguları ve Psikolojik İyi Hali Arasındaki İlişkiler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cirhinlioğlu, F. G. ve Ok, Ü. (2011). Kadınlar mı Yoksa Erkekler mi Daha Dindar?

- Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 3(1), 121-141.
- Clark, C. ve Clark, J. (1986). Models of Gender and Political Participation in the United States. *Women & Politics*, 6(1), 5-25.
- Coffe, H. ve Bolzendahl, K. (2010). Same Game, Different Rules? Gender Differences in Political Participation. *Sex Roles*, 62(5), 318–333.
- Cohen, A., Vigoda, E. ve Samorly, A., (2001). Analysis of the Mediating Effect of Personal-Psychological Variables on the Relationship Between the Socioeconomic Status and Political Participation: A Structural Equations Framework. *Political Psychology*, 22(4), 727-757.
- Coştu, Y. (2009). Dine Normatif ve Popüler Yaklaşım “Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(15), 119-139.
- Çekin, A. (2014). Kuran Kurslarına giden Kadınların Dindarlık Algıları: Normatif ve Popüler Dindarlık Üzerine Nicel Bir Çalışma. *Ekev Akademi Dergisi*, 18(58), 523-536.
- Çuhadar, A. (2006). *Üniversite Öğretim Elemanları ve Öğrencilerinin Demokrasi Anlayışlarının Siyasal Toplumsallaşma Bağlamında Cinsiyet, Bilim Alanı, Akademik Aşama ve Siyasal Katılımcılık Değişkenleri Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çukurçayır, M. A. (2000). *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi*. (1. Baskı). Ankara: Yargı Basımevi.
- Dahl, R. A. (1963). *Modern Political Analysis*. Englewood Cliffs: Prentize-Hall Inc.

Dalton, R. J. (2007). Citizenship Norms and the Expansion of Political Participation. *Political Studies*, 56, 76-98.

Delphy, C. (1993). Rethinking Sex and Gender. *Women's Studies International Forum*, 16(1), 1-9.

Dietrich, J., Schnabel, K., Ortner, T., Eagly, A., Garcia Retamero, R., Kröger, L. Ve Holst, E. (2013). Internalized Gender Stereotypes Vary Across Socioeconomic Indicators. *SOEP papers on Multidisciplinary Panel Data Research*, No. 558, 1-11.

Dinç- Kahraman, S. (2010). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 3(1), 30-35.

Dirilen-Gümüş, Ö. (2011). Differences in system justification in respect to gender, political conservatism, socio-economic status and religious fundamentalism. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 30, 2607-2611.

Dökmen, Z. (1991). Bem Cinsiyet Rolü Envanteri' nin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 35 (1), 81-89.

Dökmen, Z. (1999). Bem Cinsiyet Rolü Envanteri Kadınsılık ve Erkeksilik Ölçekleri Türkçe Formunun Psikometrik Özellikleri. *Kriz Dergisi*, 7 (1), 27-40.

Driskell, R., Embry, E., Lyon, L. (2008). Faith and Politics: The Influences of Religious Beliefs on Political Participation. *Social Science Quarterly*, 89(2), 294-314.

Duran, H. (2005). Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma: Tavşanlı-Kütahya Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,

13, 131-152.

Eagly, A. H. ve Steffen, V. J. (1984). Gender Stereotypes Stem From the Distribution of Women and Men Into Social Roles. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46(4), 735-754.

Ellenbroek, M., Verkuyten, M., Thijs, J. ve Peppe, E. (2014). The Fairness of National Decision-Making Procedures: The Views of Adolescents in 18 European Countries. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 24(6), 503-517.

Ercan, N. (2009). *The Predictors of Attitudes Toward Physical Wife Abuse: Ambivalent Sexism, System Justification and Religious Orientation*.
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ereş, F. (2006). Türkiye’de Kadının Statüsü ve Yansımaları. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 40-52.

Erol, M. (2008). Toplumsal Cinsiyetin Tutumlar Üzerindeki Etkisi. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(2), 199-219.

Ersoy, E. (2009). Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği (Malatya Örneği). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 209-230.

Ersöz, S. (2005). İnternet ve Demokrasinin Geleceği. *Selçuk İletişim Dergisi*, 3(4), 122-129.

Eser, H. B. (2012). Dinin Siyasal Davranışlar Üzerindeki Etkisi: Antalya Örnek Olay Araştırması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 97- 136.

Eser, H. B., (2013). Siyasal Bilgi Edinme Amacı ile İnternetin Kullanımı, Siyasal

Yeterlilik, İlgi ve Katılım İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(8), 1873-1893.

Eser, H. B. ve Dinç, M. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Bireysel Düzey Değişkenlerinin Siyasal Öz Yeterlilik Algısı Üzerindeki Etkileri: Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Örneği. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 159-187.

Eser, H. B. ve Ertugay, F., (2013). Bireycilik-Toplulukçuluk Değerleri ile Algılanan Siyasal Öz Yeterlilik Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Örneği. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 221-244.

Fernandez-Ballesteros, R., Diez-Nicolas, J., Caprara, G. V., Barbaranelli, C. ve Bandura, A. (2002). Determinants and Structural Relation of Personal Efficacy to Collective Efficacy. *Applied Psychology: An International Review*, 51(1), 107-125.

Finkel, S. E. (1985). Reciprocal Effects of Participation and Political Efficacy: A Panel Analysis. *American Journal of Political Science*, 29(4), 891-913.

Finkel, S. E. (1987). The Effects of Participation on Political Efficacy and Political Support: Evidence from a West German Panel. *The Journal of Politics*, 49(2), 441-464.

Flere, S. (2007). Gender and Religious Orientation. *Social Compass*, 54(2), 239-253.

Foschi, R. ve Lauriola, M., (2014). Does Sociability Predict Civic Involvement and Political Participation? *Journal of Personality and Social Psychology*, 106(2), 339-357.

- Fowler, J. H., Baker, L. A. ve Dawes, C. T., (2008). Genetic Variation in Political Participation. *American Political Science Review*, 102(2), 233-248.
- Garbin, D. (2014). Regrounding the Sacred: Transnational Religion, Place Making and The Politics of Diaspora Among the Congolese in London and Atlanta. *Global Networks*, 14(3), 363-382.
- Genia, V. (1996). I, E, Quest and Fundamentalism as Predictors of Psychological and Spiritual Well-Being. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 35(1), 56-64.
- Gimpel, J. G. ve Schuknecht, J. E. (2003). Political Participation and the Accessibility of the Ballot Box. *Political Geography*, 22(5), 471-488.
- Gonzalez, M. A. (2012). Religion and the US Presidency: Politics, The Media, and Religious Identity. *Political Theology*, 13(5), 568-585.
- Greenwald, A. G. ve Banaji, M. R. (1995). Implicit social cognition: Attitudes, self-esteem, and stereotypes. *Psychological Review*, 102(1), 4-27.
- Griffin, G. A. E., Gorsuch, R. L. ve Davis, A. L. (1987) A Cross-Cultural Investigation of Religious Orientation, Social Norms and Prejudice. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 26(3), 358-365.
- Gupta, V. K., Turban, D. B., Wasti, S. A. ve Sikdar, A. (2009). Stereotypes in Perceptions of Entrepreneurs and Intentions to Become an Entrepreneur. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 33(2), 397-417.
- Güldü, Ö. ve Ersoy-Kart, M. (2009). Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(3), 98-116.

- Gümüőğlu, F. (2008). Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet. *Toplum ve Demokrasi*, 2(4), 39-50.
- Günay, G. ve Bener, Ö. (2011). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(3), 157-171.
- Güneş, M. (2010). Örgütlenemeyen Kadınlar Kenti: Antakya. *21. Yüzyılın Eşiğinde Kadınlar:Değişim ve Güçlenme*, 5, 309-315.
- Gürhan, N. (2010). Toplumsal Cinsiyet ve Din. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 4, 58-80.
- Haines, E. L. ve Jost, J., (2000). Placating the Powerless: Effects of Legitimate and Illegitimate Explanation on Affect, Memory, and Stereotyping. *Social Justice Research*, 13(3), 219-236.
- Haji, R. ve Hall, D. (2014). Religious Quest Orientation: Rising Against Fundamentalism. *Intellectual Discourse*, 22(1), 73-88.
- Halbert, R. L., Lambe, J. L., Dudo, A. D. ve Carlton, K. A. (2007). Primacy Effects of The Daily Show and National TV News Viewing: Young Viewers, Political Gratifications, and Internal Political Self-Efficacy. *Journal of Broadcasting &Electronic Media*, 51(1), 20-38.
- Harlak H., Eskin M. ve Demirkıran F. (2008). The development and the Psychometric investigation of the Muslim Religious Orientation Scale (MROS). *International Journal of Psychology*, 43(3-4), 63. (XXIX. International Congress of Psychology - 20-25 July 2008 Berlin.)
- Harris, R. J. ve Firestone, J. M., (1998). Changes in Predictors of Gender Role

- Ideologies Among Women: A Multivariate Analysis. *Sex Roles*, 38(3/4), 239-252.
- Herek, G. M. (1987). Religious orientation and prejudice: A comparison of racial and sexual attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 13(1), 34-44.
- Hill, E. D., Cohen, A. B., Terrell, H. K. ve Nagoshi, C. T. (2010). The Role of Social Cognition in the Religious Fundamentalism-Prejudice Relationship. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 49(4), 724-739.
- Hooghe, M. ve Marien, S. (2013). A Comparative Analysis of the Relation Between Political Trust and Forms of Political Participation in Europe. *European Societies*, 15(1), 131-152.
- Huckfeldt, R. R. (1979). Political Participation and the Neighborhood Social Context. *American Journal of Political Science*, 22(3), 579-592.
- Huddy, L. ve Terkildsen, N. (1993). Gender Stereotypes and the Perception of Male and Female Candidates. *American Journal of Political Science*, 37(1), 119-147.
- Huntington, S. P. ve Nelson, J. M. (1976). *No Easy Choice Political Participation in Developing Countries*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Ikeda, K., Kobayashi, T. ve Hoshimoto, M., (2008). Does political participation make a difference? The relationship between political choice, civic engagement and political efficacy. *Electoral Studies*, 27, 77-88.
- Iyengar, S. (1980). Subjective Political Efficacy as a Measure of Diffuse Support. *The Public Opinion Quarterly*, 44(2), 249-256.
- Iyengar, S. (1990). Framing Responsibility for Political Issues: The Case of Poverty.

Political Behavior, 12(1), 19-40.

Jeong, H. O., (2012). From Civic Participation to Political Participation. *Voluntas*, 24, 1138–1158.

Johnson, M. K., Rowatt, W. C., Barnard-Brak, L. M., Patock-Peckham, J. A.,

LaBouff, J.P. ve Carlisle, R. D. (2011). A Mediational Analysis of the Role of Right-ing Authoritarianism and Religious Fundamentalism in the religiosity Prejudice Link. *Personality and Individual Differences*, 50(6), 851-856.

Jones, B. H. ve McNamara, K. (1991). Attitudes Toward Women and Their Work Roles: Effects of Intrinsic and Extrinsic Religious Orientations. *Sex Roles*, 24(1), 21-29.

Jost, J. T. (2001). Outgroup Favoritism and the Theory of Sytem Justification: A Paradigm for Investigating the Effects of Socioeconomic Success on Streotype Content. In G. Moskowitz (Ed.), *Cognitive social psychology: The Princeton Symposium on the legacy and future of social cognition*. (pp. 89-102). Mahwah, NJ: Erlbaum Press.

<http://www.psych.nyu.edu/jost/Jost%20%282001%29%20Outgroup%20favoritism%20and%20the%20theory%20of%20system%20justification1.pdf>

Jost, J. T., & Banaji, M. R. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology*, 33,1-27.

- Jost, J. T., Banaji, M. R. ve Nosek, B. A., (2004). A Decade of System Justification Theory: Accumulated Evidence of Conscious and Unconscious Bolstering of the Status Quo. *Political Psychology*, 25(6), 881-919.
- Jost, J. T. ve Burgess, D. (2000). Attitudinal Ambivalence and the Conflict Between Group and System Justification Motives in Low Status Groups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(3), 293-305.
- Jost, J. T., Chaikalis-Petrtsis, V., Abrams, D., Sidanus, J., Van der Toorn, J. Ve Bratt, C. (2012). Why Men (and Women) Do and Don't Rebel: Effects of System Justification on Willingness to Protest. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(2), 197-208.
- Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W., ve Sulloway, F. J. (2003 a). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological Bulletin*, 129, 339-375.
- Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W., ve Sulloway, F. J. (2003 b). Exceptions That Prove the Rule—Using a Theory of Motivated Social Cognition to Account for Ideological Incongruities and Political Anomalies: Reply to Greenberg and Jonas (2003). *Psychological Bulletin*, 129(3), 383-393.
- Jost, J. T. ve Hunyady, O., (2002). The psychology of system justification and the palliative function of ideology. *European Review of Social Psychology*, 13, 111-153.
- Jost, J. T., & Kay, A. C. (2005). Exposure to benevolent sexism and complementary gender stereotypes: Consequences for specific and diffuse forms of system justification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(3), 498-509.
- Jost, J.T., Kivetz, Y., Rubini, M., Guermandi, G. ve Mosso, C. (2005). System Justifying Functions of Complementary Regional and Ethnic Stereotypes: Cross-National Evidence. *Social Justice Research*, 18(3), 305-333.

- Jost, J. T., Napier, J. L., Thorisdottir, H; Gosling, S. D., Palfai, T. F. ve Ostafin, B. (2007). Are Needs to Manage Uncertainty and Threat Associated With Political Conservatism or Ideological Extremity? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33, 989-1007.
- Jost, J. T., Pelham, B. W., ve Carvallo, M. (2002). Non-conscious forms of system justification: Cognitive, affective, and behavioral preferences for higher status groups. *Journal of Experimental Social Psychology*, 38, 586–602.
- Jost, J. T., Pietrzak, J. Liviatan, I., Mandisodza, A. N., & Napier, J. L. (2008). System justification as conscious and nonconscious goal pursuit. In Shah, J. Y., & Gardner, W. L. (Eds.) *Handbook of Motivation Science* (pp. 591-605). New York: The Guildford Press.
- Jost, J. T. Ve Thompson, E. P. (2000). Group-Based Dominance and Opposition to Equality as Independent Predictors of Self-Esteem, Ethnocentrism, and Social Policy Attitudes among African Americans and European Americans. *Journal of Experimental Social Psychology*, 36, 209–232.
- Jung, N., Kim, Y. ve Gil de Zuniga, H. (2011). The Mediating Role of Knowledge and Efficacy in the Effects of Communication on Political Participation. *Mass Communication and Society*, 14, 407-430.
- Kalaycıoğlu, E. (1983). Karşılaştırmalı Siyasal Katılma-Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir inceleme. İstanbul: Gür-Ay Matbaası.
- Kam, C. D. ve Palmer, C. L. (2008). Reconsidering the Effects of Education on Political Participation. *The Journal of Politics*, 70(3), 612-631.
- Kapani, M. (1998). *Politika Bilimine Giriş* (10. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karaca, Y. ve Papatya, N. (2011). Reklamlardaki Kadın İmgesi: Ulusal Televizyon

- Reklamlarına İlişkin Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 479-500.
- Karaçay, G. (2011). *İşsiz Bireylerde Yaşam Doyumu: Eğitim, Dini Duygulanım ve Sistemi Meşrulaştırma Bakımından Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaçor, S., (2009). Yeni İletişim Teknolojileri, Siyasal Katılım, Demokrasi. *Yönetim ve Ekonomi*, 16(2), 121-131.
- Karp, J. A. ve Banducci, S. A. (2008). Political Efficacy and Participation in Twenty Seven Democracies: How Electoral Systems Shape Political Behavior. *British Journal of Political Science*, 38(2), 311-334.
- Kavuncu, N. A. (1987). Bem Cinsiyet Rolü Envanteri' ni Türk Toplumuna Uyarlama Çalışmaları. Ankara: H. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilim Uzmanlığı Tezi.
- Kay, A. C., Czaplinski S. ve Jost, J. T. (2009). Left–right ideological differences in system justification following exposure to complementary versus noncomplementary stereotype exemplars. *European Journal of Social Psychology*, 39, 290-298.
- Kay, A. C. ve Friesen, J. (2011). On Social Stability and Social Change: Understanding When System Justification Does and Does Not Occur. *Current Directions in Psychological Science*, 20(6), 360-364.
- Kay, A. C., Gaudner, D., Napier, J. L., Callon, M. J. ve Laurin, K. (2008). God and the Government: Testing a Compensatory Control Mechanism for the Support of External Systems. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95, 18-35.
- Kay, A. C., Jimenez M. C. ve Jost, J. T. (2002). Sour Grapes, Sweet Lemons, and

- the Anticipatory Rationalization of the Status Quo. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(9), 1300-1312.
- Kay, A. C., & Jost, J. T. (2003). Complementary justice: Effects of “poor but happy” and “poor but honest” stereotype exemplars on system justification and implicit activation of the justice motive. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 823-837.
- Kay, A. C., Jost, J.T. ve Young, S. (2005). Victim Derogation and Victim Enhancement as Alternate Routes to System Justification. *Psychological Science*, 16(3), 240-246.
- Kenski, K. ve Stroud, N. J. (2006). Connections Between Internet Use and Political Efficacy, Knowledge and Participation. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 50(2), 173-192.
- Kenworthy, L. ve Malami, M. (1999). Gender Inequality in Political Representation: A Worldwide Comparative Analysis. *Social Forces*, 78(1), 235-269.
- Kışlalı, A. T. (1987). *Siyaset Bilimi* (1. Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları.
- Kite, M. E., Deaux, K., & Haines, E. (2008). Gender stereotypes. In F. L. Denmark & M. A. Paludi (Ed.), *Psychology of Women: A handbook of issues and Theories* (2nd ed.) (Pp. 205-236). Westport, CT: Greenwood Press.
- Köroğlu, C. Z. (2012). Türkiye’de Dini Hayatın İncelenmesi: Bütüncül Bir Yaklaşım. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 82-102.
- Krueger, J. I., Hasman, J. F., Acevedo, M. ve Villano, P. (2003). Perceptions of Trait Typicality in Gender Stereotypes: Examining the Role of Attribution and Categorization Processes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(1),

108-116.

Kurt, A. (2009). Dindarlığı Etkileyen Faktörler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1-26.

Kuzgun, Y. ve Sevim, S. A. (2004). Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 14-27.

Lake, R. L. D. ve Huckfeldt, R. (1998). Social Capital, Social Networks, and Political Participation. *Political Psychology*, 19(3), 567-584.

Lassen, D. D. ve Serritzlew, S. (2011). Jurisdiction Size and Local Democracy: Evidence on Internal Political Efficacy from Large-scale Municipal Reform. *American Political Science Review*, 105(2), 238-258.

Leighley, J. E. (1990). Social Interaction and Contextual Influences On Political Participation. *American Politics Research*, 18(4), 459-475.

Leighley, J. E., (1995). Attitudes, Opportunities and Incentives: A Field Essay on Political Participation. *Political Research Quarterly*, 48(1), 181-209.

Levin, S., Sidanus, J., Rabinowitz, J. L. ve Federico, C. (1998). Ethnic Identity, Legitimizing Ideologies, and Social Status: A Matter of Ideological Asymmetry. *Political Psychology*, 19(2), 373-404.

Lewis, A. L., Maltby, C. ve Day, L. (2005). Religious Orientation, Religious Coping and Happiness Among UK Adults. *Personality and Individual Differences*, 38(5), 1193-1202.

Madsen, D. (1987). Political Self Efficacy Tested. *The American Political Science Review*, 81(2), 571-582.

Maltby, J., Lewis, C. A. ve Day, L. (1999). Religious Orientation and Psychological

- Well-Being: The Role of the Frequency of Personal Prayer. *British Journal of Health Psychology*, 4(4), 363-378.
- Manglos, N. D. ve Weinreb, A. A. (2013). Religion and Interest in Sub-Saharan Africa. *Social Forces*, 92(1), 195-219.
- Mannan, M. A. (2014). Politics of Islamic Identity in Bangladesh: A Perspective on the Self-Other Comparison. *The International Journal of Religion and Spirituality in Society*, 3(4), 79-95.
- Martin, C. L., (1990). Attitudes and Expectations About Children with Nontraditional and Traditional Gender Roles. *Sex Roles*, 22(3/4), 151-164.
- McClurg, S. D. (2003). Social Networks and Political Participation: The Role of Social Interaction in Explaining Political Participation. *Political Research Quarterly*, 56(4), 449-464.
- McCluskey, M. R., Deshpande, S., Shah, D. V. ve McLead, D. M. (2004). The Efficacy Gap and Political Participation: When Political Influence Fails to Meet Expectations. *International Journal of Public Opinion Research*, 16(4), 437-455.
- McFarland, S. G. (1989). Religious Orientations and the Targets of Discrimination. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 28(3), 324-336.
- McFarland, S. G. ve Warren, J. C. (1992). Religious Orientations and Selective Exposure Among Fundamentalist Christians. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 31(2), 163-174.
- McLead, J. M., Scheufele, D. A. ve Moy, P. (1999). Community, Communication, and Participation: The Role of Mass Media and Interpersonal Discussion in Local Political Participation. *Political Communication*, 16, 315-336.
- Meder, M. ve Çeğin, G. (2010). Erkek ve Kadın Dergilerinde Toplumsal Cinsiyet ve

- Kimlik Tartışmaları (Giddens Eksenli Bir Çözümleme). *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 23-34.
- Mehmedoğlu, A. U. (2013). Din, Dindarlık ve Değerler. *İSZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 173-189.
- Metin, A. (2008). Kimliğin Toplumsal İnşası ve Geleneksel Kadın Kimliğinin Aktarımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 74-92.
- Milbrath, L. W. (1965). Political Participation (How and Why Do People Get Involved in Politics?). College Department, Rand McNally&Company, Chicago.
- Mondak, J. J. ve Halperin, K. D. (2008). A Framework for the Study of Personality and Political Behavior. *British Journal of Political Science*, 38(2), 335-362.
- Mora, N. (2005). Kitle İletişim Araçlarında Yeniden Üretilen Cinsiyetçilik Ve Toplumda Yansıması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 2(1), 1-7.
- Morgan, M. Y. (1987). The Impact of Religion on Gender-Role Attitudes. *Psychology of Women Quarterly*, 11(3), 301-310.
- Morris, R. J., Hood, R. W. ve Watson, P. J. (1989). A Second Look at Religious Orientation, Social Desirability, and Prejudice. *Bulletin of the Psychonomic Society*, 27(1), 81-84.
- Naghdeali, Z. S., Emamjomehzadeh, S. J., Masoudnia, H. ve Ghasemi, V. (2013). Religious identity and political participation. *Peak Journal of Social Sciences and Humanities*, 1(3), 23-30.
- Napier, J. L. ve Jost, J. T. (2008). Why Are Conservatives Happier Than Liberals? *Psychological Science*, 19, 565-572.

- Niemi, R., Craig, S., Mattei, F., (1991). Measuring Internal Political Efficacy in the 1988 National Election Study. *The American Political Science Review*, 85(4), 1407-1413.
- Oktaç, E. ve Pekküçükşen, Ş. (2009). Yerel Yönetimlerin Demokratikleşmesinin Bir Aracı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları -Türkiye İçin Kısa Bir Değerlendirme . *KMU SBF Dergisi*, 11(16), 172-186.
- Ökten, Ş. (2009). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Toplumsal Cinsiyet Düzeni. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 302-312.
- Öngen, B. ve Aytaç, S. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları ve Yaşam Değerleri İlişkisi. *Sosyoloji Konferansları*, 48(2013-2), 1-18.
- Özçatal, E. Ö. (2011). Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 21-29.
- Özkan, D. (2014). Modern Sosyal Hayatta Kadının Toplumsal Cinsiyetinin ve Rollerinin Dönüşümü: Geleneğe Karşı Modernite. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 1239-1252.
- Pacheco, G. ve Owen, B., (2015). Moving through the political participation hierarchy: a focus on personal values. *Applied Economics*, 47(3), 222-238.
- Pasek, J., Feldman, L., Romer, D. ve Jamieson, K. H. (2007). Schools as Incubators of Democratic Participation: Building Long-Term Political Efficacy with

- Civic Education. *Applied Developmental Size*, 12(1), 26-37.
- Pateman, C. (1971). Political Culture, Political Structure and Political Change. *British Journal of Political Science*, 1(3), 291-305.
- Parlaktuna, İ. (2010). Türkiye’de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi. *Ege Akademik Bakış*, 10(4), 1217-1230.
- Phelan, J. E. ve Rudman, L. A. (2011). System Justification Beliefs, Affirmative Action, and Resistance to Equal Opportunity Organizations. *Social Cognition*, 29(3), 376-390.
- Pollock III, P. H. (1983). The Participatory Consequences of Internal and External Political Efficacy: A Research Note. *The Western Political Quarterly*, 36(3), 400-409.
- Prentice, D. A. ve Carranza, E. (2002). What Women and Men Should Be, Shouldn’t Be, Are Allowed To Be, and Don’t Have To Be: The Contents of Prescriptive Gender Stereotypes. *Psychology of Women Quarterly*, 26(4), 269-281.
- Pruysers, S. ve Blais, J. (2014). Anything Women Can Do Men Can Do Better: An Experiment Examining the Effects of Stereotype Threat on Political Knowledge and, Efficacy. *The Social Science Journal*, 51(3), 341-349.
- Rankin, L. E., Jost, J. T. ve Wakslak, C. J. (2009). System Justification and the Meaning of Life: Are the Existential Benefits of Ideology Distributed Unequally Across Racial Groups?, *Social Justice Research*, 22, 312-333.
- Rosenthal, S., Rosenthal, J. ve Jones, J. (2001). Preparing for Elite Political Participation: Simulations and the Political Socialization of Adolescents. *Social Science Quarterly*, 82(3), 633-646.

- Rowatt, W. C., Franklin, L. M. ve Cotton, M. (2005). Patterns and Personality Correlates of Implicit and Explicit Attitudes Toward Christian and Muslims. *Journal For The Scientific Study of Religion*, 44(1), 29-43.
- Russell, K. P., Fraser, J. ve Frey, B. S. (1972). Political participation and income level: An exchange. *Public Choice*, 13(1), 113-122.
- Ryan, R. M., Rigby, S. ve King, K. (1993). Two Types of Religious Internalization and Their Relations to Religious Orientations and Mental Health. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(3), 586-596.
- Er-Ruveyte, A. S. ve Ayten, A. (2010). Dini Yönelim Boyutlarının Kişiliğin Beş Boyutu ile İlişkisi (Ampririk Bir Araştırma). *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39(2010/2), 133-148.
- Safir, M. P. ve Hill, K. (2008). International Aspects of the Development of the Psychology of Women and Gender. In F. L. Denmark & M. A. Paludi (Ed.), *Psychology of Women: A handbook of issues and Theories* (2nd ed.) (Pp. 70-90). Westport, CT: Greenwood Press.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2003). Cinsiyetçilik: Kadınlara ve Erkeklere ilişkin Tutumlar ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı. *Türk Psikoloji Yazıları*, 6(11-12), 1-20.
- Salek, T. A. (2014). Faith Turns Political on the 2012 Campaign Trail: Mitt Romney, Franklin Graham, and the Stigma of Nontraditional Religion in America Politics. *Communication Studies*, 65(2), 174-188.

- Scheible, J. A. ve Fleischmann, F. (2013). Gendering Islamic Religiosity in the Second Generation - Gender Differences in Religious Practices and the Association with Gender Ideology among Moroccan- and Turkish-Belgian Muslims. *Gender and Society*, 27(3), 372-395.
- Schlozman, K. L., Burns, N. ve Verba, S. (1994). Gender and the Pathways to Participation: The Role of Resources. *The Journal of Politics*, 56(4), 963-990.
- Sevim, S. (2006). Religios Tendency and Gender Roles: Predictors of the Attitudes Toward Women's Work Roles. *Social Behavior and Personality*, 34(1), 77-86.
- Shaffer, L. S. (2008). Religion as a Large-Scale Justification System – Does the Justification Hypothesis Explain Animistic Attribution? *Theory of Psychology*, 18(6), 779-799.
- Sherkat, D. E. ve Güngör, Ö. (2013). Dini Sosyalleşme: Etki Kaynakları ve Araçların Etkileri. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(3), 279-297.
- Simon, R. W. (1995). Gender, Multiple Roles, Role Meaning and Mental Health. *Journal of Health and Social Behavior*, 36, 182-194.
- Sofuoğlu, N. (2010). Butler'i Schutz ile Okumak: Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Cinsiyet Ayrımcılığının Bazı Göstergeleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Toplum Bilimleri Dergisi*, (Temmuz – Aralık) , 83-93.
- Sohl, S. ve Arensmeier, C. (2015). The school's role in youths' political efficacy: can school provide a compensatory boost to students' political efficacy?. *Research Papers in Education*, 30(2), 133-163.
- Sommers-Flanagan, R., Sommers-Flanagan, J. ve Davis, B., (1993). What's

- Happening on Music Television? A Gender Role Content Analysis. *Sex Roles*, 28(11/12), 746-753.
- Straughn, J. B. ve Andriot, A. L., (2011). Education, Civic Patriotism, and Democratic Citizenship: Unpacking the Education Effect on Political Involvement. *Sociological Forum*, 26(3), 556-580.
- Şimşek, H. (2011). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Üreme Sağlığına Etkisi: Türkiye Örneği. *DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 119 – 126.
- Terzioğlu, F. ve Taşkın, L., (2008). Kadının Toplumsal Cinsiyet Rolünün Liderlik Davranışlarına ve Hemşirelik Mesleğine Yansımaları. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(2), 62-67.
- Toğan, H. (2006). *Politik Katılımın Eğitim Düzeyi, Cinsiyet Ve Psikoloji Değişkenler Bağlamında İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Toker, İ. (2009). Eşitlik ve Adalet Kavramları Çerçevesinde Müslüman Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Örüntüleri. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 142-165.
- Van der Toorn, J., & Jost, J. T. (2014). Twenty years of system justification theory: Introduction to the special issue on “ideology and system justification processes.” *Group Processes and Intergroup Relations*, 17(4), 413-419.
- Van der Toorn, J., Tyler, T. R., ve Jost, J. T. (2011). More than fair: Outcome dependence, system justification, and the perceived legitimacy of authority figures. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(1), 127–138.
- Trevor, M. (1999). Political Socialization, Party Identification, And The Gender Gap. *Public Opinion Quarterly*, 63, 62-89.

- Tsang, J. A. ve Rowatt, W. C. (2007). The Relationship Between Religios Orientation, Right-Wing Authoritarianism, and Implicit Prejudice. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 17(2), 99-120.
- Welch, S. (1977). Women as Political Animals? A Test of Some Explanations for Male-Female Political Participation Differences. *American Journal Of Political Science*, 21(4), 711-730.
- Uslaner, E. M. ve Brown, M. (2005). Inequality, Trust, and Civic Engagement. *American Political Research*, 33(6), 868-894.
- Ülker, Ö. (2013). Religion and Politics In A Sociological Perspective: A Comparison Between the Usa and France. *International Journal of Social Inquiry*, 6(2), 73-94.
- Ünal-Erzen, M. ve Eroğlu-Yalın, B. (2011). Siyasal Kültürün Temel Paradigmaları Üzerine: Kültürden, Siyasal Toplumsallaşma, Örgütlenme ve Katılma Süreçlerine Yansıyanlar. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 41, 49-61.
- Üste, R. B., Yüksel, B. ve Çalışkan, S., (2007). 2007 Genel Seçimlerinde Siyasal Pazarlama Tekniklerinin Kullanımı ve İzmir İli Örneği. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 213-232.
- Vefikuluçay, D., Zeyneloğlu, S., Eroğlu, K. ve Taşkın, L. (2007). Kafkas Üniversitesi Son, Sınıf Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Bakış Açıları. *Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 14(2), 26-38.
- Vecchione, M., ve Caprara, G. V., (2009). Personality determinants of political participation: The contribution of traits and self-efficacy beliefs. *Personality and Individual Differences*, 46, 487-492.

- Verba, S., Burns, N. ve Schlozman, K. L. (1997). Knowing and Caring about Politics: Gender and Political Engagement. *The Journal of Politics*, 59(4), 1051-1072.
- Verba, S., Nie, N. H. ve Kim, J. (1980). A Seven-Nation Comparison Participation and Political Equality. Cambridge University Press, Newyork.
- Verhulst, B. (2012). Integrating Classical and Contemporary Explanations of Political Participation. *Twin Research and Human Genetics*, 15(1), 42-51.
- Vogel, D. L., Wester, S. R., Heesacker, M. ve Madon, S. (2013). Confirming Gender Stereotypes: A Social Role Perspective. *Sex Roles*, 48 (11-12), 519-528.
- Welch, M. R., Legee, D. C. ve Woodberry, R. (1998). Pro-Life Catholics and Support for Political Lobbying By Religious Organizations. *Social Science Quarterly*, 79(3), 649-663.
- Wu, C., (2003). Psycho-Political Correlates of Political Efficacy The Case of the 1994 New Orleans Mayoral Election. *Journal of Black Studies*, 33(6), 729-760.
- Yaşın-Dökmen, Z. (2010). *Toplumsal Cinsiyet- Sosyal Psikolojik Açıklamalar* (1. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi
- Yıldırım, N. ve Akgün, S. (2013). Sivil Toplum Kuruluşu Görevlilerinin Sosyal Sistemin Meşruiyetine İlişkin Algıları, Adil Dünya İnanları ve Sosyal Baskınlık Yönelimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(1), 115-128.
- Zouls, K. M., Miller, C. F ., Ruble, D. N., Martin, C. L. ve Fabes, R. A. (2011). Gender Development Research in Sex Roles: Historical Trends and Future Directions. *Sex Roles*, 64, 826-842
- Zúñiga, H. G., Jung, N. ve Valenzuela, S. (2012). Social Media Use for News and

Individuals' Social Capital, Civic Engagement and Political Participation.

Journal of Computer-Mediated Communication, 17(3), 319-336.

EKLER

Bilgilendirilmiş Onam

Bu çalışma Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümü öğretim üyesi Doç. Derya HASTA ve Sosyal Psikoloji yüksek lisans öğrencisi Güllü ATABEY tarafından yürütülmektedir.

Çalışmanın amacı; toplumsal cinsiyet rolleri, sistemi meşrulaştırma, dindarlık ve siyasal yeterliğin siyasal katılım üzerindeki etkisini incelemektir. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. Ankette kimlik belirleyici herhangi bir bilgi istenmemektedir. Katılımcıların cevapları gizli tutulacak, sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Bireysel hiçbir değerlendirme yapılmayacaktır. Anket genel olarak kişisel rahatsızlık verecek sorular içermemektedir. Katılım sırasında ankette yer alan sorulardan ya da herhangi bir nedenden dolayı rahatsızlık duyulduğu takdirde cevaplama işlemi yarıda bırakılabilir.

Bu çalışmaya destek verdiğiniz için şimdiden teşekkür ederiz. Çalışma hakkında daha fazla bilgi edinmek ya da sorularınız için Güllü ATABEY (karakoyunlu71@gmail.com) ile iletişim kurabilirsiniz.

Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda bırakabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayımlarda kullanılmasını kabul ediyorum ().

DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Cinsiyet: Kadın () Erkek ()

Yaş:

Eğitim durumunuz:

İlkokul () Ortaokul () Lise ()
Yüksekokul öğrencisi () Yüksekokul mezunu () Üniversite öğrencisi ()
Üniversite mezunu () Yüksek lisans öğrencisi () Yüksek lisans mezunu ()

- **Öğrenci iseniz,**
a- Eğitim gördüğünüz üniversiteyi belirtiniz:
b- Okuduğunuz bölümü belirtiniz:
c- Okuduğunuz sınıfı belirtiniz:
- **Eğitiminizi tamamladıysanız** mesleğinizi belirtiniz:.....

Annenizin eğitim durumu:

Okur-yazar değil () Okuryazar () İlkokul ()
Ortaokul () Lise () Yüksekokul ()
Üniversite () Yüksek Lisans () Doktora ()

Babanızın eğitim durumu:

Okur-yazar değil () Okuryazar () İlkokul ()
Ortaokul () Lise () Yüksekokul ()
Üniversite () Yüksek Lisans () Doktora ()

Eve giren aylık gelir miktarı:

500 TL ve altı () 500-1000 TL () 1000-1500 TL () 1500-2000 TL ()
2000-3000 TL () 3000-4000 TL () 4000TL ve üzeri ()

Çevrenizle karşılaştırdığınızda sosyoekonomik düzeyinizi nasıl değerlendirirsiniz?

Alt () Alt-Orta () Orta () Orta-Üst () Üst ()

En uzun süre yaşadığınız yerleşim birimini belirtiniz.

Köy () Bucak () İlçe () İl () Diğer:.....

Daha iyi bir toplum için her türlü sağlık hizmeti ücretsiz olmalıdır.

1 2 3 4 5 6 7 8 9
Hiç katılmıyorum Tamamen katılıyorum

Daha iyi bir toplum için eğitimin her aşaması ücretsiz olmalıdır.

1 2 3 4 5 6 7 8 9

Hiç katılmıyorum

Tamamen katılıyorum

Herkes eşit eğitim alma hakkına sahip olmalıdır.

1 2 3 4 5 6 7 8 9

Hiç katılmıyorum

Tamamen katılıyorum

Kendinizi ne kadar dindar tanımlarsınız.

1 2 3 4 5 6 7 8 9

Hiç dindar değilim

Çok dindarım

Siyasal görüşünüzü aşağıdaki ölçek üzerinde belirtiniz.

1 2 3 4 5 6 7 8 9

Aşırı sağ

Aşırı sol

ÖLÇEK I (PKÖ)

Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyarak, her bir soru için **size uygun gelen yalnızca bir seçeneği işaretleyiniz**. Soruların doğru ya da yanlış yanıtları yoktur. Önemli olan, mümkün olduğunca samimi ve içten bir şekilde yanıtlamanızdır. Cevaplarınız tamamen gizli tutulacaktır. Katılımınız için teşekkür ederiz.

I) Gectiğimiz 4 yıl içinde sizi ifade ettiğini düşündüğünüz aşağıda adı geçen politik davranışlara katıldınız mı?

1- Yapılan genel seçimlerde oy kullanmak.

Evet() Hayır()

2- Yapılan yerel seçimlerde oy kullanmak.

Evet() Hayır()

3- Seçimlerden önce veya seçimler sırasında insanları bir partiye ya da bir adaya oy vermek için ikna etmeye çalışmak.

Evet() Hayır()

4- Herhangi bir ücret almaksızın genel ya da yerel seçimlere katılacak bir aday ya da parti için bir merkezde gönüllü olarak çalışmak.

Evet() Hayır()

5- (Sendikalarda, genel ya da yerel seçimlerde) yönetimlere aday olmak.

Evet() Hayır()

6- Bir siyasi partide ya da sendikada sizi temsil ettiğini düşündüğünüz adaya para yardımında bulunmak.

Evet() Hayır()

7- Görüşlerinizi ya da ülkedeki politik meseleler hakkındaki çözüm önerilerinizi belirtmek üzere profesyonel olarak siyasetle ilgilenen birisiyle (yerel yönetici, muhtar, milletvekili, bakanlık bürokrati vs.) iletişimde bulunmak.

Evet() Hayır()

8- Yerel yönetimlerden birine ya da birkaçına dilekçe yazmak.

Evet() Hayır()

9- Yasal bir gösteriye katılmak.

Evet() Hayır()

10- Yasal olmayan bir gösteriye katılmak.

Evet() Hayır()

11- Boykota katılmak.

Evet() Hayır()

12- Greve katılmak.

Evet() Hayır()

13- Trafiği kapatmak.

Evet() Hayır()

14- Slogan atmak.

Evet() Hayır()

15- Duvara slogan yazmak.

Evet() Hayır()

16- Arkadaşlarınız, aileniz ya da komşularınızla politika hakkında konuşmak.

Evet() Hayır()

17- Politik konularda yazılmış kitap, dergi, gazete vs. okumak.

Evet() Hayır()

18- Televizyonda siyasetle ilgili açık oturumları takip etmek.

Evet() Hayır()

II) Kendinizi politikanın neresinde görüyorsunuz? Lütfen size en uygun gelen ibarenin yanına (X) işareti koyunuz. Soruların doğru ya da yanlış yanıtları yoktur. Mümkün olduğunca samimi ve dürüst bir şekilde yanıtlamanız yeterlidir.

1) Kendimi politikaya atılabilecek kadar donanımlı görüyorum.

() Tamamen katılıyorum () Biraz katılıyorum () Kararsızım () Katılmıyorum
() Hiç katılmıyorum

2) Ülkemizde varolan önemli politik sorunları oldukça iyi bildiğimi sanıyorum.

() Tamamen katılıyorum () Biraz katılıyorum () Kararsızım () Katılmıyorum
() Hiç katılmıyorum

3) Devlet yönetiminde olan insanların çoğu kadar başarılı olabileceğimi sanıyorum.

() Tamamen katılıyorum () Biraz katılıyorum () Kararsızım () Katılmıyorum
() Hiç katılmıyorum

4) Devlet ve politika hakkında pek çok insandan daha bilgili olduğumu düşünüyorum.

() Tamamen katılıyorum () Biraz katılıyorum () Kararsızım () Katılmıyorum
() Hiç katılmıyorum

5) Bazen devlet işleri ve politika benim gibi insanların anlayamayacağı kadar karmaşık görünüyor.

() Tamamen katılıyorum () Biraz katılıyorum () Kararsızım () Katılmıyorum
() Hiç katılmıyorum

6) Benim gibi insanların devlet uygulamaları hakkında pek bir fikri yoktur.

() Tamamen katılıyorum () Biraz katılıyorum () Kararsızım () Katılmıyorum
() Hiç katılmıyorum

7) Devleti yönetenlerin benim gibi insanların ne düşündüğünü dikkate aldığını sanmıyorum.

() Tamamen katılıyorum () Biraz katılıyorum () Kararsızım () Katılmıyorum
() Hiç katılmıyorum

8) Oy vermek, benim gibi insanların devletin nasıl yönetileceği konusunda söz sahibi olmasının tek yoludur.

() Tamamen katılıyorum () Biraz katılıyorum () Kararsızım () Katılmıyorum
() Hiç katılmıyorum

ÖLÇEK II (SM)

Aşağıdaki maddeleri dikkatle okuduktan sonra, her bir maddeye ne kadar katıldığınızı o maddenin yanında yer alan seçeneklerden birine X işareti koyarak belirtiniz. Lütfen her madde için yalnızca bir seçenek işaretleyiniz. Seçeneklerde doğru ya da yanlış yanıt yoktur. Önemli olan sizin ne düşündüğünüzü samimi bir şekilde yansıtmanızdır.

	Hiç katılmıyorum								Tamamen katılıyorum
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Genel olarak toplumumuzun adil olduğunu düşünürüm.									
2. Genel olarak, Türkiye'nin siyasi sistemi gerektiği gibi işler.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Türk toplumunun ihtiyaçları kökten (radikal) bir biçimde yeniden yapılandırılmalıdır.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Türkiye Cumhuriyeti, dünyada, yaşanabilecek en iyi ülkedir.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Politikaların çok büyük bir bölümü çoğunluğun yararına hizmet eder.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Herkes zenginlik ve mutluluktan adil olarak payını almaktadır.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Toplumumuz her geçen yıl daha kötüye gitmektedir.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Toplum herkesin hak ettiği kadarını alacağı biçimde düzenlenmiştir.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

ÖLÇEK III (BCRE)

Aşağıdaki özelliklerin her birinin sizi tanımlama bakımından ne kadar uygun olduğunu düşününüz. Her özelliğin karşısına, size uygunluğunu,

- 1** hiç uygun değil **2** genellikle uygun değil **3** bazen uygun değil
4 kararsızım **5** bazen uygun **6** genellikle uygun
7 her zaman uygun, anlamına gelmek üzere numaralandırınız.

	Uygunluk numarası		Uygunluk numarası
1. ağırbaşlı, ciddi		21. idealist	
2. ailesine karşı sorumlu		22. incinmiş duyguları tamir etmeye istekli	
3. anlayışlı		23. kaba dil kullanmayan	
4. baskın, tesirli		24. kadınsı	
5. başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı		25. kendi ihtiyaçlarını savunan	
6. boyun eğen		26. kendine güvenen	
7. cana yakın		27. kuralcı, katı	
8. cömert		28. lider gibi davranan	
9. çocukları seven		29. mantıklı	
10. duygularını açığa vurmayan		30. merhametli	
11. duygusal		31. namuslu	
12. erkeksi		32. otoriter	
13. etkileyici, güçlü		33. riski göze almaktan çekinmeyen	
14. fedakar		34. sadık	
15. girişken		35. saldırgan	
16. gönül alan		36. sevecen	
17. gözü pek		37. sıkılgan	
18. haksızlığa karşı tavır alan		38. sözünde duran	
19. hassas		39. tatlı dilli	
20. hırslı		40. yumuşak, nazik	

ÖLÇEK V (MDYÖ)

Aşağıdaki ifadeleri dikkatle okuduktan sonra, her bir ifadenin yanında yer alan seçeneklerden birine X işareti koyarak belirtiniz. Lütfen her madde için yalnızca bir seçenek işaretleyiniz. Seçeneklerde doğru ya da yanlış yanıt yoktur. Önemli olan sizin ne düşündüğünüzü samimi bir şekilde yansıtmanızdır.

	Benim için kesinlikle yanlış						Benim için kesinlikle doğru
1. İçimden geldiği için Allah'a inanırım.	1	2	3	4	5	6	7
2. Allah'ın varlığını hissettiğim zamanlarda şükredirim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Dinimin gerekli gördüğü bütün kuralları yerine getirmeye çalışırım.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Birçok dini konu hakkındaki görüşlerim hala değişmektedir.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Din kuralları değiştirilemez bir bütündür, ya hepsini olduğu gibi kabul edersiniz, ya da hepsini reddedersiniz.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Dini sorgulamadan sunulduğu gibi kabul edemem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Allah'ın varlığını sık sık derinden hissedirim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. İbadet, benim için Allah'tan bir şey dileme fırsatı değil, sükunet ve Allahın varlığını hissetme yoludur.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Dinin kurallarını sorgular ve kendime göre uygularım	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Dua etmemin amacı mutlu ve sakin bir hayatı garanti etmektir.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. Din, her şeyden önce, başıma acı ve felaket geldiği zaman beni teselli eder.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12. İnançlı bir kişi olarak dini kuralların yarım yamalak uygulanmasına karşıyım.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13. Allah'a gönülden bağlı olmanın doğru ve mükemmel bir din anlayışına sahip olmaktan daha önemli olduğunu düşünüyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14. Ben değiştikçe dini inançlarım da benimle birlikte değişip gelişir.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15. İbadet etmek için en önemli sebep Allah'ın yardımını ve korumasını sağlamaktır.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16. Öbür dünyada cezalandırılmamak adına dini kurallara bağlı yaşamaya çalışırım.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

17. Toplumda iyi bir yer edinmek için dinime bağlı kalmaya çalışırım.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
18. İçimden geldiği için dua ederim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
19. Dine şüpheli yaklaşmanın beni yeni açılımlara yönlendirdiğini düşünüyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
20. Hayatta her konuda dini kuralları temel alırım.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
21. Dinimin öngördüğü kurallar üzerinde sorgulanıp, yorum yapılmasını dine karşı gelmekle bir tutarım.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

